

T.C.
GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI

TÜRKİYE'DEKİ GÖÇMENLERİN VATANDAŞLIK KAZANIM VE
ENTEGRASYONUN HUKUKİ SÜRECİNİN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS

Muhammed Fatih GERGİN

ŞUBAT-2025
GÜMÜŞHANE

**T.C.
GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI

**TÜRKİYE'DEKİ GÖÇMENLERİN VATANDAŞLIK KAZANIM VE
ENTEGRASYONUN HUKUKİ SÜRECİNİN İNCELENMESİ**

**EXAMINATION OF THE LEGAL PROCESS OF CITIZENSHIP ACQUISITION
AND INTEGRATION OF IMMIGRANTS IN TURKEY**

YÜKSEK LİSANS

Muhammed Fatih GERGİN

**ŞUBAT-2025
GÜMÜŞHANE**

**T.C.
GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI

**TÜRKİYE'DEKİ GÖÇMENLERİN VATANDAŞLIK KAZANIM VE
ENTEGRASYONUN HUKUKİ SÜRECİNİN İNCELENMESİ**

**EXAMINATION OF THE LEGAL PROCESS OF CITIZENSHIP ACQUISITION
AND INTEGRATION OF IMMIGRANTS IN TURKEY**

YÜKSEK LİSANS

Muhammed Fatih GERGİN

Danışman: Prof. Dr. Metin AKSOY

**ŞUBAT-2025
GÜMÜŞHANE**

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlamış olduğum “**Türkiye’deki Göçmenlerin Vatandaşlık Kazanım ve Entegrasyonun Hukuki Sürecinin İncelenmesi**” isimli bu tezimin, tamamen kendi çalışmam olduğunu, her alıntıya kaynak gösterdiğimi, alıntı yaptığım tüm çalışmaları kaynakçada belirttiğimi ve Gümüşhane Üniversitesi’nin lisanslı kullanıcısı olduğu intihal yazılım programı ile Lisansüstü Eğitim Enstitüsü’nün belirlediği kısıtlara uygun olarak raporladığımı taahhüt ederim. Tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Gümüşhane Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü arşivinde saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği’nin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

04.02.2025

.....
Muhammed Fatih GERGİN

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın her aşamasında desteğini esirgemeyen, bilgi ve deneyimleriyle yolumu aydınlatan kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Metin AKSOY'a en içten teşekkürlerimi sunarım. Bilimsel gelişimime katkıda bulunan, ufkumu genişleten ve akademik yolculuğumda bana rehberlik eden tüm hocalarıma minnettarım.

Akademik sürecin getirdiği yoğunlukta her zaman yanımda olan, sabırla, sevgisiyle ve sonsuz desteğiyle bana güç veren canım eşim Elif Dilara GERGİN'e teşekkürü bir borç bilirim. Ve elbette, varlığıyla hayatıma neşe katan, en güzel ilham kaynağım, minik kızım İkra Güneş GERGİN. Senin gülüşün, bu sürecin en büyük motivasyonu oldu.

Beni koşulsuz seven, her zaman yanımda olan canım annem Fatma GERGİN ve babam Mürsel GERGİN'e, sevgileriyle aile sıcaklığını hissettiren kıymetli kayınvalidem Arzu KABA ve kayınpederim Recep KABA'ya en derin şükranlarımı sunarım. Hayatımın her anında yanımda olan, desteğini ve sevgisini hiç eksik etmeyen canım kardeşlerim Habibe GERGİN, Tuğba BAYRAM ve Furkan GERGİN, sizin varlığınız benim için her zaman büyük bir güç kaynağı oldu.

Ve tabii ki, bu sürecin her anında yanımda olan, destekleriyle bana güç veren, sevgisini ve güzel dileklerini esirgemeyen tüm dostlarıma, arkadaşlarıma ve bana inanan herkese gönülden teşekkür ederim.

Muhammed Fatih GERGİN
GÜMÜŞHANE – 2025

ÖZET

Türkiye, coğrafi konumu ve tarihi geçmişi nedeniyle uzun yıllardır önemli bir göç merkezi olmuştur. Son yıllarda yaşanan yoğun göç hareketleri, göçmenlerin entegrasyon süreçleri ve vatandaşlık kazanımı konularını önemli bir tartışma alanı haline getirmiştir. Bu çalışma, Türkiye’de göçmenlerin vatandaşlık kazanımı ve entegrasyon süreçlerinin hukuki temellerini incelemek ve bu süreçlerin izlenmesine yönelik kapsamlı bir çerçeve sunmak amacıyla hazırlanmıştır. Araştırmada göç, entegrasyon ve vatandaşlık kavramları kuramsal temeller üzerinden ele alınmış, Türkiye’deki göç hareketlerinin tarihsel gelişimi, sosyo-ekonomik etkileri ve mevcut hukuki düzenlemeler analiz edilmiştir. Göçmenlerin toplumsal, ekonomik ve hukuki entegrasyon süreçleri incelenmiş; entegrasyonun izlenmesi ve iyileştirilmesine yönelik öneriler sunulmuştur. Çalışma kapsamında Türkiye’de vatandaşlık kazanımı, tarihsel ve güncel dinamikler çerçevesinde değerlendirilerek çifte vatandaşlık, geçici koruma statüsü ve Suriyeli göçmenlerin vatandaşlık hakkı gibi konulara odaklanılmıştır. Araştırmada nitel analiz yöntemi kullanılmış, mevcut literatür ve hukuki belgeler üzerinden karşılaştırmalı bir değerlendirme yapılmıştır. Sonuç olarak, Türkiye’deki göçmenlerin entegrasyon ve vatandaşlık süreçlerinin etkin bir şekilde izlenebilmesi için teorik ve uygulamaya yönelik somut öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Entegrasyon, Göç, Hukuki süreç, Vatandaşlık, Türkiye

SUMMARY

Due to its geographical location and historical background, Turkey has long been a significant hub for migration. In recent years, intense migration movements have brought the integration processes of migrants and the acquisition of citizenship into the spotlight as critical areas of discussion. This study aims to examine the legal foundations of citizenship acquisition and migrant integration processes in Turkey and to provide a comprehensive framework for monitoring these processes. Migration, integration, and citizenship concepts are addressed through theoretical foundations, while the historical development, socio-economic impacts, and current legal regulations regarding migration movements in Turkey are analyzed. The study explores the social, economic, and legal integration processes of migrants and presents recommendations for monitoring and improving integration. Within the scope of the study, citizenship acquisition in Turkey is evaluated within historical and contemporary dynamics, focusing on issues such as dual citizenship, temporary protection status, and the citizenship rights of Syrian migrants. A qualitative analysis method is adopted, employing a comparative evaluation of existing literature and legal documents. As a result, theoretical and practical concrete recommendations are proposed to effectively monitor the integration and citizenship processes of migrants in Turkey.

Keywords: Integration, Migration, Legal process, Citizenship, Turkey

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	III
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI.....	IV
TEŞEKKÜR.....	V
ÖZET.....	VI
SUMMARY	VII
İÇİNDEKİLER	VIII
1. GİRİŞ	1
2. GÖÇ, ENTEGRASYON VE VATANDAŞLIK: KAVRAMSAL TEMELLER VE TEORİK ÇERÇEVE	4
2.1. Göç: Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve	4
2.1.1. Göç ile ilgili kavramlar	4
2.1.2. Göçün Sebepleri	9
2.1.3. Göçün Biçimleri	11
2.1.4. Göç Hareketlerinin Sınıflandırılması	11
2.1.5. Göç Teorileri	13
2.1.5.1. Ravenstein'in Göç Kanunları	14
2.1.5.2. Everett Lee'nin Göç Kuramı	15
2.1.5.3. Petersen Göç Kuramları	16
2.2. Entegrasyon Süreçlerinin İncelenmesi	17
2.2.1. Kavramsal Çerçeve	17
2.2.2. Entegrasyon Türleri.....	20
2.2.2.1. Toplumsal Entegrasyon	20
2.2.2.2. Ekonomik Entegrasyon	24
2.2.2.3. Hukuki Entegrasyon.....	25
2.2.3. Entegrasyon Modelleri	26
2.2.4. Entegrasyon Teorileri	27
2.3. Vatandaşlık Kavramı Ve Vatandaşlık Teorilerine Bakış	30
2.3.1. Vatandaşlık Kavramı	30
2.3.2. Vatandaşlık Teorileri	32
2.3.2.1. Liberal Vatandaşlık Teorisi.....	32
2.3.2.2. Cumhuriyetçi Vatandaşlık Teorisi	35
2.3.2.3. Toplulukçu Vatandaşlık Teorisi	37

3. TÜRKİYE’DE GÖÇ VE GÖÇMENLERİN DURUMU: TARİHSEL SÜREÇ, POLİTİKA VE GÜNCEL DİNAMİKLER	40
3.1. Türkiye’de Göçlerin Tarihsel Gelişimi	40
3.1.1.Osmanlı Devleti Döneminde Göçler	41
3.1.2.Türkiye’de Göç Hareketlerinin Cumhuriyet Dönemi	43
3.2.Türkiye’de Göç: Nedenleri ve Sosyo-Ekonomik Etkileri.....	47
3.2.1.Göçlerin Nedenleri	47
3.2.2. Türkiye’de Göçlerin Etkileri	49
3.2.2.1.Göçün Ekonomik Etkileri	49
3.2.2.2.Göçün Sosyo-Kültürel Etkileri.....	51
3.2.3.Türkiye’de Göçlerin Türleri	52
3.2.3.1.Transit Göçmenler.....	53
3.2.3.2.Döngüsel ve Çalışma Amaçlı Göç	53
3.2.3.3.Düzensiz Göçmenler ve Sığınmacılar	53
3.2.4.Türkiye’de Göçün Demografik Yapısı	54
3.2.5.Türkiye’de Göçlerin Yönetimi: Politikalar ve Hukuki Düzenlemeler	55
4. ENTEGRASYON VE VATANDAŞLIK SÜREÇLERİ.....	63
4.1. Türkiye’de Göçmenlerin Entegrasyon Süreçleri.....	63
4.1.1. Türkiye’de Göçmenlerin Toplumsal Entegrasyonu	63
4.1.2. Türkiye’de Göçmenlerin Ekonomik Entegrasyonu	67
4.1.3. Türkiye’de Göçmenlerin Hukuki Entegrasyonu	69
4.1.4. Türkiye’de Göçmenlerin Entegrasyonunun Hukuki Süreçlerinin İzlenmesi ...	72
4.2. Türkiye’de Vatandaşlık Kazanımının Hukuki Durumu	74
4.2.1. Türkiye’de Çifte Vatandaşlık ve Vatandaşlık Hakkı	75
4.2.1.1. Türkiye’de Göçmen ve Sığınmacıların Vatandaşlık Süreçleri	75
4.2.1.2.Çifte Vatandaşlık	78
4.2.1.3.Geçici Koruma Statüsü ve Suriyelilerin Türk Vatandaşlığı Hakkı	79
4.2.2. Türkiye’de Vatandaşlık Edinmenin Tarihsel Süreci	80
4.2.3. Türkiye’de Göçmenlerin Vatandaşlık Kazanım Sürecinin izlenmesi	86
4.2.3.1.Göçmenlikten Vatandaşlığa Geçiş: Teorik Çerçeve	87
4.2.3.2.Uluslararası Göç ve Vatandaşlık Modelleri: Karşılaştırmalı Perspektif	88
4.2.3.3.Türkiye’de Göçmenlerin Vatandaşlık Kazanım Sürecinin İzlenmesi	90
5.SONUÇ VE ÖNERİLER	92
KAYNAKÇA	95

1. GİRİŞ

Göç, insanlık tarihi boyunca toplumsal yapıyı derinden etkileyen, ekonomik, sosyal ve kültürel dönüşümlere yol açan çok boyutlu bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Farklı dönemlerde farklı nedenlerle meydana gelen göç hareketleri, bireylerin ve toplulukların ekonomik fırsatlar, siyasi baskılar, savaşlar ve çevresel faktörler nedeniyle yer değiştirmesine sebep olmuş, bu süreç devletlerin göç yönetimi politikalarını şekillendiren temel dinamiklerden biri haline gelmiştir. Göç yalnızca bireylerin fiziksel hareketliliğini içeren bir süreç olmayıp, aynı zamanda onların gittikleri toplumlarla bütünleşmesini gerektiren kapsamlı bir dönüşümü ifade etmektedir. Bu bağlamda, göç yönetimi, entegrasyon politikaları ve vatandaşlık süreçleri, günümüz devletleri açısından önemli bir sosyal politika alanı haline gelmiştir.

Türkiye, tarih boyunca göç veren ve göç alan bir ülke olmuş, farklı dönemlerde çeşitli göç hareketlerine sahne olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'ndan Cumhuriyet dönemine kadar uzanan süreçte, nüfus hareketleri ülkenin sosyo-ekonomik yapısını doğrudan etkilemiş ve göç yönetimi devlet politikalarının temel unsurlarından biri olmuştur. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren hızlanan uluslararası göç hareketleri, Türkiye'yi yalnızca bir transit ülke olmaktan çıkararak, göçmenler için bir hedef ülke konumuna getirmiştir. Özellikle 2011 yılında başlayan Suriye krizi ile birlikte Türkiye'ye yönelen kitlesel göç dalgaları, göç yönetimi, entegrasyon politikaları ve vatandaşlık süreçlerini ülkenin temel sosyal politikalarından biri haline getirmiştir. Türkiye'nin geçici koruma rejimi kapsamında milyonlarca göçmene ev sahipliği yapması, entegrasyon süreçlerinin nasıl yönetileceği ve göçmenlerin vatandaşlık kazanım süreçlerinin nasıl şekilleneceği gibi konuları hem ulusal hem de uluslararası düzeyde önemli tartışma başlıkları haline getirmiştir.

Bu çalışma, Türkiye'de göçmenlerin vatandaşlık kazanımı ve entegrasyon süreçlerinin hukuki boyutunu incelemeyi amaçlamaktadır. Göçmenlerin toplumsal, ekonomik ve hukuki entegrasyon süreçlerinin nasıl gerçekleştiği, mevcut hukuki düzenlemelerin etkinliği ve bu süreçlerin izlenmesine yönelik eksiklikler araştırmanın temel problemini oluşturmaktadır. Çalışmada, Türkiye'de uygulanan göç politikalarının hukuki çerçevesi ele alınarak mevcut vatandaşlık ve entegrasyon süreçlerinin etkinliği değerlendirilecek, karşılaşılan sorunlar tespit edilecek ve çözüm önerileri sunulacaktır. Araştırmanın temel amacı, Türkiye'de göçmenlerin vatandaşlık kazanımı ve entegrasyon süreçlerini hukuki bir perspektif üzerinden analiz ederek, bu süreçlerin daha etkin ve sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesine yönelik öneriler geliştirmektir.

Göçmenlerin yalnızca fiziksel olarak bir ülkede bulunmaları değil, aynı zamanda sosyal, ekonomik ve hukuki sistemlere entegrasyonlarının sağlanması büyük bir önem taşımaktadır. Bu çerçevede, çalışma hem akademik literatüre katkı sağlamayı hem de göç yönetimi alanında politika yapıcılar için veri temelli çözüm önerileri sunmayı hedeflemektedir.

Türkiye'nin göçmenler için hedef ülke konumuna gelmesiyle birlikte, entegrasyon ve vatandaşlık süreçleri, toplumsal uyumu sağlama açısından kritik bir rol oynamaktadır. Göçmenlerin başarılı bir şekilde topluma entegre olmaları, sosyal barışın korunması ve ekonomik kalkınmanın sürdürülebilirliği açısından büyük önem taşımaktadır. Ancak mevcut yasal düzenlemelerin sınırlılıkları ve uygulama süreçlerinde yaşanan aksaklıklar, entegrasyon ve vatandaşlık kazanımı süreçlerini zorlaştırmaktadır. Bu çalışma, mevcut hukuki düzenlemeleri analiz ederek göçmenlerin entegrasyon sürecinde karşılaştıkları hukuki engelleri tespit etmeyi ve bu engelleri aşmaya yönelik çözüm önerileri geliştirmeyi amaçlamaktadır. Araştırma, hukuki çerçevenin yanı sıra göçmenlerin vatandaşlık kazanım süreçlerine dair güncel verileri ve uluslararası karşılaştırmaları içermektedir. Türkiye'de göçmenlerin vatandaşlık kazanımıyla ilgili süreçlerin başvuru aşamalarından hukuki statünün kazanılmasına kadar olan tüm yönleri analiz edilerek uluslararası standartlarla kıyaslanacaktır. Bu kapsamda vatandaşlık sürecinin nasıl işlediği, başvuruların değerlendirilme kriterleri, hukuki statülerin entegrasyona etkileri gibi konular detaylı olarak ele alınacaktır.

Araştırmada, göçmenlerin entegrasyon süreçlerini belirleyen yasal düzenlemeler ve uygulamalar incelenmiş, 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu ve ilgili yönetmelikler temel hukuki çerçeve olarak ele alınmıştır. Bunun yanı sıra, çalışma kapsamında özellikle Suriyeli göçmenlerin geçici koruma statüsüne özel bir vurgu yapılmıştır. Diğer ülkelerden gelen düzensiz göçmenler ise genel değerlendirmeler çerçevesinde ele alınmıştır. Araştırmanın sınırlılıklarından biri, odak noktasının Türkiye'deki göçmenlerin vatandaşlık ve entegrasyon süreçlerinin hukuki boyutuyla sınırlandırılmış olmasıdır. Sosyal, kültürel ve ekonomik entegrasyon süreçleri incelenmekle birlikte, çalışma esas olarak hukuki düzenlemeler ve uygulamalar çerçevesinde şekillendirilmiştir. Ayrıca, çalışma büyük ölçüde mevcut mevzuat, resmi raporlar ve akademik kaynaklardan elde edilen verilere dayanmaktadır; saha çalışması veya doğrudan göçmen deneyimlerine yönelik bir veri toplama yöntemi kullanılmamıştır.

Bu tez, üç ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, göç, entegrasyon ve vatandaşlık kavramları kuramsal ve kavramsal çerçevede ele alınmıştır. Göçün nedenleri, türleri ve önemli teorik yaklaşımlar değerlendirilmiş; entegrasyon süreçleri sosyal,

ekonomik ve hukuki boyutlarıyla açıklanmıştır. Vatandaşlık kavramı tarihsel ve hukuki perspektiften incelenerek, farklı ülkelerde uygulanan vatandaşlık politikaları ile Türkiye’deki düzenlemeler karşılaştırılmıştır. İkinci bölümde, Türkiye’de göç hareketlerinin tarihsel gelişimi ele alınmıştır. Osmanlı İmparatorluğu’ndan Cumhuriyet dönemine kadar Türkiye’nin göç politikaları incelenmiş; göçün sosyo-ekonomik etkileri ve mevcut hukuki düzenlemeler analiz edilmiştir. Türkiye’nin uluslararası göç politikalarındaki konumu ve güncel gelişmeler çerçevesinde göç yönetimi süreci detaylandırılmıştır. Üçüncü bölümde, Türkiye’de göçmenlerin entegrasyon süreçleri ve vatandaşlık kazanımı kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Göçmenlerin toplumsal, ekonomik ve hukuki entegrasyon süreçleri detaylandırılmış; çifte vatandaşlık, geçici koruma statüsü ve Suriyeli göçmenlerin vatandaşlık hakkı gibi konular irdelenmiştir. Ayrıca vatandaşlık kazanım süreçlerinin hukuki boyutları, uygulamada karşılaşılan sorunlar ve bu süreçlerin etkinliğinin artırılmasına yönelik çözüm önerileri tartışılmıştır.

Bu çalışma, Türkiye’de göçmenlerin vatandaşlık kazanımı ve entegrasyon süreçlerinin mevcut hukuki düzenlemeler çerçevesinde nasıl gerçekleştiğini, karşılaşılan sorunları ve çözüm önerilerini kapsamlı bir şekilde incelemektedir. Türkiye’nin göç yönetimi politikaları, tarihsel süreç içindeki gelişimi ve güncel uygulamalar çerçevesinde analiz edilerek, entegrasyon süreçlerinin etkinliğini artırmak ve vatandaşlık kazanımı sürecini iyileştirmek için somut öneriler sunulacaktır. Araştırmanın bulgularının, göç yönetimi politikalarına ve hukuki düzenlemelere katkı sağlaması hedeflenmektedir.

2. GÖÇ, ENTEGRASYON VE VATANDAŞLIK: KAVRAMSAL TEMELLER VE TEORİK ÇERÇEVE

2.1. Göç: Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve

2.1.1. Göç ile ilgili kavramlar

Göç geçmişten günümüze kadar farklı nedenlerle meydana gelen ve güncelliğini koruyan bir kavramdır. İnsanlık, varoluşundan itibaren çeşitli sebeplerle yeryüzüne yayılmış, keşfedilmemiş bölgeleri keşfederek kendilerine yeni yaşam alanları meydana getirmiştir. Bu süreçteki temel hedef, hayatlarını sürdürmek ve daha iyi yaşam koşullarına ulaşmaktır (Gürkan,2006). Birleşmiş Milletler'in son düzenlemesiyle uzun vadeli göçmen tanımı sadeleştirilmiştir. 1980'lerde, "bir ülkede bir yıldan uzun süre kalmayı planlayan ve bu ülkede normalde bulunmaması gereken kişi" olarak tanımlanırken, yeni tanımda göç edilen ülkede bir yıl içinde sürekli yerleşik olarak bulunmak ya da o yıl içinde en az bir kez orada bulunmuş olmak gerekmektedir (United Nations Department of Economic and Social Affairs, 1998). Ayrıca, aynı yıl içinde sürekli olarak ülkeye giriş-çıkış yapılması da bu tanım kapsamına girmektedir. İnsan hayatının karmaşıklığı ve hızla değişen sosyo-ekonomik koşulların bireylerin yaşamını doğrudan etkileyip şekillendirmesi göç olgusunun önemini sürekli artırmaktadır. İnsanın bir bölgeden diğerine göç etmesini etkileyen en temel faktörler arasında nüfus ve kaynakların dengesiz dağılımı, kaynakların adaletsiz kullanımı, ekonomik ve kültürel gelişmelerin çeşitlenmesi sayılmaktadır (Öztunç,2022).

Küreselleşme, dünya genelinde pek çok şeyi etkilediği gibi göç hareketlerini de etkilemiştir. Farklı kültürlerden insanların dünyanın her köşesine ulaşması artık daha kolaydır ve bunu iletişim araçları ile ulaşım teknolojilerindeki gelişmeler desteklemektedir. Çok uluslu şirketlerin sınırları ortadan kaldıran yapısı, sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri ve turizm sektörü, milyonlarca insanın uluslararası düzeyde yer değiştirmesine yol açmaktadır (Aksoy, 2012). Her geçen gün daha fazla ülke, göç hareketlerinden aynı anda etkilenmektedir. Göçün küresel bir boyut kazanmasıyla birlikte, göçün kaynak bölgelerinin çeşitliliği artmakta, bu durum göç alan ülkelerin farklı ekonomik, sosyal ve kültürel geçmişlere sahip geniş bir yelpazede göçmenleri kabul etmesine yol açmaktadır (Dağışan ve Aydın, 2017).

Göçler, bazen bir şehirden başka bir şehre, bazen ise bir ülkeden başka bir ülkeye çeşitli sebeplerle gerçekleşmektedir. İnsanlık tarihi boyunca, zorunluluklar nedeniyle

birçok göç yaşanmıştır. Gönüllü göçlerin aksine, savaş gibi zorlayıcı nedenlerle gerçekleşen göçlere “zorunlu göç” denilmektedir (Yılmaz, 2019). Göçle ilgili tüm açıklamalarda, sosyal-kültürel hareketlilik, yer değiştirme, geçicilik, kalıcılık ve belirli bir mesafeyi aşma gibi ortak unsurlar dikkat çekmektedir, bu da kavramın dinamik ve incelenmeye değer olduğunu göstermektedir (Çağlar, 2018).

Göç, gönüllü ya da zorunlu bir tercihtir ve bu tercihte, toplumsal konjonktür de bireylerin tercihleri kadar etkilidir. Toplumsal değişimler genellikle insan kontrolü dışında gerçekleşir ve yeni koşullara uyum sağlayamayan bireyler için göç, daha iyi yaşam koşulları arayışında zorunlu bir tercih haline gelmektedir. Birçok kişi, daha iyi hayat standartları için ülkesini terk edebilmektedir. Küreselleşmenin etkisiyle bu hareketlilik, bireyleri uzak ülkelere, hatta farklı kıtalara yönlendirerek, daha iyi fırsatlar sunan ülkelere göç etmelerini mümkün kılmaktadır (Öztunç, 2022).

Türkiye, tarih boyunca hem göç alan hem de göç veren bir bölge olmasına rağmen, genel kanı uluslararası göçün 1960’larda başladığı yönündedir. Oysa Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde de göçler devam etmiştir (Sirkeci,2012). Türkiye, göç alan bir ülke olmadan önce göç veren bir ülkeydi ve bugün Batı Avrupa’ya yönelik düzensiz göçlerde geçiş ülkesi konumundadır (Öztunç, 2022).

Göç, toplumların tarihi boyunca çeşitli şekillerde ortaya çıkmıştır ve genellikle iki ana unsur üzerinden gelişir. Birincisi, bireylerin yaşadıkları toplumun sosyo-ekonomik koşullarından memnun olmayarak daha iyi yaşam koşullarına sahip bir bölgeye gitme arzusu olarak kendini göstermektedir. İkincisi ise, doğal afetler, siyasi veya çevresel baskılar nedeniyle özgürlüklerin kısıtlandığı veya yaşam hakkının tehdit altında olduğu durumlarda daha uygun bir bölgeye göç etme ihtiyacıdır. Göç olgusu, farklı oluşum, gelişim ve sonuçları ile birçok farklı biçimde tezahür eder. Bu nedenle, göçleri doğru anlamak ve sınıflandırmak için çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Bunlardan biri de “mülteci” kavramıdır (Öztunç, 2022).

1951 Cenevre Sözleşmesi’ne göre mülteci, ırkı, dini, milliyeti, belirli bir topluluğa üyeliği veya siyasi görüşleri nedeniyle zulme uğrayacağından endişe eden ve vatandaş olduğu ülkenin korumasını sağlayamayan ya da bu korumadan korktuğu için yararlanmak istemeyen, ya da vatansızsa daha önce yaşadığı ülkeye dönmeyen veya dönmek istemeyen kişilerdir (Şahin, 2013).

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) göre, mülteciler, silahlı çatışma veya zulümden kaçan ve komşu ülkelerde güvenlik arayan kişilerdir. Bu kişiler, ulusal sınırları geçmek zorunda kalacak kadar tehlikeli ve zor bir durumla karşı karşıya oldukları için, uluslararası yardım ve koruma arayan organizasyonlar tarafından

desteklenirler. Mülteci kavramı, modern siyasi yapıların ve devletlerin sıkı bürokratik kuralları nedeniyle ortaya çıkmış en yeni göç tanımlarından biridir. Ancak, 21. yüzyılda, insan haklarına saygıyı temel alan hukuki normların hâkim olduğu birçok ülkede bile, faşist yapılar ve otoriter rejimler nedeniyle temel insan hakları ihlalleri devam etmektedir. Bu durum, kişilerin daha iyi yaşam şartları arayışıyla mülteci olarak başvuruda bulunmalarına yol açmaktadır. Örneğin, Doğu Türkistan'daki Uygur Türkleri, Çin'in baskısından kaçarak Türkiye ve Avrupa ülkelerinde mülteci olarak kabul edilmek istemektedir. Benzer şekilde, Suriye'deki savaş ve şiddet yüzünden birçok kişi çevre ve batı ülkelerine mülteci statüsü için başvurmaktadır. Ayrıca, ekonomik nedenler de önemli bir faktördür; az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelere gelen bireyler, daha yüksek yaşam standartlarına sahip ekonomik olarak refah içinde ülkelere yaşamak amacıyla mülteci olarak kabul edilmek istemektedir (Öztunç, 2022).

Bir ülkeye mülteci olarak kabul edilmek için başvuruda bulunmuş, ancak henüz bu statüye ilişkin resmi bir karar verilmemiş kişi ise sığınmacı olarak adlandırılmaktadır. Yani, uluslararası sınırları geçtikten sonra mülteci statüsü için başvuruda bulunan ve bu başvurunun sonucunu bekleyen kişilerdir (Şahin, 2013).

Türkiye hukuk sisteminde, Türkiye'ye yerleşmek amacıyla olmayıp bir zaruriyet dolayısıyla geçici oturma izniyle sığınan kişiler "sığınmacı" olarak adlandırılır (Üçkardeş, Işık ve Aker, 2015).

Bir mültecinin talebinin olumlu değerlendirilmesi ve sığınmacı statüsünde kabul edilmesi için, ilgili devletin belirlediği kriterlere uyması gerekir. Birleşmiş Milletler Cenevre Sözleşmesi'ne göre, ırk, din, milliyet, sosyal topluluk üyeliği veya siyasi düşünceler nedeniyle zulüm görme korkusu taşıyan ve bu yüzden ülkesinden ayrılan, geri dönmeyen veya dönmek istemeyen kişiler mülteci olarak kabul edilir (Bhugra, Gupta, 2014). Ayrıca doğal afetlerden zarar gören ya da açlık sınırı altındaki koşullarda yaşamak istemeyenlerde sığınmacı talebinde bulunabilir. Fakat bu statüye erişimlerinin sağlanabilmesi ilgili devletin olumlu görüş ve değerlendirmelerine tabiidir. Suriye'de devam eden savaş hali nedeniyle birçok Suriye vatandaşı çevre ülkelere sığınmacı olarak iltica etmişlerdir. Türkiye, şu anda yaklaşık 3,5 milyon Suriyeli sığınmacıya ev sahipliği yaparak, en fazla Suriyeli kabul eden ülkeler arasında önemli bir konumda bulunmaktadır (Öztunç, 2022).

Vatansızlar, hiçbir devletin vatandaşlığına bağlı olmayan, yani hiçbir devletin yasalarına göre vatandaş olarak kabul edilmeyen kişilerdir. Ayrıca, bir devletin vatandaşlığını kaybettikten sonra herhangi bir devletin vatandaşlığını kazanmamış olan kişiler de vatansız olarak tanımlanır (Kıral, 2006).

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 28 Eylül 1954'te New York'ta imzalanan ve 6 Haziran 1960'ta Madde 39 gereğince yürürlüğe giren Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme, vatansız kişilerin içinde bulundukları ülkenin yasalarına ve kamu düzenini koruma amacıyla alınan önlemlere uymalarını gerektirdiğini vurgular. Aynı sözleşmeye göre, Sözleşmeciler Devletler, vatansız kişilere karşı ayrımcılık yapmaksızın, onlara kendi vatandaşlarına gösterdikleri muamele kadar iyi bir muamele sağlamalıdır. Ancak, dünya genelinde bazı vatansızlar, Birleşmiş Milletler'in belirlediği standartlara uymayan koşullar altında yaşamaktadır. Örneğin, Myanmar'da dini inançlarından dolayı vatansız statüsünde kabul edilen Müslüman topluluk, devletin ve toplumun bazı kesimlerinin yoğun baskısına maruz kalmakta ve bu durum nedeniyle birçok kişi ülke dışına iltica etmek zorunda kalmaktadır (Öztunç, 2022).

Türk Dil Kurumu'na göre, göçmen, ekonomik, politik veya kültürel nedenlerle bir ülkeden diğerine gönüllü olarak göç eden kişidir (TDK, 1988). Genel olarak, göçmenler, zulüm korkusu taşımadan ve vatandaşı oldukları ülkenin korumasını sürdürerek, daha iyi yaşam koşulları sağlamak amacıyla gönüllü olarak başka bir ülkeye göç ederler. Bu göçler, bazen yasal belgelerle düzenli olarak, bazen de yasal sistemlere aykırı olarak düzensiz şekilde gerçekleşir. Göçmen statüsünün ortaya çıkmasının ana nedeni, II. Dünya Savaşı sonrası özellikle Batı ülkelerinde işgücü talebinin ve refah seviyesinin artmasıdır. 1960'lı yıllardan itibaren, başta Almanya olmak üzere çeşitli Avrupa ülkeleri işgücü ihtiyacını artırırken, Türkiye'den de büyük bir nüfus grubu bu ülkelere göçmen olarak yerleşmiştir (Öztunç, 2022).

Bir ülkenin egemenliğinin temel göstergelerinden biri, belirlenmiş sınırlarıdır. Bir ülkeden diğerine geçiş yapmak için genellikle geçerli kimlik belgeleri, pasaport ve vize gibi yasal evraklar gerekmektedir (Adıgüzel, 2018). Yasadışı göç, günümüzde sınır ötesi sorunlardan biri olarak görülmektedir. Uluslararası Göç Organizasyonu, yasadışı göçü, göçmenlik şartlarını ihlal eden gizli göç olarak tanımlar; bu, bir ülkenin giriş düzenlemelerini ihlal ederek veya yasal göçmenlik düzenlemelerine aykırı olarak ülkeye giriş yapmak anlamına gelmektedir (Glossary on Migration, 2004).

Yasadışı göç, göçmen kaçakçılığı, terörizm ve insan ticareti gibi uluslararası suçlarla bağlantılı olarak, ilgili ülkeler tarafından bir güvenlik tehdidi olarak değerlendirilmekte ve bu ülkeler, bu tehdidi önlemek için sıkı önlemler almaktadır. Ayrıca, sosyal istikrar, demografik güvenlik, kültürel kimlik, sosyal güvenlik sistemleri ve iç güvenlik meseleleri, hedef ülkelerin göç politikalarını şekillendiren faktörlerdir. Özellikle 2000'lerin başından itibaren Avrupa Birliği ve ABD, göç ve sığınma politikalarını sıkılaştırmış ve yasadışı göç tehdidinden korunmak için çeşitli önlemler

almıştır. Ancak, bu güvenlik perspektifi, göçün insani boyutunun göz ardı edilmesine yol açmaktadır. Yasadışı göçe başvuran birçok kişi, siyasi baskı, zulüm, ekonomik kriz ve açlık gibi olumsuz koşullardan kaçan insanlardır. Bu kişiler çoğunlukla insan kaçakçılarının kurbanı olmakta, göç yolunda hayatlarını kaybetmekte veya zor koşullarda yaşamakta; yakalandıklarında ise sınır dışı edilme riskiyle karşılaşmaktadırlar. Dolayısıyla, göçün insani boyutu, hedef ülkelerin sığınma politikalarını belirlerken dikkate alınması gereken bir sorumluluk olarak öne çıkmaktadır. Özellikle Ortadoğu ve Orta Amerika'daki savaşlar, açlık ve insan hakları ihlalleri, yasadışı göçü tetikleyen faktörler arasında yer almaktadır. Terörist gruplardan kaçan kişiler, yasadışı yollarla Avrupa'ya ulaşmak için Türkiye'yi kullanmakta, Afrika'da terör ve açlıktan kaçanlar Akdeniz üzerinden Avrupa'ya geçmeye çalışmakta ve Meksika ile Venezuela'daki ekonomik ve şiddet sorunlarından kaçanlar ABD'ye göç etmektedir. Bu durumlar, yasadışı göç literatürünün önemli bir parçasını oluşturmaktadır (Öztunç, 2022).

Geçici koruma, devletlerin geri göndermeme yükümlülükleri çerçevesinde, gruplar halinde sınırları geçen kişilere hızla bireysel statü belirleme işlemlerini gerçekleştirerek belirli haklar sunmayı amaçlayan pratik ve tamamlayıcı bir çözüm yoludur (Adıgüzel,2018).

Türkiye, 2013 yılında uluslararası sözleşmeler ve Avrupa Birliği müzakereleri sonucunda 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nu kabul etmiş ve bu tarihten sonra İçişleri Bakanlığı bünyesinde Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Ayrıca, ulusal mevzuat ve yönetmeliklerde gerekli değişiklikler yapılmış ve Geçici Koruma Yönetmeliği yürürlüğe girmiştir. Bu yeni düzenlemeler çerçevesinde, kamu kurumları, sivil toplum örgütleri ve bireyler, düzensiz göçmenlerin temel sorunlarına yönelik hizmetler sunmak üzere koordineli bir şekilde çalışmaktadır. Ancak bu değişikliklerin hem kurumsal hem de kişisel düzeyde uyum sürecine ihtiyaç duyduğu ve Türkiye'nin büyük göç hareketleri karşısında bu uyum sürecinin uygulama aşamasında şekilleneceği görülmektedir. Bu durum, düzensiz göç hareketlerinin yönetilmesinde yeni ve daha geniş bir düzenleme alanı gerektirmektedir (Birinci v.d,2016). Bu bağlamda, geçici koruma statüsündeki Suriyelilerin zamanla kalıcı hale gelmeleriyle birlikte, son dönemde Suriyelilere vatandaşlık verilmesi ve yerleştirilmesi konuları gündeme gelmiş ve çeşitli tartışmalara neden olmuştur (Öztunç, 2022).

“Düzensiz göçmen” terimi, bir ülkenin yasalarını ihlal ederek bu ülkeye giriş yapan ve ülkede kalmak için yasal hakkı bulunmayan kişileri tanımlar. Ayrıca, bu kişiler ülkenin yasalarını ihlal ederek çıkış yapmış olabilirler. Göçmenlerin statüsü çeşitli şekillerde düzensiz hale gelebilir (Foggo,2016).

Türkiye’de düzensiz göçmenler üç şekilde görülmektedir: Birincisi, Avrupa’ya geçmek amacıyla Türkiye’yi geçiş güzergahı olarak kullanan göçmenlerdir. İkincisi, gerekli yasal belgeleri olmadan Türkiye’ye gelip burada yerleşmek isteyen göçmenlerdir. Üçüncüsü ise mülteci talebi reddedilmiş olan, ancak ayrılmaları gereken sığınmacılardır (İçduydu,2012).

Türkiye’ye gelen düzensiz göçmen akımları, farklı coğrafi bölgelerden gelen grupların çeşitliliğini yansıtmaktadır. Bu göçmenler genellikle dört ana kaynaktan Türkiye’ye ulaşmaktadır. Türkiye’nin güney sınırlarından gelen düzensiz göçmenlerin büyük bir kısmını savaş ve iç çatışmalar nedeniyle Suriyeliler oluşturmaktadır. Suriyeliler, ülkelerindeki uzun süreli savaş ve yerinden edilme gibi olumsuz etkilerden kaçmak amacıyla Türkiye’ye göç etmişlerdir. Ayrıca, savaş sonrası oluşan olumsuz şartlardan kaçan Iraklı göçmenler de bu grubun bir parçasıdır. Türkiye’nin doğu sınırlarından gelen düzensiz göçmenler, genellikle Pakistanlılar ve Afganistanlılardan oluşmaktadır. Bu göçmenler, Türkiye’yi genellikle Avrupa’ya geçiş için bir transit güzergah olarak kullanmaktadır. Bununla birlikte, bazıları Türkiye’de yasadışı olarak çalışmak amacıyla kalmaktadır. Kuzey sınırlarından gelen düzensiz göçmenler, 1991 yılında Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından ortaya çıkan az gelişmiş ülke nüfuslarından oluşmaktadır. Özellikle Gürcistan ve Moldova vatandaşları bu gruba dahildir. Bu göçmenler genellikle ekonomik fırsatlar arayışıyla Türkiye’ye çalışma amacıyla gelmektedirler. Türkiye’nin batı sınırlarından gelen düzensiz göçmenler de çeşitli nedenlerle Türkiye’ye ulaşmaktadır. Bu grup, genellikle Avrupa’ya geçiş için Türkiye’yi bir güzergah olarak kullanmaktadır. Bu göçmen akımları, Türkiye’nin sınır politikalarını ve göç yönetimi stratejilerini etkileyen önemli faktörler arasında yer almaktadır (Öztunç, 2022).

2.1.2.Göçün Sebepleri

Kane’e göre göç ne olumlu ne de olumsuz bir olgudur; daha çok modern çağın ekonomik gelişmelerine, ulaşım ve iletişim sistemlerine, politik baskılara ve bireysel motivasyonlara verilen bir tepki olarak değerlendirilmektedir. Göç, ister sonuç olarak isterse neden olarak ele alınsın, hangi amaçla gerçekleşirse gerçekleşsin, bağlı olduğu toplum üzerinde sosyal, ekonomik ve politik etkiler bırakmaktadır (Günel-Yılmaz & Ertürk, 2017). Göçler, amacına, gerçekleştiriliş biçimine, nedenlerine, göç edenlerin özelliklerine ve gidilen yerin niteliklerine bağlı olarak çeşitli şekillerde sınıflandırılabilir (Adıgüzel, 2018).

Daha iyi yaşam koşulları ve daha yüksek ücret düzeyi gibi ekonomik refahı artırıcı nedenlerin yanı sıra, etnik farklılıklardan kaynaklanan ayrımcılık, rejim değişiklikleri, siyasi istikrarsızlık ve nüfus mübadele politikaları gibi sosyal ve siyasi faktörler de göç hareketlerine yol açabilir (Bayraklı, 2007). İnsanların kendi ülkelerini veya bölgelerini terk etmelerinin birçok nedeni bulunmaktadır ve bu genellikle bireysel ya da kolektif olarak büyük zorluklara, hatta sıkıntılara yanıt olarak gerçekleşmektedir. Ülkeler arasındaki siyasi rejim farklılıkları, savaş, terör ve siyasi baskı gibi yaşamı tehdit eden olaylar da göçe neden olabilmektedir. Bu göçler sadece ülkeler arasında değil, aynı zamanda bir ülkenin farklı bölgeleri arasındaki sorun ve dengesizliklerden de kaynaklanabilmektedir (Aksoy, 2012). En genel anlamda siyasi, ekonomik ve dini sebepler şeklinde ele alınabilmektedir.

Göç, ilk bakışta tek yönlü bir hareket gibi görünse de ekonomik ve sosyal dönüşümler dikkate alındığında, oldukça dinamik ve çok yönlü bir süreç olduğu anlaşılmaktadır. Bu özelliğinden dolayı, bazı Doğu Avrupa, Kuzey Afrika, Ortadoğu, Güney ve Güneydoğu Asya ile Latin Amerika ülkelerinin hükümetleri, göçü “işsizliği ve nüfusu azaltacak, ayrıca işçi döviz (ekonomik havale) sağlayacak bir fırsat” olarak değerlendirdikleri öne sürülmektedir (Günel-Yılmaz ve Ertürk, 2017).

Göçler, ekonomik, sosyal, kültürel ve bireysel ya da psikolojik sebeplerden kaynaklanabilmektedir. Bu nedenler, göçün amacına uygun olarak açıklanabilmektedir. Bu faktörler arasında göçün en önemli nedeni ekonomidir. Bireylerin hayatlarını sürdürebilmek için emek göçü yapmaları ya da daha fazla kazanma amacıyla yer değiştirmeleri, göçün ekonomik açıdan değerlendirilmesinde en çok vurgulanan konulardan biridir (Güllüoğlu, 2012).

Göçün ekonomik nedenlerinin arka planında, düşük ücret politikaları, yüksek vergi oranları, ekonomik istikrarsızlık ve bu unsurların yarattığı gelecek kaygısı yer almaktadır. Ekonomik istikrar sağlayamayan bireyler, daha iyi iş fırsatları ve kazanç elde etmek amacıyla mekânsal değişiklik yapmaktadırlar. Küreselleşmeyle birlikte sınırların kalkması, insanların ticari mallarla birlikte daha kolay yer değiştirmelerine olanak tanımıştır. Bu süreçte, insanlar iş gücü talebi yüksek, ekonomik olarak daha rahat ülkeleri tercih etmeye başlamışlardır. Bu durum, göçün artmasına ve insanların yaşadıkları yerlerden daha çekici fırsatlar sunan yerlere yönelmesine neden olmuştur (Meral, 2016).

Etnik grupların farklı coğrafi bölgelere göç etmesi, dinin göçmen topluluklar üzerinde birleştirici mi yoksa ayrıştırıcı bir rol oynadığına dair önemli soruları gündeme getirmektedir. Bu durum, göçmenlerin sosyal entegrasyon süreçlerinde dinin, kültürel kimliklerini koruma ve dayanışmayı artırma gibi birleştirici işlevlere sahip olabileceği

gibi, aynı zamanda ev sahibi toplumla kültürel veya ideolojik uyumsuzluklara yol açarak çatışma unsuru haline gelebileceği yönündeki tartışmaları da içermektedir. Tarih boyunca din, insan hayatının ayrılmaz bir parçası olmuştur ve insanlık tarihi boyunca hiçbir dinsiz toplum bulunmamıştır. Din, her dönemde varlığını sürdürmüş ve insan yaşamında önemli bir yer tutmuştur (Örnek, 2011).

2.1.3.Göçün Biçimleri

Göç, çeşitli biçimlerde incelenebilir ve bu biçimlerin her biri göç olgusunun farklı yönlerini yansıtmaktadır. Castles ve Miller, uluslararası göçü beş ana başlık altında ele almıştır (Castles ve Miller, 2008).

Göçün Küreselleşmesi: Günümüzde, pek çok ülke göç hareketlerinden etkilenmektedir ve bu etki giderek artmaktadır. Göç alan ülkeler, çeşitli dini, sosyal, ekonomik ve demografik özelliklere sahip göçmenleri kabul etmekte ve bu durum, göçün küresel ölçekte bir fenomen haline geldiğini göstermektedir.

Göçün Hızlanması: Göç hareketleri, dünya genelinde hızla artmaktadır. Bu artış, devletlerin göç politikalarını oluşturma ve uygulama gerekliliğini artırmaktadır. 1993'ten sonra uluslararası göçlerde gözlemlenen azalmalar, göçün değişmez bir süreç olmadığını ve olumlu politika değişikliklerinin göçü azaltılabileceğini veya önleyebileceğini göstermektedir.

Göçün Farklılaşması: Göç türleri giderek çeşitlenmektedir ve yalnızca mülteci veya yerleşimci gibi sınıflandırmalarla sınırlı kalmamaktadır. Emek göçleri de dahil olmak üzere, göç akımları çeşitli nedenlerle ve farklı biçimlerde gerçekleşmektedir. Bu çeşitlilik, ulusal ve uluslararası politikaların göç üzerindeki etkilerini karmaşık hale getirmektedir.

Göçün Kadınlaşması: Geçmişte göç hareketleri erkek hâkimiyetinde olurken, özellikle 1960'lı yıllardan itibaren kadınlar emek göçünde önemli roller üstlenmeye başlamıştır. Günümüzde, kadın işçiler ve mülteci kadınlar göç hareketlerinde belirgin bir şekilde yer almakta ve cinsiyet farkı göç süreçlerinde daha görünür hale gelmiştir.

Göçün Siyasallaşması: Göç, devletlerin ulusal güvenlik, iç ve bölgesel politikaları ile uluslararası ilişkileri tarafından etkilenmektedir. Bu politikalar göçü şekillendirirken, göç de devletlerin politikalarını etkileyebilmektedir.

2.1.4.Göç Hareketlerinin Sınıflandırılması

Göç, politik, ekonomik, sosyal ve kültürel nedenlerle gerçekleşen karmaşık bir olgudur. Göç, çeşitli kategorilere ayrılarak daha iyi anlaşılabilir. Bu kategoriler oluşum nedenlerine, süresine ve mesafesine göre sınıflandırılabilir.

Oluşum Nedenlerine Göre Göç: Göç, ekonomik, politik, sosyal ve kültürel nedenlerle ortaya çıkabilmektedir. Bu nedenler, bireylerin kendi iradeleriyle gerçekleştirdikleri gönüllü göçten, zorunlu koşullar nedeniyle yaptıkları zorunlu göçe kadar geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Ekonomik fırsatlar veya daha iyi yaşam koşulları arayışı, gönüllü göçün temel sebeplerindendir. Buna karşın, savaş, doğal afetler veya zulüm gibi zorunlu nedenler, zorunlu göçü tetikleyebilmektedir. Gönüllü göç, bireylerin daha iyi ekonomik fırsatlar, eğitim veya yaşam koşulları arayışıyla kendi iradeleriyle gerçekleşen bir süreçtir. Göç edenler, başarılı olduklarında geride kalan aile üyelerini de göçe teşvik edebilmektedirler. Buna karşılık, zorunlu göç, savaşlar, doğal afetler veya insan eliyle gerçekleşen felaketler nedeniyle insanların güvenli bölgelere gitmek zorunda kaldıkları bir süreçtir. Zorunlu göç hem göçmenler hem de ev sahibi toplumlar üzerinde kısa ve uzun vadede ekonomik, sosyal ve politik etkiler yaratmaktadır. Lee'nin itme-çekme teorisi bu göçlerin nedenlerini açıklar; itici faktörler insanların göç etmelerine neden olurken, çekici faktörler göç ettikleri yerlerdeki cazip unsurlardır. Zorunlu göçler, mevcut toplumsal düzende hem olumlu hem de olumsuz etkiler doğurabilmektedir (Öztunç, 2022).

Zorunlu göçmenlerin deneyimleri göç sürecinin aşamalarına göre değişiklik göstermektedir. BM Mülteci Dairesi'ne göre, her yıl binlerce insan güvenli bir yer bulma umuduyla ülkelerini terk etmektedir. Göçmenlerin ev sahibi ülke ekonomisi üzerindeki etkileri, farklı boyutlarda incelenebilmektedir. En belirgin etkilerden biri, işgücü arzının artmasıdır. Göçmen nüfusun artışı, mal ve hizmetlere olan talebi yükselterek ekonomik büyümeye olumlu katkı sağlayabilir. Aynı zamanda göçmenler, ev sahibi ülke ile kendi kültürleri arasında sosyo-kültürel etkileşim yaratarak toplumsal çeşitliliği ve kültürel zenginliği artırmaktadır. Göç, ekonomiye doğrudan katkıda bulunurken sermaye akışını hızlandırarak yerel ticaretin gelişimine de destek olmaktadır (Tümtaş ve Göçün, 2016). Ancak göçün olumsuz etkileri de göz ardı edilmemelidir. Özellikle beyin göçü, gelişmekte olan ülkelere gelişmiş ülkelere nitelikli insan gücünün transferine yol açarak, kaynak ülkelerde insan sermayesi kaybına neden olmaktadır (Öztunç, 2022).

Süresine Göre Göç: Göç, süresine bağlı olarak iki ana kategoriye ayrılmaktadır: mevsimlik göç ve sürekli göç. Mevsimlik göç, bireylerin belirli bir dönem için başka bir bölgeye çalışmak, tedavi görmek veya dini amaçlarla seyahat etmelerini ifade etmektedir. Mevsimlik göç, genellikle bir yıldan kısa ve en az üç ay süren geçici hareketler olarak tanımlanmaktadır (Migration, 2008). Bu göç türünde bireyler, amaçlarına ulaştıktan sonra genellikle ikamet ettikleri bölgeye geri dönmektedir. Sürekli göç ise bireylerin veya toplulukların bir bölgeden başka bir bölgeye kalıcı olarak yerleşmelerini kapsamaktadır.

Sürekli göç, gönüllü veya zorunlu sebeplerle gerçekleşebilir. Gönüllü göç, bireylerin daha iyi yaşam koşulları, eğitim veya ekonomik fırsatlar gibi nedenlerle kendi istekleri doğrultusunda yer değiştirmelerini içermektedir. Buna karşılık, zorunlu göç, savaş, doğal afetler veya sosyal çatışmalar gibi nedenlerle bireylerin yerleşim bölgelerini terk etmek zorunda kalmaları durumunda ortaya çıkmaktadır. Göçebe topluluklar ise sürekli hareket halinde olmaları ve yerleşik hayata geçmemeleri nedeniyle sürekli göçün özel bir örneği olarak değerlendirilebilmektedir (Sayın, 2016).

Mesafesine Göre Göç: Göç, iç göç ve dış göç olmak üzere iki ana kategoriye ayrılmaktadır. İç göç, aynı ülke sınırları içerisinde bireylerin bir bölgeden başka bir bölgeye taşınmasını ifade eder. Bu göç türü, genellikle kırsal alanlardan kentsel bölgelere doğru gerçekleşmekte ve ekonomik fırsatlar, eğitim olanakları veya sosyal hizmetlere erişim gibi nedenlerle tetiklenmektedir (Gemici, 2016).

Dış göç ise uluslararası sınırların aşılmasıyla gerçekleşen ve bir ülkeden başka bir ülkeye yapılan hareketliliği kapsamaktadır. Küreselleşme sürecinin hızlanmasıyla birlikte dış göçler daha yaygın hale gelmiş, ülkeler arası insan hareketliliği artış göstermiştir. 20. yüzyılda coğrafi ve kültürel mesafelerin azalması, hızlı ve ucuz ulaşım araçlarının yaygınlaşması ile bilgi ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemeler, özellikle gelişmekte olan ülkelerin vatandaşlarının hem yurtiçinde hem de yurtdışında hareketliliklerini artırmıştır. Göç, ekonomik, sosyal, kültürel, çatışma, çevresel veya sağlık gibi çeşitli faktörlerin etkisiyle gerçekleşmektedir. Bu faktörlerin her biri, göç türlerini şekillendiren önemli unsurlar arasında yer almaktadır (Gemici, 2016).

2.1.5. Göç Teorileri

Göç gibi sosyal olayların tek bir kurama indirgenerek açıklanamaması ortaya atılan kuramların her birinin eksik kalmasına neden olmuştur. Göç edenin “insan” olma gerçeğini de göz önünde bulundurarak göçün farklı disiplinlerce; tarihsel, sosyolojik, ekonomik siyasal tüm yönleri ile ele alınmasını gerekli kılmıştır. Göç teorileri, genellikle göçün nedenleri ve sonuçlarına odaklansa da göçün genel yapısını da ele almaktadır. Dünyanın farklı bölgelerinde yaşanan göçler çoğunlukla benzer nedenlerle gerçekleşmektedir. Kapitalizmin uluslararası ilişkilerde yaygınlaşması, ulus devletlerin oluşumu, yeni sınırlar ve yerli-yabancı kavramlarının devletlerde anlam kazanması, devletlerin politikalarını bu yeni koşullara göre şekillendirmesi, uluslararası göç ve mültecilere olan ilgiyi artırmıştır. Göç hareketleri, kapitalizmin ve sermaye piyasalarının işgücü talebinden kaynaklansa da aile bireylerinin ve tek tek kişilerin kararları da bu süreçte önemli rol oynamaktadır. Göç olgusu, geniş ve çok boyutlu olduğu için, tek bir

teoriyle kapsamlı bir şekilde açıklanması zordur (Toksöz, 2006). Bu nedenle, göç ve mültecilerin hukuk, siyaset, uluslararası ilişkiler, sosyoloji, insan hakları ve ekonomi gibi birçok disiplini kapsayan çok sayıda teori bulunmaktadır. Bu teoriler, genel hatlarıyla aşağıda özetlenmiştir.

2.1.5.1.Ravenstein'in Göç Kanunları

Göç teorileri üzerine yapılan ilk bilimsel çalışmalar, 1885 yılında Ravenstein tarafından yayımlanan “Göç Kanunları” adlı makaleye dayanmaktadır (Yalçın, 2004). Ravenstein, bu çalışmasını 1871-1881 yılları arasındaki İngiltere nüfus verilerine dayanarak hazırlamış ve göçle ilgili yedi temel kanun geliştirmiştir. Bu çalışmalar, göç dinamiklerinin anlaşılmasında önemli bir model oluşturmuştur (Çağlayan, 2006).

Ravenstein'in göç teorisine göre, bireyler genellikle fırsatların sınırlı olduğu bölgelerden, daha fazla ekonomik ve sosyal olanak sunan bölgelere doğru göç etmektedir. Göç hareketleri genellikle kısa mesafelerle başlamakta ve zamanla daha uzak bölgelere yayılmaktadır (Kaygalak, 2009). Bu süreç, göçmenlerin kısa mesafelere göç etme eğiliminde olduklarını, bu hareketlerin göç dalgalarına yol açtığını ve nüfus hareketliliğini artırdığını göstermektedir (Çağlayan, 2006).

Ekonomik gelişmişlik seviyesi yüksek olan kentler, çevre bölgelerden yoğun göç çekmekte ve bu göç hareketleri basamaklı bir etki yaratmaktadır. Bu bağlamda, her yeni göç grubu, kendisinden önce gelenlerin bıraktığı boşluğu doldurarak, göç sürecinde sürekli bir hareketlilik ve yeniden yapılanma dinamiği oluşturur (Adıgüzel, 2018).

Ravenstein'in göç teorilerinin önemli katkılarından biri, göçün yayılma ve emme süreçleriyle ilgili tespitleridir. Bu yaklaşıma göre, göçmenler ekonomik ve ticari fırsatların bulunduğu bölgelere doğru hareket ederek yerleşim alanlarını genişletmektedir (Yalçın, 2004). Ayrıca, göç zincirleri oluşturarak bir göç dalgasının diğerini tetiklediği gözlemlenmektedir. Uzun mesafeli göçlerde genellikle büyük ticaret ve sanayi merkezlerine doğrudan göç gerçekleşirken, kısa mesafeli göçler daha basamaklı bir şekilde ilerlemektedir (Adıgüzel, 2018).

Ravenstein, kentlerin kırsal alanlara kıyasla daha düşük göç eğilimine sahip olduğunu ve göç süreçlerinde kadınlar ile erkekler arasındaki farklılıkları da vurgulamıştır. Kadınlar kısa mesafeli göçlerde daha aktif bir rol oynarken, uzun mesafeli göçlerde erkekler ön plandadır (Yalçın, 2004). Bu teoriler, Ravenstein'in dönemin İngiltere'sindeki veriler üzerinden geliştirdiği bir çerçeveye dayanmaktadır ve uluslararası göç ile iç göçlerin tüm boyutlarını açıklamakta sınırlı kalabilir. Bununla birlikte, iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki ilerlemeler ile sanayi ve ticaretteki

gelişmelerin göç süreçlerini hızlandırdığı ve ekonomik faktörlerin göç üzerindeki etkisinin günümüzde de sürdüğü göz önüne alındığında, Ravenstein'in teorilerinin bazı yönleri hala güncelliğini korumaktadır (Kaygalak, 2009).

2.1.5.2.Everett Lee'nin Göç Kuramı

1966 yılında Everett Lee tarafından geliştirilen "A Theory of Migration" adlı göç teorisi, göç üzerine yapılan birçok çalışmanın temelini oluşturmuştur. Lee'nin teorisi, yıllar içinde çeşitli katkılar alarak geliştirilmiş, ancak temel yapısı korunmuştur (Çağlayan, 2006).

Lee'ye göre göçü etkileyen dört ana faktör vardır: (Yalçın, 2004).

1. Yaşanılan yerle ilgili faktörler
2. Gidilmesi düşünülen yerle ilgili faktörler
3. Göçü engelleyen faktörler
4. Bireysel faktörler

Bu faktörler, Lee'nin itme ve çekme faktörleri kuramının temelini oluşturmaktadır. Bu kurama göre, göç kararları hem yaşanılan yerden hem de gidilecek yerden kaynaklanan itici ve çekici faktörlere bağlıdır. Lee, bu faktörleri artılar ve eksiler olarak iki kategoriye ayırmıştır; artılar çekici, eksiler ise itici faktörlerdir (Çağlayan, 2007).

Göçü etkileyen faktörler, doğa kaynaklı, sosyal, siyasal, kültürel, etnik, dini, kişisel, ailevi ve toplumsal problemler gibi çeşitli şekillerde ortaya çıkabilmektedir. Lee, bu itici ve çekici faktörlerin her birey üzerinde farklı etkiler yarattığını belirtmektedir. Örneğin, çocukları olan bir aile için eğitim olanakları çekici olabilirken, çocukları olmayan veya bekar bireyler için bu durum daha az etkili olabilmektedir (Adıgüzel, 2018).

Lee, itici ve çekici faktörlerin göçü etkileyen temel unsurlar olduğunu kabul etse de göçün yalnızca bu faktörlerin karşılaştırılmasıyla gerçekleşmediğini ve diğer karmaşık unsurların da rol oynadığını vurgulamaktadır. Göç, sadece artıların ve eksilerin karşılaştırılmasıyla değil, birçok faktörün etkileşimiyle şekillenmektedir (Yalçın, 2004).

Lee'nin teorisi, hem kişisel (mikro) hem de kişisel olmayan (makro) faktörleri ele almaktadır. Makro düzeyde uluslararası göçü etkileyen geniş eğilimler, mikro düzeyde ise göç yollarında karşılaşılan doğal, coğrafi engeller, yüksek maliyetli ulaşım bedelleri, göç yasaları gibi engeller bulunmaktadır. Bu unsurlar, göçün karmaşıklığını ve çeşitliliğini artırmaktadır (Çağlayan, 2013).

2.1.5.3.Petersen Göç Kuramları

Petersen, itme-çekme kuramını yeniden değerlendirerek göç hareketlerini beş farklı türe ayırmıştır. İlkel veya ekolojik göç, doğa koşullarının zorlamasıyla ortaya çıkan bir göç türüdür. Heyelan, kuraklık gibi doğal afetler nedeniyle topluluklar yer değiştirmek zorunda kalmaktadır. Petersen, bu tür göçlerin “ilkel” olarak adlandırılmasının tarihsel bir döneme değil, doğa şartlarının zorlayıcı etkisine atıfta bulunduğunu belirtmektedir (Adıgüzel, 2018).

Zorlayıcı veya zoraki göç, bireylerin devlet veya kamu otoritelerinin baskısıyla yer değiştirdiği durumları ifade etmektedir. Bu süreçte göçmenlerin karar alma süreçlerinde herhangi bir inisiyatifi bulunmamaktadır. Nazi Almanyası’nda Yahudilerin zorla göç ettirilmesi, zorlayıcı göçe örnek teşkil etmektedir (Çağlayan, 2006).

Yöneltilmiş göç, bireylerin kendi ülkelerindeki politik veya sosyal koşullardan rahatsızlık duyarak başka bir ülkeye yerleşme istekleriyle ortaya çıkmaktadır. Bu tür göçlerde bireyler, göç kararını kendi inisiyatifleriyle almaktadır. 1933-1938 yılları arasında Nazi Almanyası’nda Yahudilere yönelik teşvik politikaları, yöneltilmiş göçün bir örneği olarak gösterilebilmektedir (Yalçın, 2004).

Serbest göç, bireylerin herhangi bir zorlayıcı etkiden bağımsız olarak kendi özgür iradeleriyle gerçekleştirdiği göçlerdir. Bu tür göçlerde genellikle kişisel motivasyonlar, eğitim olanakları veya mevcut yaşam koşullarından memnuniyetsizlik ön plandadır. 19. yüzyılda Avrupa’dan diğer bölgelere yapılan göçler, serbest göçün tipik örnekleri arasında yer almaktadır (Yalçın, 2004).

Kitlesel göç ise genellikle zorunlu nedenlerle başlayan, ancak zamanla serbest göçlerle birleşerek daha geniş bir hareketlilik haline gelen bir göç türüdür. Göçmenler, gittikleri bölgelerde kurdukları sosyal bağlar ve artan ulaşım imkanlarıyla bu süreci hızlandırmaktadır. Petersen, Avrupa ve Amerika kıtalarına göç eden öncü bireylerin, kitlesel göç dalgalarının oluşmasındaki rolüne dikkat çekmektedir (Çağlayan, 2006). Bu sınıflandırma, göç hareketlerinin farklı dinamiklerini anlamak için kapsamlı bir çerçeve sunmaktadır.

Petersen, döneminin ekonomik temelli yaklaşımlarını aşarak, göç süreçlerini kişisel ve toplumsal güdüler açısından ele almış ve teorisini bu doğrultuda genişletmiştir. Göç süreci, üç temel aşamada incelenmektedir. İlk aşamada, göçmenlerin kendi ülkelerinde hissettikleri aidiyet ve birlik duygusu “yabancılaşma öncesi süreç” olarak tanımlanmaktadır. İkinci aşama, göçmenlerin ayrılık sonrası yaşadıkları hasret ve aidiyet eksikliği nedeniyle “yabancılaşma” sürecine girdikleri dönemdir. Üçüncü aşamada ise,

göçmenler ya tamamen aidiyet ve birliğin kaybolmasıyla yüzleşmekte ya da bu bütünlüğü yeniden sağlamaya yönelik bir sürece girmektedir (Sunata, 2013).

Göç süreçleri, dört temel model çerçevesinde açıklanmaktadır. Klasik Göç Modeli, göçmenlerin eski anayurtlarından ayrılarak yeni bir ülkede yerleşmelerini içermektedir. Bu model genellikle ABD, Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda gibi ülkelere uygulanmaktadır. Sömürge Modeli, eski sömürge bölgelerinden ana ülkelere yapılan göçleri tanımlamaktadır. Fransa, Hollanda ve İngiltere gibi ülkeler, eski sömürgelerden gelen göçmenlerin kendi ülkelerine dönmelerini teşvik etmektedir. Misafir İşçi Modeli, iş gücü açığını kapatmak amacıyla göçmenlerin geçici olarak kabul edilmesini esas almaktadır. Almanya, Belçika ve İsviçre gibi ülkelere uygulanan bu model, göçmenlerin uzun vadeli yerleşim hakkı olmaksızın geçici iş gücü ihtiyacını karşılamayı hedeflemektedir. Gayri Meşru Model ise, savaş, zulüm veya diğer acil durumlar nedeniyle yasa dışı yollarla göç eden bireyleri kapsamaktadır. Bu model, yasa dışı göçmenlerin savaş ve siyasi nedenlerden kaynaklanan zorluklarını ifade etmektedir (Somersan, 2004).

2.2.Entegrasyon Süreçlerinin İncelenmesi

2.2.1. Kavramsal Çerçeve

Entegrasyon kavramı, göçmenler ve göç alan toplum tarafından farklı anlamlarda kullanılan tartışmalı bir terimdir. Castles ve diğerlerine (2002) göre, entegrasyonun evrensel bir tanımı ya da modeli yoktur, bu yüzden kavramın tartışmalı yapısı devam etmektedir. Robinson (1998) de entegrasyonun kaotik bir kavram olduğunu ve farklı kişiler tarafından çeşitli anlamlarda kullanıldığını vurgulamaktadır. Entegrasyon tanımları, farklı göçmen türlerine göre değişiklik göstermektedir. Örneğin, mültecilerin entegrasyonu ile göçmen işçilerin entegrasyonu arasında farklılıklar bulunmaktadır. Çünkü göç sebepleri, göçmen statüleri ve gittikleri toplumdaki koşullar aynı değildir. Araştırmacılar, sosyal ağların ve ilişkilerin mültecilerin entegrasyonu üzerinde önemli bir rol oynadığını ve bu ağların haklara erişimi kolaylaştırdığını belirtmektedir (Bloch ve McKay 2015).

Entegrasyon kelimesi, literatürde bir bütünün parçaları arasındaki uygunluk, ahenk anlamına gelmektedir (Haksever, 2014). Uluslararası Göç Örgütü (IOM) tarafından hazırlanmış olan Göç Terimleri Sözlüğü'nde entegrasyon kavramı, göçmenleri hem bireysel hem de grupsal olarak toplumun bir üyesi kabul eden süreç olarak belirtilmiştir. Buna göre, göç alan devletlerin göçmen kabulü için aradıkları nitelikler ülkelere göre değişiklik göstermektedir ve entegrasyonun sorumluluğu tek bir gruba ait değildir. Hem

göçmenler hem de ev sahibi olan devlet, kurumlar ve toplumlar entegrasyondan mesuldür (Göç Terimleri Sözlüğü, 2009).

Göçlerin artışı, entegrasyon konusundaki çalışmaların gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. Avrupa ülkeleri göçü sınırlamaya çalışsa da bu kısıtlamalar göçmen işçilerin gelişini engelleyememiştir. Göçmenler, aile birleşimi veya yasadışı yollarla Avrupa'ya göç etmeye devam etmişlerdir (Şahin, 2010). Göçmenlerin çoğu ülkelere geri dönmek yerine, eşlerini ve çocuklarını yanlarına alarak bulundukları ülkelerde kalıcı hale gelmişlerdir. Bu ülkeler, onlar için ikinci bir vatan haline gelmiştir ve “aile birleşimi, göçmen işçilerin kalıcı yerleşiminde dönüm noktası” olmuştur (Toksöz 2006). Göçmenler vatandaşlık alarak ve mülk edinerek bu durumu sağlamlaştırmışlardır. Bu süreç, entegrasyon konusunu sosyologlar, ekonomistler, siyaset bilimciler ve psikologlar için yeni bir araştırma alanı haline getirmiştir (Şahin, 2010).

Göçmenlerin bulundukları topluma uyum sağlamalarıyla ilgili ilk çalışmalarda, öncelikle “adaptasyon” kavramı kullanılmıştır. Bu kavram göçmenlerin yeni topluma uyum sağlamalarını ifade etmektedir. Ancak günümüzde, göçmenlerin yeni kültüre uyum sağlarken kendi etnik kimliklerini ve kültürlerini korumalarını ifade eden “entegrasyon” kavramı tercih edilmektedir. Bu durum, aynı ülke içinde farklı kültürel grupların bir arada yaşamasıyla oluşan kültürlerarası etkileşimden kaynaklanmaktadır (Kartari, 2006). Göçmenler, yeni bir toplumda kendi değerlerini koruyarak yaşamak istediklerinde, entegrasyon bu süreci sağlamak için önemli bir yol olarak görülmektedir (Bilgin, 2007).

Küreselleşme sürecinde entegrasyon arayışları, çokkültürlülük projeleri aracılığıyla somutlaşmaktadır. Bu yaklaşım, göçmenlerin pasif bir toplum unsuru olmaktan çıkarak, kendi kimliklerini aktif bir şekilde inşa etmelerine olanak tanımakta ve devletin, bu süreci ortak yaşam ilkeleri çerçevesinde desteklemesini öngörmektedir (Algan ve diğerleri, 2012).

Çokkültürlülük, azınlık grupların kültürel farklılıklarını korurken toplumsal yapı içerisinde eşit bir konuma sahip olmalarını hedefleyen bir vizyon sunmaktadır. Bu yaklaşım çerçevesinde devletler, vatandaşlarına yalnızca eşit haklar tanımakla kalmayıp, aynı zamanda kimliklerinin baskılanmasından kaçınmayı da taahhüt etmektedir (Kakışım, 2018).

Entegrasyon, farklı kültürel değerlerin korunduğu, etkileşim ve bir bütünlük içinde yaşamayı ifade etmektedir. Bu kavram, bir toplumda kültürel dengeyi sağlamayı ve hoşgörü içinde bir arada yaşamayı amaçlamaktadır. Robert E. Park ve Ernest Burgess, entegrasyonu, asimilasyona eleştirel bir alternatif olarak geliştirmiştir. Onlara göre entegrasyon, bir grubun diğeri içinde tamamen erimesi değil, grupların birbirini daha iyi

tanınması ve ortak bir kültürel yaşamda buluşmasını ifade etmektedir (Park ve Burgess, 1969).

Entegrasyonun tam zıddı olan “dışlama” grupları görmezden gelme veya haklarını kısıtlama şeklinde tanımlanmaktadır (UNRISD, 1994). Bunun yanı sıra, bir azınlık grubunun zorla kendi kültürel özelliklerini kaybetmesi entegrasyon hedefiyle uyumsuzdur; bu durum, asimilasyon olarak adlandırılmaktadır (Demirağ ve Kakışım, 2018).

Yasal statü, entegrasyon süreçlerini etkileyen en önemli faktörlerden biridir. Güvenceli bir yasal statüye sahip olan göçmenler, güvencesiz statüde olanlara kıyasla entegrasyon süreçlerinde daha başarılı olmaktadır. Zorunlu göçmenlerin maruz kaldığı ayrımcı politikalar, hayatlarını riske atan sınır güvenliği önlemleri, ekonomik eşitsizlikler, izole sosyal hayatlar ve yerleştirme politikaları entegrasyon süreçlerini olumsuz etkilemektedir. Ayrıca, göç edilen toplumlarda göçmenlerin karşılaştıkları ırkçılık ve ayrımcılık, uyum süreçlerine yönelik ciddi tehditler oluşturmaktadır. Avrupa’daki sığınmacılar ve mülteciler üzerine yapılan araştırmalar, devletlerin mülteci girişini engellemek amacıyla uyguladıkları politikaları ve aldıkları önlemleri öne çıkarmaktadır (De Genova, 2002).

Sığınmacı ve mültecilerin yaşamlarındaki belirsizlik, toplum tarafından dışlanmalarıyla daha da derinleşmektedir. Gelişmiş ülkelerde hükümetler sığınmacıların tanımlanmasında zorluk yaşarken, sınır dışı edilmelerine yönelik kampanyalar artmaktadır (Bloch ve Schuster, 2005). Avrupa’da ise mülteciler, ulus-devlete bir tehdit ve çözülmesi gereken bir sorun olarak görülmektedir. Göç akışını kontrol etmeye yönelik yasalar çıkarılmakta ve yeni politikalar uygulanmaktadır (Waever vd., 1993).

Uluslararası göç, sosyal dönüşüm sürecinin bir parçası olarak ele alınması gereken karmaşık bir olgudur (Castles, 2003). Devletlerin göç politikaları, göç akışını kontrol etmeyi hedeflese de göçü sosyal dönüşüm bağlamında ele almadıkları için genellikle başarısız olmuştur. Örneğin, Amerika’nın göç politikaları, yasadışı girişleri ve sığınmacıların çalışmalarını engellemeyi amaçlamıştır. Ancak göçmen işçilerin düşük ücretle çalışması, işverenlerin onları tercih etmesine neden olmuş ve yaptırımlara rağmen kaçak çalışan mültecilerin ve sığınmacıların sayısı artmıştır (Castles ve Miller, 2003). Uluslararası göç ve sığınmacı politikaları ülkeler arasında farklılık gösterse de ulus-devletler genel olarak sınırlarını kontrol etmeye, ulusal kimliklerini ve vatandaşlarını korumaya, sığınmacılara sunulan barınma, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimi kısıtlamaya odaklanmıştır (Schuster, 2003).

Ager ve Strang (2008) tarafından geliştirilen mülteci entegrasyonu şemasında, iş piyasası, eğitim, barınma ve sağlık hizmetlerine erişim entegrasyonun sağlanması için temel koşullar olarak tanımlanmaktadır. Bu temel haklara erişimin yanı sıra, mültecilerin diğer mültecilerle, kendi topluluklarıyla ve yerleştikleri toplumun üyeleriyle kurdukları sosyal ilişkiler, dil ve kültürel bilgi, güvenli statü, istikrar ve vatandaşlık hakkı da entegrasyonu destekleyen önemli unsurlar arasında yer almaktadır.

Günümüz çok kültürlü toplumlarında bireyler, göçmen, mülteci, sığınmacı, konuk veya etnik azınlık gibi farklı statülerde ve sürelerle varlık göstermektedir. Entegrasyon süreci, sağlık durumu, iletişim becerileri, farkındalık düzeyi, kabul görme, kültürel uyum becerileri ve ekonomik yeterlilik gibi çok boyutlu faktörlerden etkilenmektedir (Şeker, 2015).

Entegrasyon süreci, üç temel ölçüt çerçevesinde değerlendirilmektedir: hukuki, ekonomik ve kültürel-sosyal. Hukuki ölçüt, göçmenin ev sahibi ülkede, vatandaşlarla aynı yasal haklara sahip olmasını ifade etmektedir. Ekonomik ölçüt, göçmenin kendisi ve ailesi için sürdürülebilir bir yaşam sağlayacak iş olanaklarına erişimini kapsamaktadır. Kültürel ve sosyal ölçüt ise, göçmenin ayrımcılık korkusu yaşamaksızın sosyal ve kültürel bağlar kurması ve mevcut toplumsal yapıya katkıda bulunmasını gerektirmektedir (Karasu, 2016).

Entegrasyon süreci, bireylerin ve grupların yeni çevrelerinin beklentilerine uygun şekilde yaşamlarını yeniden düzenleme ve daha tatmin edici bir yaşam kurma çabası olarak tanımlanmaktadır (Saygın ve Hasta, 2018). Bu süreç, stres, başa çıkma ve kültürel öğrenme teorileri temelinde açıklanmaktadır. Psikolojik uyum, bireylerin stres ve başa çıkma stratejileriyle ilişkili olup, uyum sürecinin duygusal boyutunu ifade etmektedir. Sosyo-kültürel uyum ise kültürel öğrenme teorisine dayalıdır ve bireylerin yeni çevrelerinde sergiledikleri davranışsal uyum ile ilişkilidir. Buna ek olarak, bazı çalışmalar entegrasyon sürecinde ekonomik uyumu da önemli bir boyut olarak ele almaktadır (Şeker, 2015).

2.2.2. Entegrasyon Türleri

2.2.2.1. Toplumsal Entegrasyon

Sosyo-kültürel uyum; günlük yaşamda karşılaşılan zorluklar ve dil öğrenme süreci gibi faktörlerle ilişkilidir. Dil öğrenme, kültürel öğrenme ve sosyal destekler bu süreci desteklemektedir. Entegrasyonun değerlendirilmesinde yaş, cinsiyet, etnik köken, din, sosyo-ekonomik durum, göç yaşı, kaç kuşaktır yaşandığı, yeni kültüre adaptasyon süresi,

göçün gönüllü veya zorunlu oluşu, yeni toplumun etnik yapısı, sosyo-politik durumu, ulusal politikalar, ev sahibi toplumun tutumları ve ayrımcılık deneyimleri gibi faktörler göz önünde bulundurulmaktadır (Şeker, 2015).

Entegrasyon kavramının en önemli boyutu, göçmenlerin sosyo-kültürel açıdan toplumla uyum sağlama sürecidir. Göçmenlerin görevi, yaşadıkları topluma kendi kültürlerinden ödün vermeden uyum sağlamakken, göç edilen ülkenin ve toplumun görevi ise entegrasyon için uygun bir altyapı hazırlamaktır. Aksi halde, çok kültürlü bir toplumda sosyal ve kültürel kopukluklar yaşanabilmektedir. Sosyal bütünleşme, uyum süreciyle birlikte düşünülmelidir ve bu süreç hem göçmenler hem de ev sahibi ülkenin sorumluluğundadır. Bu yaklaşım, bireylerin öz saygısını artırmakta, kültürel kimlik entegrasyonunu kolaylaştırmakta ve toplum tarafından daha hızlı kabul görmelerini sağlamaktadır (Yavuz, 2013).

Asimilasyon olarak adlandırılan süreç, günümüz refah sistemlerini dışlamayı teşvik eden bir eğilim olarak görülmektedir. Bu anlayışa göre, sosyal yardım uygulamaları daha çok dışlanan grupları ortak yaşam alanlarından uzaklaştırma işlevi görmektedir (Bauman, 1999). Giddens ise asimilasyonu “eritme potası” olarak adlandırmış ve bu kavramın, farklı kültürel yapıların evrim geçirerek yeni bir birleşim içinde yeniden oluşmasını ifade ettiğini belirtmiştir (Giddens, 2000). Asimilasyon, göçmenlerin toplumsal uyum sağladıkça kültürel farklılıklarının hâkim kültür tarafından absorbe edilmesi anlamına gelmektedir (Baştürk, 2009).

Son yıllarda birçok OECD ülkesinde, göçmenlerin entegrasyon süreçlerine daha etkin katılımlarını teşvik etmeyi amaçlayan politikaların benimsendiği gözlemlenmektedir. Bu doğrultuda, dil eğitimi programlarının yaygınlaştırılması, kültürel oryantasyon faaliyetlerinin düzenlenmesi ve göçmenlerin uyum sürecinde izlemeleri gereken prosedürler hakkında bilgilendirme yapılması gibi önlemler alınmaktadır. Bu politikaların temel amacı, göçmenlerin entegrasyon sürecini daha bilinçli ve etkin bir şekilde yönetmelerini sağlamaktır. Göçmenlerin iş gücü piyasasındaki rolü artırılmak amacıyla, özellikle bilgi teknolojileri, tıp ve mühendislik gibi alanlardaki açıkların kapatılmasına yönelik olarak “proaktif” davranmaları teşvik edilmektedir. Proaktivite, yalnızca mevcut sorunlara tepki vermek yerine, gelecekteki ihtiyaçları öngörerek önceden çözüm üretebilme kapasitesini ifade etmektedir. Bu bağlamda eğitim, göçmenlerin yaşadıkları ülkenin dilini öğrenmeleri ve toplumsal entegrasyonu kolaylaştırmaları için kritik bir araç olarak değerlendirilmektedir. Eğitim sayesinde göçmenler, sosyal çevreleriyle daha güçlü bir etkileşim kurabilir ve toplumda daha aktif bireyler haline gelebilirler. Özellikle genç göçmenlerin entegrasyonu hassasiyetle ele alınmaktadır.

Göçmenlerin entegrasyonu, aile kökenleri, dil yeterlilikleri ve yerleşik eğitim sisteminin kendi ülkelerindeki sistemle uyumu gibi faktörlerle belirlenmektedir. Ayrıca, göçmenlerin iş bulmaları, ekonomik refah düzeyleri için önemlidir (OECD, 2009).

Göçmenlerin toplumsal uyum süreci, toplumsal kabul süreçlerinde çeşitli zorluklarla karşılaşabilmektedir. Göçmenlerin iş bulamama ve ekonomik sıkıntılar yaşaması, yoksulluk ve işsizlik gibi sorunları beraberinde getirebilmektedir. Bu durum, göçmenlerin yerel dili yeterince bilmemesi veya topluluklarla sosyal bağlar kuramaması gibi engellerle birleştiğinde, iş fırsatlarını değerlendirememelerine ve diplomalarının tanınmaması gibi ek zorluklara yol açabilmektedir. Tüm bu olumsuzluklar, nüfus artışıyla birleşerek iş ve gelir kayıplarına neden olabilmektedir. Bunun sonucunda, göçmenlerin sosyal güvenlik sistemine yük oluşturduğu ve kamu hizmetlerini aksattığı yönündeki algılar, ev sahibi toplumlarda göçmenlere karşı güvensizlik oluşmasına yol açabilmektedir (Tunç, 2015).

Göçmenlerin yaşadıkları ülkede karşılaştıkları uyum sorunları, genellikle dil, kültürel farklılıklar ve ekonomik faktörlerden kaynaklanmaktadır. Bu sorunlar nedeniyle göçmenler, ev sahibi toplumla sınırlı etkileşimde bulunarak, daha çok kendi aralarında oluşturdukları enformel ağlara yönelmektedirler. Enformel ağlar, göçmenlerin bulundukları ülkenin kültürel yapısına entegre olmalarını zorlaştırmakta ve bunun sonucunda, göçmen gettoları oluşmaktadır. Gettolar, göçmenler arasında güçlü bir kimlik dayanışması yaratırken, aynı zamanda ev sahibi toplumla aralarındaki kültürel ve sosyal uyumsuzluğu derinleştirmektedir. Bu aidiyet eksikliği, göçmenlerin toplumsal hayata katılımını sınırladığı gibi, uzun vadede entegrasyon süreçlerini de olumsuz etkilemektedir. Böylece göçmenler, ev sahibi ülkenin kültürüne entegre olamadan, kendi içine kapalı bir yaşam tarzı geliştirmektedirler (Erder, 2006).

Göçmenlerin sosyal uyum süreçlerinde karşılaştıkları önemli zorluklardan biri marjinalleşmedir. Marjinalleşme, bireylerin hem ekonomik hem de kültürel düzeyde toplumsal yapının dışına itilmesiyle sonuçlanan bir olgudur. Göçmenler, yeni bir topluma geldiklerinde, yalnızca ekonomik fırsatlar ve yaşam koşulları ile değil, aynı zamanda yerleşik kültürel ve sosyal normlarla da uyum sağlama gerekliliğiyle karşı karşıya kalmaktadır. Ancak, bu normlara adapte olma süreci genellikle geleneksel değerlerden uzaklaşmayı gerektirmekte ve bu durum göçmenler için önemli bir gerilim kaynağı oluşturmaktadır. Özellikle ilk nesil göçmenler, geldikleri toplumun beklentileri ile kendi kültürel değerleri arasında sıkışmış bir konumda kalmaktadır. Bu zorunlu kopuş, uyum sürecini daha karmaşık hale getirerek kimlik ve aidiyet sorunlarına neden olmaktadır. Bu bağlamda, göçmenler kendi içlerinde dayanışma ağları geliştirme eğiliminde olurken,

toplumsal bütünleşme süreci marjinalleşme nedeniyle kesintiye uğramaktadır. Marjinalleşme, gettolaşma süreçlerini hızlandırarak sosyal uyumun sağlanmasını daha da güçleştirmektedir (Gökçe, 1996).

Ayrışma, marjinalleşme sürecinin bir aşaması olup, bireylerin toplumsal çevrelerinden giderek daha fazla uzaklaşmalarını ifade etmektedir. Marjinalleşme ile birlikte ayrışma, bireylerin kendilerini bulundukları sosyal ortamdan yabancılaşmış ve dışlanmış hissetmeleriyle karakterize edilmektedir. Bu durum, ötekileşmenin ve toplumsal soyutlanmanın artışıyla birlikte, göçmenlerin entegrasyon süreçlerinde karşılaştıkları zorlukları açıkça ortaya koymaktadır. Ayrışma, göçmenlerin kendi toplumsal çevrelerinden giderek uzaklaşmalarına yol açarken, aynı zamanda toplum içindeki entegrasyon ihtiyaçlarının önemini vurgulamaktadır. Göç süreci, bireylerin asimilasyon yerine entegrasyonunu teşvik eden bir süreç olarak ele alınmalıdır. Bu bağlamda, ayrışma ve marjinalleşme süreçleri, göçmenlerin toplumsal uyum süreçlerinde karşılaştıkları zorlukları ve entegrasyon ihtiyaçlarını anlamak açısından kritik bir öneme sahiptir (Ergil, 1980).

Sosyo-kültürel entegrasyon sürecinde karşılaşılan zorluklara ek olarak, göçmenlerin psikolojik uyum süreçleri de önemli bir araştırma alanını oluşturmaktadır. Psikolojik uyum, bireyin kültürleşme sürecinde yaşadığı değişimlerle ilişkilidir ve kişisel ile kültürel kimliğin algılanması, ruh sağlığı ve yeni koşullara uyum sağlama memnuniyeti gibi içsel psikolojik sonuçları kapsamaktadır. Sosyal kimlik, psikolojik uyum sürecinde kritik bir rol oynamakta ve bireyin toplumsal aidiyet hisleri üzerinde doğrudan etkili olmaktadır. Sosyo-kültürel entegrasyonun güçlükleri, göçmenlerin sosyal çevrelerinden kopmaları ve aidiyet sorunları yaşamalarına neden olurken, bu durumların psikolojik uyum süreçlerini de derinden etkilediği görülmektedir. Göçmenler, yeni bir toplumsal yapıya adapte olmaya çalışırken kendilerini sıkışmış ve yabancılaşmış hissedebilmektedir. Bu süreç, psikolojik stres, anksiyete ve depresyon gibi duygusal ve zihinsel sağlık sorunlarının ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Bunun yanı sıra, göçmenlerin maruz kaldıkları ayrışma ve marjinalleşme gibi sosyo-kültürel sorunlar, psikolojik uyumlarını daha da zorlaştıran etkenler olarak öne çıkmaktadır (Saygın ve Hasta, 2018).

Göç hareketlerinin bireyler ve toplumlar üzerindeki etkileri geniş bir yelpazeye yayılmaktadır; bu etkiler demografik, sosyo-kültürel ve psikolojik alanlarda derin izler bırakmaktadır. Sosyo-kültürel entegrasyon sürecinde göçmenler, yeni sosyal çevrelere uyum sağlama ve dil gibi ilişkisel faktörlerle karşılaşırken çeşitli zorluklarla yüzleşmektedir. Bu zorluklar, göçmenlerin sosyal bağlılıklarını kaybetmeleri ve kültürel

kimliklerini korumakta yaşadıkları güçlükler olarak kendini gösterebilmektedir. Sosyo-kültürel entegrasyonun yanında, göçmenlerin psikolojik uyum süreçleri de önemli bir sorun alanıdır. Zorunlu göç yaşayan bireyler, genellikle travmatik deneyimler ve ruhsal sorunlar yaşarken, gönüllü göçmenler, özellikle genç ve ekonomik olarak güçlü bireyler, daha olumlu psikolojik sonuçlar elde edebilmektedirler. Ancak, sosyo-ekonomik dezavantajlar ve zor koşullar göçmenlerin sağlık durumlarını da tehdit edebilir; kopuk sosyal ağlar ve zorlu yaşam şartları, sağlık sorunlarına yol açabilmekte ve psikolojik stresi artırabilmektedir. Modern toplumlar, göçmenlerin kimlik arayışlarının karmaşıklığı ve kültürel çatışmalarla şekillenmektedir. Göçmenlerin toplumla uyum sağlama mücadelesi, sosyal ve psikolojik uyum süreçlerini etkileyen temel bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, hem sosyo-kültürel hem de psikolojik uyum süreçlerinin etkileşimleri, göçmenlerin genel uyum süreçleri üzerinde kapsamlı bir değerlendirme yapılmasını gerektirmektedir (Giddens, 2004; Erol ve Ersever, 2014; Esen ve Yazıcı, 2012; Tuzcu ve Bademli, 2014; Tunç, 2013).

2.2.2.2. Ekonomik Entegrasyon

Ekonomik entegrasyon, bir toplumda göçmenlerin sürdürülebilir bir şekilde dahil edilmesinin en önemli aşamalarından biridir. Bu süreç, göçmenlerin ekonomik faaliyetlere katılımlarıyla birlikte hem bireysel hem de toplumsal düzeydeki uyumu teşvik etmektedir. Göçmenlerin iş gücüne katılımı hem kendi yaşamlarını iyileştirme hem de ev sahibi ülkenin ekonomisine katkı sağlama açısından kritik bir rol oynamaktadır. Bu çerçevede, ekonomik entegrasyon istihdam, gelir elde etme ve ekonomik bağımsızlık gibi başlıca unsurları kapsamaktadır. Bu bağlamda, ekonomik entegrasyonun en önemli aşamalarından biri istihdamdır. İstihdam, ekonomik bağımsızlık kazanma, geleceğe yönelik planlama yapma, ev sahibi toplumla etkileşimi artırma, dil becerilerini geliştirme ve bireyin kendine olan güvenini artırma gibi birçok alanda etkili olmaktadır (Ager ve Strang, 2008). Bu nedenle, ev sahibi ülkenin işgücü piyasasını uyumlu hale getirerek daha geniş kapsamlı bir entegrasyon sürecinin oluşumunu desteklemesi gerekmektedir (King ve Lulle, 2016). Ekonomik entegrasyonun çeşitli yönlerini değerlendirmek için farklı göstergeler kullanılabilmektedir. Bu göstergeler arasında, göçmen ve mültecilerin kendi mesleklerini icra edebilme oranları, yaptıkları iş başvurularının ve aldıkları iş tekliflerinin sayısı, serbest meslek sahibi göçmenlerin oranı, kendi işini kuran ve bu işte başarı gösterenlerin sayısı, göçmen gruplarındaki işsizlik oranları ve gelir seviyelerine ilişkin veriler gibi unsurlar yer almaktadır. Bu tür ekonomik değerlendirme tabloları,

entegrasyon sürecinin ne ölçüde başarılı olduğunu anlamak için önemli ipuçları sunmaktadır (Castles vd., 2002).

2.2.2.3. Hukuki Entegrasyon

Ekonomik entegrasyonun ardından, entegrasyon sürecinin bir diğer kritik boyutu hukuki entegrasyondur. Siyasi ve vatandaşlık entegrasyonu, göçmen bireylerin hem geldikleri ülkelerde hem de ikamet ettikleri ülkelerde sahip oldukları siyasi haklara erişimlerini ve bu hakları kullanabilmelerini içermektedir. Bu entegrasyon, çifte vatandaşlık imkânı, uzun süreli ikamet hakkı elde edilmesi, vatandaşlık haklarından yararlanma ve aile haklarının korunması gibi unsurları da kapsamaktadır. Bu bağlamda, siyasi ve vatandaşlık entegrasyonu göçmenlerin topluma tam katılımını sağlayan önemli bir göstergedir (King ve Lulle, 2016).

Politik entegrasyon, göçmenler ile devlet arasındaki uyum ve iş birliğini ifade eden bir entegrasyon türüdür. Bu süreç, göçmenlere belirli yasal haklar tanıyan ve onların vatandaşlığa kabulünü düzenleyen politikaları kapsamaktadır. Ayrıca, ayrımcılıkla mücadele eden yasaların varlığı, politik entegrasyonun temel unsurlarından biri olarak değerlendirilmektedir. Bu çerçevede göçmenler, politik süreçlere dahil olabilmekte ve karar alma mekanizmalarında yer alabilmektedir (Martikainen, 2010).

Entegrasyon kavramı, bireyler ve dönemler arasında farklı anlamlar taşıyabilmekte ve çoğu zaman normatif bir çerçevede ele alınmaktadır. Genellikle, göçmenlerin ev sahibi toplumla uyum sağlamak amacıyla kendi değer ve davranışlarını dönüştürmeleri gerektiği varsayılmaktadır. Bu bağlamda, bir topluma tam anlamıyla dahil olmanın tek bir yolu olduğu veya ulus devletlerin uyum içinde yaşayabilmeleri için tek bir kültürel yapıya sahip olmaları gerektiği görüşleri öne sürülmektedir. Ancak, açık fikirli ve demokratik bir toplum anlayışı, farklı toplulukların kendi yaşam biçimlerini, düşüncelerini ve değer sistemlerini koruyabilecekleri gerçeğini de kabul etmektedir (Castles ve diğerleri, 2002).

Yasal ve siyasi entegrasyonun değerlendirilmesinde çeşitli göstergeler kullanılmaktadır. Hukuki durum açısından, vatandaşlık statüsü (tek veya çifte vatandaşlık) ve yabancılar kanunu önemli unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Siyasi durum bağlamında ise, göçmenlerin oy hakkına sahip olması ve siyasi partilere veya benzer organizasyonlara üyelikleri dikkate alınan göstergelerdir. Ayrıca, göç politikasının amacı, göçmenlerin kategorileri, özel entegrasyon önlemleri ve ayrımcılığa karşı geliştirilen politikalar gibi unsurlar da bu entegrasyon türünü etkileyen önemli faktörlerdir. Bu göstergeler, göçmenlerin yasal ve siyasi sistemle ne ölçüde bütünleştiğini anlamak için kritik bir çerçeve sunmaktadır (Schulte, 2004). Siyasal entegrasyonun diğer göstergeleri,

sendika topluluklarına, mesleki kuruluşlara, derneklere ve siyasi parti yapılarında aktif katılımı da kapsamaktadır. Bunun yanı sıra, hukuksal entegrasyon açısından önemli durumlar arasında, ülkede ikamet etme hakkı elde etme, işgücü piyasasında yer alma hakkı, sosyal hizmetlerden yararlanma hakkı ve vatandaşlık başvurularının kabul edilmesi gibi unsurlar yer almaktadır. Bu durumlar, göçmenlerin hem hukuki hem de siyasi sistemle bütünleşmelerini ve toplumsal yaşama etkin bir şekilde katılmalarını sağlayan kritik göstergeler olarak değerlendirilmektedir (Castles vd., 2002).

2.2.3. Entegrasyon Modelleri

Castles ve Miller (2003), Avrupa'daki göçmenlerin entegrasyonu üzerine dört farklı model geliştirmiştir. Bu modeller, göçmenlerin yaşadıkları toplumun bir parçası haline gelme, kültürel kimliklerini koruma ve kendilerini temsil etme güçleri üzerine odaklanmaktadır.

Birinci model olan '*İmparatorluk Modeli*', Fransa ve Britanya gibi ülkelerde, imparatorlukların farklı etnik ve ırksal uyruklarını bir araya getirme hedefi üzerine inşa edilmiştir. Britanya, 1914 yılında kolonilerde yaşayan bireylere ülke içindekilerle eşit haklar tanımış, 1948'de ise vatandaşlık haklarını genişletmiştir. Ancak bu model, 1962 yılından itibaren göçmen girişini kısıtlayan yasaların yürürlüğe girmesiyle sona ermiştir.

İkinci model olan '*Etnik Model*', ulusal kimliğin etnik köken temelinde şekillendiği bir anlayışı benimsemektedir. Bu modele göre, ulusal kimliği taşımayan azınlık gruplar vatandaşlık haklarından mahrum bırakılmaktadır. Almanya, bu modelin klasik bir örneğidir. Etnik Almanlar otomatik olarak vatandaşlık hakkı kazanırken, üçüncü ülke vatandaşları, özellikle Türk göçmenler, sıkı yasal düzenlemelere tabi tutulmuştur. Aile birleşimi yoluyla oturma hakkı elde etmenin zor olması, özellikle kadınların işgücü piyasasına katılımını engellemiş ve onları aile içinde erkeğe bağımlı hale getirmiştir.

Üçüncü model olan '*Cumhuriyetçi Model*', göçmenlerin ulusal kültür ve politik normlara asimile olmalarını öngörmektedir. Fransa, bu modelin klasik bir örneğidir. Ancak, asimilasyon politikalarının zamanla kültürel homojenlik yaratmada başarısız olduğu görülmüş ve etnik çeşitlilik kabul edilmeye başlanmıştır. Göçmen kadınlar, entegrasyon sürecinde eğitim ve toplumsal adaptasyonun kilit aktörleri olarak görülmüş, bu süreç refah devleti politikalarıyla desteklenmiştir.

Dördüncü model olan '*Çokkültürlülük Modeli*', göçmenlerin ulusal normlara uyum sağladıkları sürece kendi kültürlerini koruyabilecekleri fikrine dayanmaktadır. Bu model, etnik çeşitliliğin kabulünü ve göçmenlerin ekonomik ile sosyal ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlamaktadır. Ayrıca, ayrımcılık karşıtı yasaların çıkarılması, toplumdaki

eşitsizliklerin giderilmesi ve ayrımcılıkla mücadele, bu modelin öncelikleri arasında yer almaktadır.

Bu dört göç modeli, göçmenlerin entegrasyon süreçlerine yönelik farklı yaklaşımlar sunmakta olup her biri, belirli tarihsel ve politik bağlamlarda şekillenmiştir.

2.2.4. Entegrasyon Teorileri

Entegrasyon teorileri, göçmenlerin ev sahibi toplumlarla olan ilişkilerini ve entegrasyon süreçlerini açıklamayı amaçlayan analitik çerçeveleri ifade etmektedir. Bu teoriler, göçmenlerin sosyal, ekonomik ve siyasi alanlarda nasıl bütünleştiğini analiz ederken, entegrasyonun yalnızca ekonomik katılımı ile sınırlı olmadığını vurgulamaktadır. Entegrasyon süreci, kültürel etkileşim, hukuki hakların elde edilmesi ve sosyal aidiyet gibi unsurları içeren çok boyutlu bir yapı olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, entegrasyon süreçlerinin toplumsal uyum, kültürel çeşitlilik ve hukuki statü ile ilgili dinamiklerini anlamak, göçmenlerin ev sahibi toplumlara katılımını etkili bir şekilde değerlendirmek açısından kritik öneme sahiptir.

Entegrasyon teorilerinin gelişimi, tarihsel ve sosyal bağlamlarla şekillenmiştir. İlk aşamada, Karl Marx'ın çalışmalarında iş bölümü ve toplumsal düzeydeki dinamikler önemli temalar olarak ele alınmıştır. Marx, entegrasyonu üretim güçleri ile üretim ilişkileri arasındaki gerilimler çerçevesinde incelemiş, sınıf mücadelesi ve toplumsal çelişkilerin çözümü bağlamında entegrasyon süreçlerine ışık tutmuştur. Bu perspektif, göçmenlerin toplumsal yapıdaki yerinin ve sınıfsal dinamiklerin entegrasyon üzerindeki etkisinin anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. Her ne kadar Marx'ın yaklaşımı toplumsal çelişkilerle sınırlı olsa da Herbert Spencer'ın evrimsel değişim teorisi, toplumsal evrim ve farklılaşmanın entegrasyon biçimlerini nasıl etkilediğini açıklamada kritik bir rol oynamıştır. Spencer'a göre, entegrasyon yalnızca işgücü piyasasına ve hizmetlere erişimle sınırlı olmayıp hem göçmen hem de ev sahibi toplum için iki yönlü bir adaptasyon sürecini ifade etmektedir (Spencer, 1954).

Emile Durkheim, Spencer'ın farklılaşma biçimlerini ve etkilerini analiz ederek sosyal entegrasyon teorisini geliştirmiştir. Durkheim'ın temel sorusu, bireyselleşmiş ve farklılaşmış bir sosyal düzende iyi işleyen bir toplumun entegrasyonunun nasıl mümkün olabileceğidir. O, toplumsal düzen ve iş bölümünün entegrasyonun temeli olduğunu belirtmiş ve bunların, farklı çıkar ve çatışmaların kaynağını oluşturduğunu vurgulamıştır. Durkheim'a göre, bu unsurların eksikliği intihar veya anomi gibi sosyal sorunların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Bu nedenle, toplumsal entegrasyonun sağlanması,

bireylerin ve grupların toplumsal ilişkilerini güçlendirecek normatif yapılar oluşturmayı gerektirmektedir (Durkheim, 1964).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, entegrasyon teorisinin gelişimi, Amerikan sosyologlarıyla devam etmiştir. Talcott Parsons, toplumsal düzen üzerine yaptığı çalışmalarda, toplumsal sistemin alt sistemlerini belirleyerek bu sistemler arasındaki dengeyi incelemiştir. O, entegrasyon kavramını, toplumsal normlar ve değerlerle ilişkilendirerek, savaş sonrası dönemde şekillenen kapitalizm, çoğulculuk ve liberalizm bağlamında “değer entegrasyonu” fikrini geliştirmiştir. Parsons, toplumsal entegrasyonun temel biçimini, normların belirlediği bir süreç olarak tanımlamıştır ve bunun sivil ve siyasi bir kültürle şekillenen vatandaşlık, istikrarlı kurumlar ve modern devlet çerçevesinde gerçekleştiğini belirtmiştir. Hem Durkheim hem de Parsons, ahlaki değerleri ve bireyi toplumsal entegrasyonun ana motivasyon kaynağı olarak görmüşlerdir. Ancak, bu tür bir entegrasyonu teşvik etmede karşılaşılan zorluklar nedeniyle hem devlet hem de toplumsal düzeyde bir boşluk ortaya çıkmıştır. Bu boşluk, 1960’lı yıllarda başka araştırmacılar tarafından doldurulacak ve toplumsal entegrasyon kavramı üzerine çalışmalar devam edecektir (Barın, 2019).

Bununla birlikte, 1960’lı yıllarda toplumsal entegrasyon araştırmalarında, yeni toplumsal hareketler ve alt kültürel unsurlar ön plana çıkmıştır. 1990’ların sonuna kadar, Avrupa toplumlarındaki artan çeşitlilik ve yükselen kimlik kaygıları, entegrasyon kavramının önem kazanmasına neden olmuştur. David Lockwood, makro ve mikro bakış açısını birleştirerek toplumsal entegrasyon teorisine önemli bir katkıda bulunmuş ve göç çalışmaları bağlamında toplumsal entegrasyon kavramını kullanan ilk kişidir. Lockwood’un, sistem entegrasyonu ile toplumsal entegrasyon arasındaki ayrım, toplumsal sistemlerin sosyolojik teorisinin temelini oluşturmuştur. Ona göre, makro sosyolojik değişim kuramı, toplumsal bütünleşme ve sistem entegrasyonu ile ilişkilidir. Bu bağlamda, toplumsal entegrasyon, bireylerin bir sisteme entegre edilmesi ve aralarındaki ilişkilerin kurulmasının bilinçli ve motive bir iş birliği sonucunda gerçekleştiğini ifade etmiştir. Lockwood’un çalışmaları sonrasında, entegrasyon üzerine toplumsal sistemlerin sosyolojik teorisi ve sosyal kavramlar geliştirilmiştir (Lockwood, 1976).

1970’ler ve 1980’ler boyunca toplumsal entegrasyonun teorik bağlamı, Jürgen Habermas, Anthony Giddens ve Nicos Mouzelis gibi akademisyenlerin katkılarıyla zenginleşmiştir. Lockwood ve onu takip eden bu düşünürler, bireylerin veya grupların katılımını, ilgi alanlarını ve işlevsel olarak farklılaşmış sistemlere dair görüşlerini ifade etmişlerdir. Habermas, Lockwood’un sistem ve toplumsal entegrasyon ayrımından

etkilenecek entegrasyonun çeşitli boyutlarını ele almıştır. Habermas için sistem entegrasyonu, ekonomik ve siyasi kurumsal alanlarla ilgiliyken, toplumsal entegrasyon, iletişimsel alanlarda incelenmiştir. Lockwood'un sistem sınıflandırmasını kullanarak sosyal yönelimleri değerlendirirken, toplumsal düzeni normatif olarak güvence altına alınmış ve iletişimsel uzlaşma temelli bir entegrasyon olarak değerlendirmiştir. Habermas, toplumsal entegrasyonu mikro ve makro düzeyde belirli bir iletişim türü ve bireylerin veya grupların topluma katılımı olarak ele almış, bu süreçte insanların kendilerini toplumun bir parçası olarak görmelerini önemsemiştir. Sonuç olarak, toplumsal entegrasyon, yaşam dünyasının çoğaltılması, kültürel anlamlar, dayanışmacı sosyal normlar ve kimliklerin yeniden üretilmesi bağlamında şekillenmiştir (Mouzelis, 1997).

Lockwood ve geleneğinin mikro seviyelere odaklanmasının aksine, Anthony Giddens, entegrasyonu tarafsız ve üst düzey bir kavram olarak ele alarak, yüz yüze etkileşim ve makro analiz düzeylerine, özellikle kişiler veya gruplar arasındaki ilişkilere odaklanmıştır. Giddens, toplumsal ve sistem entegrasyonu arasındaki yakın bağı vurgulamıştır. Giddens'a göre, günlük rutinler ve toplumsal örgütlenmenin ayrıntılı biçimleri açısından bu entegrasyon biçimleri önemlidir. Ayrıca, zaman ve mekân boyutlarının dikkate alındığı teorisinde, yüz yüze ilişkilere vurgu yaparken dolaylı ilişkilere karşı bir duruş sergilemektedir. Giddens, toplumsal entegrasyonu “düzenli bağlar, karşılıklı değişimler veya aktörler ve kolektiviteler arasındaki uygulamalar ve karşılıklılık” olarak tanımlamaktadır. Sistem entegrasyonu ise, aktörler veya kolektivite arasındaki karşılıklılığın uzlaşmacı zaman aralığı boyunca birlikte var olma koşulları dışında kalmasını ifade etmektedir. Bireylerin günlük faaliyetleri sırasında karşılıklı etkileşim bağlamında birbirleriyle karşılaşmaları, topluma dahil olmanın ve katılmanın eşit şartlarda sağlanmasının göçmenler ve yeni gelenler için gündelik uygulamaların ve rutinlerin bir sonucu olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle, entegrasyon süreçlerini ve stratejilerini incelemek büyük bir önem taşımaktadır (Giddens, 1984).

Nicos Mouzelis ve Niklas Luhmann gibi düşünürler, toplumsal entegrasyonun karmaşıklığını ve bireylerin sosyal sistemler içindeki yerlerini derinlemesine analiz etmiştir. Luhmann, entegrasyon kavramını, bireylerin alt sistemlere dahil edilmesi veya dışlanması açısından ele almış, bu durumun bireylerin toplumsal entegrasyonunu nasıl etkilediğini ortaya koymuştur (Luhmann, 1990).

Brian Barry, entegrasyonu liberal bir çerçevede ele alarak, ulusal, etnik ve kültürel farklılıkların önemini vurgular. Ortak siyasi kurumlar ve paylaşılan dil homojenlik sağlasa da, Barry farklılıkların da dikkate alınması gerektiğini savunur. Entegrasyonu

kolaylaştırmak için heterojen unsurların göz önünde bulundurulması gerektiğini öne sürer. Entzinger ve Biezeveld ise entegrasyonu, toplumsal sistem düzeyinde, temel bileşenler arasındaki ilişkiler ve katılım süreci olarak tanımlar. Bu süreç, göçmenlerin kültürel çeşitliliği koruyarak ev sahibi toplumla uyum sağlamalarını teşvik eder. Böylece, toplumun bütünleşmesi ve ilişkilerin güçlenmesi sağlanır (Barry, 2001).

Entegrasyon teorileri, göçmenlerin ev sahibi toplumlarla ilişkilerini anlamak ve entegrasyon süreçlerinin dinamiklerini açıklamak için önemli bir analitik çerçeve sunmaktadır. Ancak mevcut teoriler, homojenlik varsayımlarını aşacak ve toplumsal farklılıkları yeterince kapsayacak araçlar sunmada sınırlı kalabilmektedir. Devletlerin göçmen entegrasyonunu dar bir perspektiften ele alması, homojenleştirme eğilimlerine yol açmakta ve entegrasyon teorilerinin göçmenler ile ev sahibi toplulukların heterojen yapısını tam anlamıyla açıklayamamasına neden olmaktadır. Bu bağlamda, entegrasyon teorilerinin karmaşıklıkları aşabilmesi ve daha kapsayıcı bir çerçeve sunabilmesi için heterojenliğin dikkate alınması gerekmektedir (Barın, 2019).

2.3. Vatandaşlık Kavramı Ve Vatandaşlık Teorilerine Bakış

2.3.1. Vatandaşlık Kavramı

Vatandaşlık kavramı, etimolojik olarak Antik Yunan'daki şehir devletlerini ifade eden "cité" ya da "city" sözcüğünden türeyerek, şehir devletine mensubiyeti belirten "citizen" ya da "citoyen" kelimesinden ortaya çıkmıştır. Eski Roma'da, bir topluluğun üyesi olma durumunu ifade etmek için kullanılan "civis" ve "civitas" kavramlarından doğan vatandaş (citizen) kavramı, gerçek anlamda bir siyasal kimlik olarak Fransız Devrimi öncesinde ortaya çıkmıştır (Boineau, 1998). Vatandaşlık kavramı, en temel anlamıyla, birey ile belirli bir devlet arasındaki karşılıklı hak, görev ve yükümlülük ilişkilerini tanımlayan hukuksal bir bağ olarak ifade edilebilmektedir (Aybay, 2008). Tarih boyunca vatandaşlık, hem bireylerin talep ettiği bir hak kategorisi hem de devletlerin sunduğu bir statü ve kimlik niteliğinde olmuştur. Vatandaşlık kavramı, liberal bireysel hak ve yetki düşünceleri kadar, bir topluluğa ait olmayı ve bağlanmayı savunan toplulukçu düşüncelerle de yakından ilişkilidir. Bu özelliği sayesinde, iki görüş arasında arabuluculuk yapabilme potansiyeline sahip olan vatandaşlık kavramı, uzun yıllardır siyaset kuramcılarının ilgisini çekmiş ve çekmeye devam edecektir. Bu ilginin sebebi sadece kuramsal gelişmelerle sınırlı değildir. Milliyetçiliğin yeniden yükselişi, göçlerle değişen çok etnikli ve çok kültürlü demografik yapılar, küreselleşme ve ulus devlet

yapılarının zarar görme endişesi gibi son dönemdeki gelişmeler ve eğilimler de bu ilgiyi beslemiş ve artırmıştır (Polat, E. G. 2011).

Vatandaşlık hukuku, vatandaşlık ile ilgili hukuki düzenlemeleri kapsayan ve özellikle vatandaşlığın kazanılması ile kaybedilmesine ilişkin hükümleri ele alan bir hukuk dalıdır. Vatandaşlık, bireyin bir devlete aidiyetini belirleyen ve bu bağlamda bireylere özel hak ve yükümlülükler tanıyan bir statüdür. Bu statü, bir devletin vatandaşlarını yabancılardan veya diğer devletlerin vatandaşlarından ayırt etme aracı olarak değerlendirilmektedir. Vatandaşlık hakkı, bireyin devletin vatandaşlarına sağladığı hak ve görevlerden yararlanmasını mümkün kılmaktadır. Bu hak, bireye devletin ekonomik ve siyasal yaşamına katılma olanağı tanımakta ve aynı zamanda seçme ve seçilme hakkı gibi demokratik katılım araçlarını kullanma imkanı sunmaktadır. Vatandaşlık, bireylerin hukuki bir kişilik olarak tanınması ve haklarının korunması açısından da temel bir öneme sahiptir (Nomer, 2010).

Kavramsal kökenleri itibariyle Antik Yunan'a dayanan vatandaşlık kavramının, Yunan Polisi'ndeki anlamı siyasi hayata katılma hakkına sahip, şanslı azınlıkları işaret etmektedir. Bunlar genel nüfusa oranla küçük bir azınlıktır. Vatandaşların dışındaki büyük çoğunluğu ekonomik hayatta bir üretim aracı olmakla beraber siyasi ve sosyal hayatta yeri bulunmayan köleler oluşturmaktadır. Yurttaşların yasa süreçlerine, yönetici seçimine, yargılamaya katılma, savaş ve barışa karar verme hakları olmakla beraber sosyal ve ekonomik konularda karar mekanizmalarına katılma hakları bulunmamaktadır (Göze, 1995).

Yunan site devletleri arasında en gelişmiş ve demokrasinin beşiği sayılan Atina'da da kadınlara, kölelere ve yabancılara oy hakkı verilmediğini, bu hakkın yalnızca 20 yaşını doldurmuş erkeklere tanındığı bilinmektedir. Benzer şekilde, ilerleyen süreçte Roma hukukunda da Antik Yunan hukuk sistemiyle aynı anlayış hakim olmuştur (Aybay, 2008). Ortaçağın ilk dönemlerinde, Hristiyanlığın yayılmasıyla birlikte vatan kavramı da değişime uğramış, gerçek bir Hristiyanın ancak gökyüzündeki ülkenin vatandaşı olabileceği düşüncesi ortaya çıkmıştır. Bu dönemde, dünyevi anlamda doğulan yeri veya yerel bir bölgeyi ifade eden patria (vatan) kavramı önemini yitirmiştir. Senyör/vassal ilişkisi nedeniyle siyasi bağlar, kişisel sadakat ilişkisine dönüşerek, insanların onura kavuşması için ya İsa, kilise ve kutsal topraklar ya da senyörler için ölmenin gerektiği bir yapıyı temsil etmeye başlamıştır (Erözden, 1997).

Hristiyanlık, yalnızca Antik Yunan vatandaşlık anlayışını reddetmekle kalmamış, aynı zamanda yeni bir cemaat anlayışını da ortaya koymuştur. Roma vatandaşlığından dışlanmışlar, köleler ve alt sınıfların kendilerini tüm insanlarla eşit olarak

hissedebilecekleri bir cemaat yaşamını yansıtan Hristiyanlık, böylece Antik Yunan'daki kamusal değerleri tamamen ortadan kaldırarak Antik Yunan vatandaşlık anlayışını silmiştir (Reisenberg, 1992).

Feodal dönemde toplum, katı bir hiyerarşik yapıya sahipti ve bu yapı, geleneksel hukukla güçlendirilmişti. Ortaçağ kent devletlerinde, kentsoyluların ekonomik etkinlik modeli üzerinden karşılıklı çıkar anlayışıyla tanımlanan birlik, vatandaşın ekonomik güçlerinin özgürlüğünü güvence altına alan bir zorunluluk olarak anlaşılmıştır. 13. yüzyılda ulusal monarşinin gelişmeye başlaması ve kilisenin, feodal güçlerin ve evrensel imparatorluk düşüncesinin zayıflaması, vatan ve vatandaş kavramlarında önemli değişimlere yol açmıştır. Vatan hem kutsal hem de siyasi bir anlam kazanmış; böylece vatan, siyasi iktidarın uygulandığı coğrafi alan olarak modern devlet yapısına entegre olmuş ve vatandaşlık kavramı da ulus devlet yapılanmalarının içindeki değişen içeriğiyle günümüze kadar gelmiştir (Erözden, 1997).

2.3.2.Vatandaşlık Teorileri

Vatandaşlık, tarih boyunca farklı toplumlar tarafından çeşitli şekillerde tanımlanmış ve uygulanmış bir kavramdır. Antik Yunan ve Roma'dan modern ulus devletlere kadar vatandaşlık, bireyin devletle olan ilişkisini, haklarını ve sorumluluklarını belirlemede önemli bir araç olmuştur. Modern döneme gelindiğinde ise vatandaşlık, farklı teorilerle yeniden ele alınarak, birey-devlet ilişkisinin farklı boyutlarıyla tartışılmaya başlanmıştır. Liberalizm, cumhuriyetçilik, toplulukçuluk gibi vatandaşlık teorileri, bireyin hakları, özgürlükleri ve topluma olan bağlılığını farklı açılardan değerlendirmektedir. Bu teoriler, vatandaşlık kavramını genişleterek, günümüz toplumlarında bireylerin nasıl konumlandığını anlamak için zengin bir çerçeve sunmaktadır. Güncel literatürde, vatandaşlık kavramı çerçevesinde üç farklı teorik yaklaşım öne çıkmaktadır: bireysel kimliği vurgulayan liberal yaklaşım, kültürel veya etnik kimliğe odaklanan toplulukçu yaklaşım ve sivil kimliğe önem veren cumhuriyetçi yaklaşım (Kartal, 2001).

2.3.2.1.Liberal Vatandaşlık Teorisi

Roma'da vatandaşlık, bireyin devlete bağlılığını ve toplumsal katılımını içeren geniş haklara dayalı bir statüydü. Modern dönemde liberal vatandaşlık teorisi, bu anlayışı yeniden şekillendirerek bireysel haklar ve sınırlı devlet ilişkisi üzerine kurulmuştur. 17. ve 18. yüzyıllarda doğal haklar teorisi, İngiliz İç Savaşı, Amerikan ve Fransız Devrimleri ile birlikte gelişmiştir. John Locke'un etkisiyle bireyin çıkarlarını koruma, kamu ve özel alan ayrımı ve devlete karşı sınırlı yükümlülükler (örneğin vergi ödeme) liberal

vatandaşlığın temel ilkeleri olmuştur. Bu teori, bireysel özgürlük ve özerkliği merkeze alarak vatandaşlığı toplumsal yükümlülüklerden bağımsız bir alan olarak tanımlamıştır (Heater, 2013).

Liberal teoriye göre, vatandaşlık, bireye devlet tarafından verilen bir statüdür ve bu statü, bireyin evrensel haklardan yararlanmasını sağlamaktadır. Liberal düşüncede bireyler, rasyonel davranarak kendi çıkarlarını gözetir ve devletin temel görevi, vatandaşlarının haklarını korumaktır. Bu sebeple, liberal vatandaşlık anlayışı, genellikle bireylerin devlete karşı korunmasını ifade eden negatif haklar çerçevesinde değerlendirilmektedir (Jones ve Gaventa, 2012). Liberalizmin haklar temelli vatandaşlık teorisi, bireylerin kamusal hayata katılımı konusunda herhangi bir zorunluluk getirmediği için “pasif” ya da “özel (private)” vatandaşlık olarak da tanımlanmaktadır (Kymlicka ve Norman, 1994).

Liberal vatandaşlık anlayışı, bireyi hakları ve tercihleri doğrultusunda hareket eden, rasyonel bir varlık olarak kabul etmektedir. Liberal teorinin iki temel varyantı bulunmaktadır: bireyci ve faydacı. Bireyci varyant, bireysel tercihlere öncelik tanımakta ve bu tercihlerin, diğer bireylerin haklarına saygı çerçevesinde anlam kazandığını vurgulamaktadır. Bu yaklaşım, bireylerin haklarını öncelikli görür ve bu hakların kanun yapıcılarının faydacı amaçlarından kaynaklanıp kaynaklanmadığını değerlendirmez. Bu bağlamda, liberal vatandaşlık ve siyasal kurumlar, bireylerin özel çıkarlarını maksimize ettiği sürece kabul edilebilir olarak görülmektedir. Faydacı varyant ise bireyleri, kendi çıkarlarını maksimize edebilen rasyonel varlıklar olarak ele almaktadır. Bu anlayış, bireylerin kendilerine en yüksek faydayı sağlayacak faaliyetleri hesaplama ve tercih etme kapasitesine sahip olduklarını varsaymaktadır (Gunsteren, 1998).

Liberal görüş, toplumu ve toplumsal iyiliği önceleyen diğer vatandaşlık teorileri tarafından, toplumsal değerleri göz ardı ettiği ve bireyleri toplumdan soyutladığı gerekçesiyle eleştirilmektedir. Ancak, liberalizmin iyi insan ile iyi vatandaş arasındaki bağı tamamen kopardığı ve klasik yurttaşlık erdemlerini dışladığı iddiası bütünüyle doğru değildir. Liberalizm, kamu yararı veya siyasal katılım gibi erdemleri öncelikli bir mesele olarak ele almasa da “nezaket, medenilik, tolerans, özerklik ve sivil toplum kuruluşlarına katılım” gibi nitelikleri vatandaşlık erdemleri arasında kabul etmektedir (Kılınç, 2010).

Liberal vatandaşlık teorisi, ulus devlet kavramıyla ilişkilidir ve tarihsel olarak iki farklı yaklaşım ortaya çıkmıştır. İlk yaklaşım, John Stuart Mill ve T.H. Green gibi düşünürler tarafından savunulmuş; özgür kurumların, ortak dil ve vatandaşlık duygularına sahip bireyler arasında, ulusal sınırlarla örtüşen devletlerde etkili olabileceğini öne sürmüştür. Buna karşılık, Lord Acton, özgürlüğün yalnızca çokuluslu devletlerde farklı

ulusal grupların sınırsız devlet gücüne karşı denge kurmasıyla mümkün olduğunu savunmuştur. Her iki yaklaşım da birey özgürlüğünü korumayı amaçlar. Liberal teori, devletin minimal bir yapı benimseyerek bireysel özgürlükleri kısıtlamaması gerektiğini vurgulamaktadır (Kymlicka, 1998; Can, 2019).

Liberal demokratik temsili sistemlerin temel dayanaklarından biri olan bireysel haklar ve özgürlükler ile ulus devletin birleşimi, temsili liberal sistemlerin siyasal meşruluk sorunlarının başlıca kaynağını oluşturmaktadır. Bireysel katılımı içeren demokratik meşruluk ile ulus devlet kavramı arasındaki çatışmanın bir nedeni, ulus ve ulus devletin türdeşliğini ifade ederken, siyasal kararların meşruluğunu sağlayan toplumun çeşitliliğini barındırmasıdır. Diğer bir sebep ise, ulus devletin bireylerin farklı kimliklerinin siyasal ifadesini sınırlayarak, bireylerin kendilerini oluşturma özgürlüğünü kısıtlamasıdır (Köker, 2004).

Liberal vatandaşlık teorisinin eşit vatandaşlık ilkesi, devletin vatandaşlara tarafsızlık ve eşitlik çerçevesinde yaklaşmasını savunmaktadır. Ancak bu ilke, farklı kültürel gruplara yönelik dışlayıcı ve eşitsizlik yaratıcı tutumları nedeniyle eleştirilmiştir. Liberal teori, bireylerin özel kimliklerinden bağımsız olarak eşit hak ve sorumluluklara sahip olduğunu vurgular. Devlet, ortak bir iyiyi dayatamaz ve birey haklarını genel yarar adına feda edemez. Liberalizm, negatif özgürlük anlayışıyla, devletin belirli yaşam biçimlerini dayatmaması ve farklı kimlikler karşısında tarafsız kalması gerektiğini savunmaktadır. Bu cumhuriyetçi ve toplulukçu anlayıştan temel bir ayrımı oluşturmaktadır (Durgun, 2010).

Liberal vatandaşlık teorisi, bireysel özerkliği merkeze alırken, toplulukçu ve cumhuriyetçi vatandaşlık anlayışlarının ortak iyi siyaseti karşısında eleştirilmiştir. Eleştiriler, liberalizmin negatif özgürlük anlayışının toplumsal farklılıkları göz ardı ederek eşitsizlikleri gizlediği yönündedir. Liberal teori, eşit vatandaşlık ve tarafsız devlet ilkelerini savunsa da pratikte baskın kültürel grupları temel alarak azınlık kültürlerini dışladığı iddia edilmektedir. Rawls'ın dağıtıcı adalet teorisi gibi girişimler bireyselliği aşmamış, neoliberal politikalar ise klasik vatandaşlık değerlerini aşındırmıştır. Bu eksikliklere karşı, toplulukçu vatandaşlık anlayışı, birey haklarıyla birlikte topluluk kimliği ve ortak iyi vurgusuyla alternatif bir model sunmaktadır. Küreselleşmeyle artan kültürel çeşitlilik karşısında liberal vatandaşlık teorisinin yeniden değerlendirilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır (Can, 2019).

2.3.2.2.Cumhuriyetçi Vatandaşlık Teorisi

Aristoteles'in görüşleri ve Atina vatandaşlık tecrübesi, vatandaşlığı kamusal yaşama katılım, görevler ve sorumluluklarla birleştirerek cumhuriyetçi düşüncenin temellerini oluşturmuştur. Antik site devletin homojen yapısı ve küçük nüfusu, vatandaşlığın ahlaki bir birlik ve topluluğa hizmet anlayışıyla şekillenmesini sağlamıştır. Buna karşılık, Roma İmparatorluğu döneminde vatandaşlık, artan nüfusla birlikte daha kapsayıcı bir yapıya evrilmiştir. Roma'da cumhuriyet döneminin siyasal katılıma dayalı vatandaşlık anlayışı, imparatorluk döneminde hukuki statü olarak tanımlanmıştır. Böylece, Antik Yunan'da görülen sivil erdem ve kamusal yükümlülükler, yerini bireyin haklarını tanımlayan yasal statüye dayalı vatandaşlık anlayışına bırakmış ve bireye hukuki koruma sağlamıştır (Kartal, 2001).

Cumhuriyetçi vatandaşlık teorisi, haklar, sorumluluklar, erdem ve kamusal katılımı vurgular. Bu nitelikler, bireylerin çabasına ya da piyasa dinamiklerine bırakılmamalı, etkin vatandaş eğitimi ile desteklenmelidir. Ortak iyi, bireyin kendi kendini yönetme yetisini ifade ederken, haklar iyyinin üstünde yer almaz ve bu düzen res publica ile tanımlanır. Cumhuriyetçi anlayışta vatandaşlık, siyasal ve yasal topluluğa üyeliği ifade eder. Bireyler, kurallara uyarak ortak bir kimlik oluşturur; böylece vatandaşlık, sivil erdem ve hukuki özne olmayı temsil eder (Durgun, 2010).

Cumhuriyetçi vatandaşlık teorisi, vatandaşlığı bir faaliyet ve sorumluluk alanı olarak tanımlar. Bireylerin vatandaş olabilmesi, belirli ödevler ve aktif katılım yükümlülüklerini yerine getirmelerine bağlıdır. Liberal teoride isteğe bağlı olan siyasal katılım, cumhuriyetçi anlayışta bir zorunluluk olarak görülür. Bu teori, birey yerine toplumu önceleyerek vatandaşlığı aidiyet, erdem etiği ve ortak gelenekler üzerinden tanımlar. Vatandaşlık, topluma bağlılık ve sorumluluk taşıma zorunluluğunu içerirken, haklar ise siyasal süreçlerin bir sonucu olarak kabul edilir (Durgun, 2010; Kartal, 2001).

Cumhuriyetçiliğin temel niteliklerinin ve ilkelerinin kazanılmasında belirli dönemler, tarihsel süreçler, düşünürler ve devlet adamları önemli bir rol oynamıştır. Teori, Atina deneyiminden etkilenmiş, Machiavelli'nin Roma üzerindeki çalışmaları, Cicero'nun düşünceleri, anayasacılık kavramı ve Rönesans döneminde İtalyan Cumhuriyetleri'nin deneyimleriyle şekillenmiştir. Ayrıca, İngiliz İç Savaşı, Amerikan Devrimi ve Fransız Devrimi gibi olaylar da bu teorinin gelişimine katkıda bulunmuştur. Harrington, Montesquieu, Tocqueville ve Rousseau gibi düşünürlerin fikirleri de cumhuriyetçi düşüncenin temellerini oluşturmuştur. Cumhuriyetçilik, Roma döneminin ideallerini, hukukun üstünlüğü fikrini ve güçlerin birbirini denetleyip dengelemesine

dayalı karma anayasayı savunmuş; ayrıca kamusal görevlere katılımı ve yurttaşlık erdemini ön plana çıkarmıştır (Pettit, 1998).

Roma cumhuriyetçiliğinin önemli figürlerinden Cicero, evrensel yasa, karma anayasa, doğal hukuk ve yasa egemenliği gibi prensipleri savunmuştur. Ona göre, aynı devlet içerisinde yaşayan herkesin aynı yasalara uyması gerekmektedir. Yurttaşların kendi devletlerine duydukları bağlılık ve sevgi önemli bir erdem olarak değerlendirilmektedir. Cicero, cumhuriyetin amacının ortak yararı ve kamusal çıkarı gerçekleştirmek olduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte, doğal hukuk ilkesini yurttaşlar arasındaki eşitsizliği meşrulaştırmak amacıyla kullandığı da iddia edilmiştir (Öztürk, 2013a).

Machiavelli ile birlikte cumhuriyetçilik, modern bir anlam kazanmış ve monarşilere karşı bir rejim olarak halk iktidarı şeklinde düşünölmeye başlamıştır. Cicero'nun önerdiği, halkın belirli bir zengin azınlık tarafından yönetilmesi fikri, Machiavelli tarafından reddedilmiştir; bu noktada cumhuriyet, halkın egemenliğini ifade eden bir demokratik yönetim anlayışıyla benzer şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Machiavelli, cumhuriyet yönetiminin eşitlik ve özgürlük sağlama potansiyeline sahip olduğunu savunmuştur. Karma anayasanın, farklı güçleri birbirine dengeleyerek halk ile soylular arasında bir denge oluşturduğu düşünölmüştür. Bu iki sınıf arasındaki çatışmanın, sivil erdemleri ve özgürlüğü koruyacağı ileri sürölmüştür (Öztürk, 2013b; Öztürk, 2013c).

Cumhuriyetçi düşüncenin gelişiminde önemli bir isim olan Montesquieu, liberalizm ve cumhuriyetçilik geleneklerini bir arada yorumlayarak kuvvetler ayrılığı, temsili demokrasi ve negatif özgürlük prensiplerini savunmuştur. Ortak iyinin bireysel iyiden önce geldiği iddiasına karşı çıkarak bireyciliği öne çıkarmıştır. Montesquieu, ortak iyinin belirlenebilmesi için kamusal alanda özel ilgi ve çıkarların çatışmasının gerektiğini düşünmüştür. En iyi yönetim biçimi olarak monarşiyi görmüş ve bu yönetimin kuvvetler ayrılığı ile dengelenmesi gerektiğini savunmuştur. Montesquieu ile başlayan “liberal cumhuriyetçilik,” Amerikan Devrimi sırasında ve Tocqueville tarafından da benimsenmiştir (Öztürk, 2013b).

Rousseau, cumhuriyetçi düşüncenin gelişiminde Aristoteles ve Platon'un görüşlerine sadık kalarak “toplum sözleşmesi, yurttaşlık, meşruiyet, genel irade, demokrasi ve temsil” gibi konularda önemli fikirler geliştirmiştir. İnsanlar arasındaki eşitsizliğin kaynaklarını analiz ederek, uygarlığın gelişiminin ve sınırsız mülkiyetin eşitsizliği artırdığını öne sürmüştür. Rousseau, toplumsal yarar, yurt sevgisi, ortak çıkar etrafında birleşmiş bir halk, yasanın üstünlüğü, yurttaş özgürlüğü ve erdemli yurttaşlık gibi ilkeleri savunmuştur. Ancak, onun genel irade ve ortak çıkar savunması, bireylerin hak ve özgürlüklerinin göz ardı edilmesi ya da insanların farklılıklarının yok sayılması

anlamına gelmemektedir. Rousseau, halkın katılımı yoluyla farklılıkların siyasette temsil edilmesini teşvik etmiş ve ortak unsurlar etrafında birleşmeyi vurgulamıştır (Bağce, 2013).

Fransa kökenli ve evrensel insan haklarını temel alan modern cumhuriyetçilik, liberal prensiplerden etkilenecek tüm vatandaşların eşitliğini ve halk egemenliği fikrini savunmuştur. Yirminci yüzyılda, bu gelenek kolektif niteliklerinden bazılarını terk etmişken, sonrasında cumhuriyetçi düşünce özgürlüğe dair yeni yorumlar geliştirerek liberal felsefenin bir uzantısı olmadığını göstermiştir. Bu gelişmelerle birlikte yurttaşlık, halk egemenliği, kolektivizm ve katılım gibi kavramlar yeniden gündeme gelmiş ve en önemlisi erdem (virtue) kavramı cumhuriyetçi düşüncenin bir parçası haline getirilmiştir (Çelik, 2013).

Cumhuriyetçi vatandaşlık teorisinde, siyasal toplumun ortak iyisiyle uyumlu olan farklılıklar anlamlı ve meşru kabul edilirken, bu uyumsuzluk durumunda ortak iyiyi korumak adına farklılıkların göz ardı edilmesi gerektiği öne sürülmektedir. Çünkü bir vatandaşın iyi vatandaşlık niteliği, özel çıkarlar yerine kamusal ortak iyiye sağladığı katkı ve bağlılıkla tanımlanmaktadır. Eğer vatandaşlar, ortak yarar yerine kişisel çıkarlarını önceliklendirmeye çalışırlarsa, cumhuriyetçi yönetim kendini korumak amacıyla baskıcı bir tutum sergilemeye başlayabilmektedir. Bu bağlamda, cumhuriyetçi vatandaşlık teorisi, tek bir ortak iyi hedefleyen siyasal topluluk anlayışıyla farklılıklara olumlu bir yaklaşım sergilememektedir (Durgun, 2010).

2.3.2.3. Toplulukçu Vatandaşlık Teorisi

Toplulukçu düşünce akımı çerçevesinde yer alan düşünürler, siyaset ve vatandaşlık kavramlarına farklı bir perspektif kazandırmışlardır. Bu düşünürler, toplumu bireyciliğin ve otoriter rejimlerin tehditlerinden koruyacak daha kapsayıcı bir yaklaşım geliştirmeyi önermektedirler (Tam, 1998). Toplulukçular, vatandaşlığın temelini kültürel açıdan tanımlanan bir topluluk olduğunu savunmaktadırlar. (Delanty, 2002).

Toplulukçu vatandaşlık teorisi, vatandaş olmanın, tarihsel olarak gelişmiş bir topluluğa ait olmayı gerektirdiğini vurgulamaktadır. Bu yaklaşımda, bireyin kimliği topluluktan kaynaklanır ve topluluk, bireyin sınırlarını belirlemektedir. Bu bağlamda, bir birey topluluk tarafından kabul edilebilir davranışlar sergilediği sürece sorumlu kabul edilir ve vatandaşlık statüsünü kazanma hakkına sahip olmaktadır. Ayrıca, toplumsal birlik, eğitim ve dayanışma hem topluluğun hem de bireylerin gelişimini desteklemektedir (Gunsteren, 1998).

Toplulukçu vatandaşlık teorisine göre bireyler, mensup oldukları topluluk tarafından şekillendirilir ve topluluğun devamlılığı için toplumsal davranış kurallarına

uymakla yükümlüdür. Topluluğun bu kurallarından sapmalar, bozulma veya dejenerasyon olarak görülürken, topluluk, özüne dönerek bu durumları aşma kapasitesine sahiptir. Bu teori, bireylerin kimlik oluşumu, kişisel gelişimi ve psikolojik istikrarını, topluluğa olan bağlılık ve sosyal destek ağı ile ilişkilendirir. Kalıcı sosyal bağlar, bireylerin değişen koşullara uyum sağlama yeteneğini artırırken, topluluğa aidiyet duygusu, psikolojik dayanıklılığı güçlendiren ve sosyal istikrarı sağlayan temel bir unsurdur (Gunsteren, 1998).

Toplulukçu vatandaşlık teorisine yöneltilen ilk eleştiri, topluluk duygusunun değişimi teşvik etmek yerine, değişimi engelleyici bir rol oynamasıdır. Bireylerin belirli bir topluluğa doğal olarak mensup olmasının, vatandaşlık için hayati bir öneme sahip olduğu düşüncesi, o topluluğun mevcut olmadığı durumlarda yetersiz kalmaktadır. “Doğal” olma durumu, bir şeyin varlığı ya da yokluğu anlamına gelmekte ve bu durum suni olarak üretilmemektedir. Modern toplumlarda, topluluklar sorgulanmadan kabul edilmemekte ve bu nedenle onları “doğal” olarak nitelendirmek güçleşmektedir. Aynı zamanda, modern toplumlardaki toplulukların ve bireylerin bu topluluklara mensubiyetleri, çeşitlilik arz etmekte ve sayıca fazladır. Sorgulanmadan kabul edilen bir topluluğun bilinçli olarak oluşturulması ve geliştirilmesi, mantıksal olarak çelişkili olmaktadır (Gunsteren, 1998).

Toplulukçu bakış açısına yönelik eleştiriler, birey özgürlüğünün topluluk idealleri ve yapıları tarafından ne ölçüde korunabildiğine odaklanmaktadır. Toplulukçulara göre “gerçek” özgürlük, bireylerin topluluğun idealleri doğrultusunda şekillendirilmesiyle mümkündür. Ancak bu yaklaşım, bireyin özgürlüğünü kolektif yapıların (aile, toplum, din, devlet) çıkar ve hedefleriyle ilişkilendirerek, bireyin otonom bir varlık olarak kabul edilmesini engellemektedir. Bireyin, kendi eylemlerinin sorumluluğunu taşıması yerine, çeşitli birliklerin bir parçası olarak görülmesi, özgürlükçü bir pratiğin gelişmesini zorlaştırmakta ve birey özgürlüğüne yönelik müdahalelere zemin hazırlamaktadır (Bal, 2014).

Topluluklar, bireylerin kimlik ve sosyal bağlarını güçlendiren yapılar olsa da bireysel özgürlükleri kısıtlama riski taşımaktadır. Devletin bu topluluklarla özdeşleşmesi gerekmemekte; ancak, özgürlükleri tehdit eden aşırılıklara karşı müdahale etmesi ve toplulukları kontrol altında tutması gerekmektedir. Bu müdahalede, halk topluluğu ve cumhuriyet kavramları önemli bir rol oynamaktadır (Gunsteren, 1998).

Cumhuriyetçi vatandaşlık teorileri, siyasi yaşamın merkezine halk topluluğunu yerleştirirken, cesaret, adanma ve askeri disiplin gibi erdemleri ön plana çıkarmaktadır. Ancak bu anlayış, ekonomi, ticaret ve özel yaşamın yumuşak yönlerini ihmal ettiği ve

farklı toplulukların değerlerini göz ardı ettiği için eleştirilmektedir. Klasik cumhuriyetçilik, ağdaş vatandaşlıkta sınırlı bir pratik değere sahip olsa da, Philip Pettit gibi dşnrlar tarafından yeniden yorumlanarak liberalizm ve cemaatiliğe alternatif olabilecek yeni bir cumhuriyetçilik anlayışı geliştirme potansiyeline sahiptir (Gunsteren, 1998).

3: TÜRKİYE'DE GÖÇ VE GÖÇMENLERİN DURUMU: TARİHSEL SÜREÇ, POLİTİKA VE GÜNCEL DİNAMİKLER

3.1. Türkiye’de Göçlerin Tarihsel Gelişimi

Türkiye’nin Orta Doğu, Asya ve Avrupa arasında köprü konumunda olması, özellikle komşu ülkelerdeki çatışmalar ve istikrarsızlıklarla birleşince, ülkeyi göçmenlerin geçiş güzergâhı haline getirmiştir. Coğrafi ve stratejik konumu nedeniyle tarih boyunca kitlesel göçlere maruz kalan Türkiye, Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren düzenli ve düzensiz göç hareketlerine ev sahipliği yaparak, bu durumun ekonomik, sosyo-kültürel, demografik ve güvenlik açısından etkilerini yaşamaktadır (Aktel ve Kaygısız, 2018). Bu coğrafyada, tarih boyunca pek çok farklı kavim Anadolu’ya göç etmiş ve Asya kökenli göçlerle kültürel zenginlik kazanılmıştır. Türklerin Anadolu’ya ilk girişleri, IV. yüzyılda Avrupa Hunları ile başlamış, Selçuklu Hükümdarı Alparslan’ın 1071 Malazgirt Zaferi ile yoğun Türk göçleri hızlanmıştır (Mandaloğlu, 2011; Erdoğan ve Kaya, 2015). Türklerin Anadolu’ya akınları, ekonomik, siyasi ve sosyal nedenlere dayanmaktadır. Türkmen aşiretleri, hayvancılık için otlak arayışı ve Selçuk beylerinin bölgesel stratejileriyle bu süreci hızlandırmıştır. Ayrıca, kuraklık gibi iklimsel değişimler ve siyasi baskılar da bu göçleri etkilemiştir (Erdoğan ve Kaya, 2015; Akçora, 1996).

Anadolu’nun fetihle Türkleşmesi ve demografik yapısının değişmesi yüzyıllar süren bir süreçtir. Bu süreç, yerli Hristiyan nüfusun Batı’ya göç etmesine veya Müslüman Türklerle akrabalık ilişkileri kurmasına yol açmıştır (Özdemir, 2017). Suriyeli sığınmacıların Türkiye’ye göçü ile 2012’den itibaren, Türkiye sadece transit bir ülke olmaktan çıkıp, aynı zamanda göçmen kabul eden bir ülke konumuna gelmiştir (Alagöz, 2022). Bu göçler, Anadolu’ya yönelen tarihsel akınların günümüzdeki yansıması olup, Türkiye’nin etnik yapısını şekillendiren önemli bir unsur olmuştur. Malazgirt Zaferi sonrasında, Türkler Orta ve Doğu Anadolu’ya yerleşerek Türk nüfusunun yoğunlaşmasını sağlamış ve kısa sürede Anadolu Selçuklu Devleti’ni kurmuşlardır (Geleri, 2021). Moğol İstilasası ve Köseadağ Savaşı sonrası Selçuklu topraklarında yeni Türk beyliklerinin ortaya çıkması, Osmanlı Devleti’nin temellerini atmıştır. Osmanlı İmparatorluğu, stratejik konumu ve iskân politikasıyla hızla büyümüş, fethedilen topraklara yerleşim sağlamış ve askeri ihtiyaçlarını karşılamıştır (Kimya, 2021; Erdoğan ve Kaya, 2015).

3.1.1.Osmanlı Devleti Döneminde Göçler

Osmanlı İmparatorluğu, tarih boyunca çeşitli dönemlerde yoğun göç dalgalarına sahne olmuştur. Bu göçler, imparatorluğun sosyal, ekonomik ve politik yapısında önemli değişikliklere yol açmıştır. Özellikle 1492 yılında İspanya'dan kovulan on binlerce Yahudi'nin Osmanlı topraklarına sığınması, imparatorluğun hoşgörülü ve çokkültürlü yapısının bir göstergesi olmuştur (İnalcık vd., 1980). Bu dönemde, Osmanlı İmparatorluğu Avrupa'dan gelen birçok farklı topluluğa güvenli bir liman sağlamış ve bu özellik, ilerleyen yüzyıllarda da devam etmiştir. 1672 yılında Macaristan'daki Thököly Ayaklanması'nın ardından, matbaacılığın öncüsü İbrahim Müteferrika ve itfaiyeciliğin öncüsü Kont Ödön Seçenyi Osmanlı'ya sığınmış; 1699 yılında ise Macar Kralı Thököly Imre ve eşinin ilticası gerçekleşmiştir. 1709 yılında İsveç Kralı XII. Karl (Şarl), yanında yaklaşık 2 bin kişiyle Osmanlı'ya sığınmış ve Osmanlı Devleti'nin, Avrupa'daki siyasi gerilimlerden kaçan mülteciler için cazibe merkezi olma konumunu pekiştirmiştir. Aynı şekilde, 1718 Pasarofça Antlaşması'nın ardından Macar Kralı II. Rakoczy Ferenc de Osmanlı'ya sığınmıştır. Bu olaylar, dönemin siyasi atmosferinde Osmanlı'nın güçlü ve güvenli bir sığınak olarak algılandığını ortaya koymaktadır (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2013; Aktel ve Kaygısız, 2018).

Osmanlı Devleti, 17. yüzyıldan itibaren yaşanan toprak kayıplarıyla birlikte önemli demografik ve sosyopolitik değişimler yaşamıştır. Kaybedilen bölgelerdeki Müslüman-Türk nüfus, güvenlik sorunları ve yaşam koşullarının kötüleşmesi nedeniyle Anadolu'ya göç etmek zorunda kalmıştır. Bu göçler, Osmanlı toplumunun etnik ve kültürel yapısını etkilemiş, Anadolu'nun demografik dağılımını ise yeniden şekillendirmiştir. Özellikle sınır bölgelerinin kaybı göç hareketlerini hızlandırmış, göç eden topluluklar ekonomik, sosyal ve kültürel uyum süreçlerinde çeşitli zorluklarla karşılaşmıştır. Böylelikle Osmanlı Devleti'nin toprak kayıpları, Anadolu'yu Müslüman-Türk nüfusun merkezi haline getiren göç dalgalarını beraberinde getirmiştir (Aydın ve Kaya, 2021).

1783'te Kırım'ın işgali, bölgedeki Tatar nüfusunun kitlesel göçlerine yol açmıştır. Bu süreçte yaklaşık 80.000 Tatar, Balkanlar ve Anadolu'ya yerleşmiştir. Göç, Kırım'da yaşanan siyasi baskı ve güvenlik sorunları nedeniyle zorunlu hale gelmiştir. Tatarların Osmanlı topraklarına göçü, demografik yapıyı değiştirmiş ve Osmanlı Devleti'nin göç yönetiminde yeni düzenlemelere ihtiyaç doğurmuştur. Bu topluluklar, yerleştikleri bölgelerde ekonomik, kültürel ve sosyal hayatı etkilemiş; aynı zamanda Osmanlı toplumuna önemli bir nüfus katkısı sağlamıştır (Karpas, 2013'den aktaran Karacoşkun, 2020).

1830 Polonya İhtilali liderlerinden Prens Adam Czartoryski, 1841 yılında Osmanlı topraklarına iltica ederek bugün Polonezköy olarak bilinen yerleşim birimini kurmuştur. Bu olay, Osmanlı Devleti'nin farklı topluluklara ev sahipliği yapma geleneğini sürdürdüğünü göstermektedir. Benzer şekilde, 1849 Macar Özgürlük Savaşı'nın yenilgiyle sonuçlanmasının ardından, Prens Lajos Kossuth liderliğinde yaklaşık 3 bin Macar, Osmanlı topraklarına sığınmıştır. Osmanlı, bu mültecileri kabul ederek onların güvenliğini sağlamış ve yeni bir yaşam kurmalarına olanak tanımıştır. Bu süreç, Osmanlı'nın sığınmacı kabulünde gösterdiği hoşgörü ve kapsayıcılığın bir örneğidir (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2013).

1853-1856 Kırım Savaşı'nın ardından, Kırım'da artan siyasi baskılar ve güvenlik sorunları, kitlesel göç hareketlerine yol açmıştır. 1862 yılına kadar yaklaşık 398.000 Kırım Tatarı, Osmanlı topraklarına göç etmiştir. Bu göç, Osmanlı Devleti için hem demografik hem de sosyal açıdan önemli bir dönüşüm anlamına gelmiştir. Göçmenler ağırlıklı olarak Balkanlar ve Anadolu'ya yerleştirilmiş, bu durum bölgenin etnik yapısını etkilemiştir. Göç süreci, Osmanlı Devleti'nin göç politikalarını ve yerleşim stratejilerini yeniden düzenlemesini gerekli kılmıştır. Göçmenlerin entegrasyonu ise ekonomik ve sosyal zorluklarla birlikte ilerlemiştir (Tepekaya, 2006).

1859-1864 yılları arasında gerçekleşen Kuzey Kafkasya göçleri, Osmanlı Devleti'ne önemli sayıda göçmenin gelmesine yol açmıştır. Yaklaşık 700 bin kişi, Rusya'nın Kafkasya'da izlediği baskı politikaları ve savaşlar nedeniyle yurtlarını terk etmek zorunda kalmıştır. Göçmenler, Osmanlı topraklarının Anadolu ve Balkanlar bölgelerine yerleştirilmiştir. Bu süreç, Osmanlı Devleti'nin çok kültürlü yapısını ve farklı etnik grupları bünyesinde barındırma kapasitesini ortaya koymuştur. Ancak bu yerleştirme hem göç edenler hem de yerel halk için ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan çeşitli zorluklar doğurmuştur (Aktüre, 1985; Abacı, 2004).

19.yüzyıldan itibaren Osmanlı topraklarına yönelen göç dalgaları, devletin sosyo-ekonomik ve politik yapısında köklü değişimlere neden olmuştur. Kırım Savaşı (1853-1856) sonrası Kırım Tatarları, 1859-1864 arasında ise Kuzey Kafkasya'dan Çerkesler Osmanlı topraklarına sığınmıştır. Bu göçler, Anadolu ve Balkanlar'da demografik yapıyı değiştirmiş, etnik çeşitliliği artırmıştır. Göçmenlerin yerleştirilmesi, ekonomik kaynaklar üzerinde baskı yaratırken, tarım, ticaret ve yerleşim politikalarını etkilemiştir. Aynı zamanda, Osmanlı Devleti göçleri yönetmek için yeni yönetim mekanizmaları geliştirmiştir. Göçler, toplumda kültürel çeşitlilik yaratırken, siyasi açıdan da merkeziyetçiliği güçlendiren bir süreci tetiklemiştir (Abacı, 2004).

19.yüzyılın başlarından itibaren Rusya'nın Kafkasya'yı ele geçirme politikaları, bölge halkları üzerinde büyük baskılar oluşturmuştur. Rusya, bölgede asimilasyon ve zorunlu yerinden etme politikalarını devreye sokarak, Kafkas halklarını topraklarından koparmıştır. Bu süreçte özellikle Çerkesler, yaşanan çatışmalar, etnik temizlik ve zorunlu göç nedeniyle Osmanlı topraklarına sığınmak zorunda kalmıştır. Göç hareketleri, büyük ölçüde Anadolu ve Balkanlar'a yönelmiştir. Bu zorunlu göçler, Osmanlı Devleti'nin demografik yapısını değiştirmiş; göçmenlerin yerleştirilmesi ekonomik, sosyal ve idari zorlukları beraberinde getirmiştir. Kafkasya'daki Rus baskısı, Çerkeslerin Osmanlı himayesinde yeni bir yaşam kurma arayışına neden olmuştur (Aydın ve Kaya, 2021). Bu dönemde Balkanlar, Kırım ve Kafkasya gibi bölgelerden yoğun göçler gerçekleşmiş; bu hareketler imparatorluğun son dönemlerinde ciddi toplumsal ve idari sorunları beraberinde getirmiştir (Arı, 1960).

Balkanlar'dan Türkiye'ye yönelik göçler, Osmanlı-Rus Savaşı (1877-1878) ve Balkan Savaşları (1912-1913) ile hız kazanmıştır. Osmanlı'nın Balkanlar'daki yenilgisi, Türk-Müslüman nüfusunun güvenliğini tehdit etmiş ve büyük bir kitlesel göç hareketine yol açmıştır. 694.000 kadar göçmenin yerleştirildiği bu süreçte, özellikle Selanik, İstanbul ve Bursa öne çıkmıştır (Bozkurt, 2021).

Göçmenlerin iskânı ve ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla 1860 yılında kurulan Muhacirin Komisyonu, yerleştirme ve geçim desteği konularında önemli bir rol üstlenmiştir (Demirtaş, 2009). İstanbul'daki Şehremaneti ve yerel belediyeler de bu süreçte görev almış, göçmenlerin yaşam şartlarını iyileştirme faaliyetleri yürütmüştür (Eren, 1966). Osmanlı Devleti, fethedilen topraklara yerleşim sağlayarak asker ihtiyacını karşılamış, üretim süreçlerinde sürekliliği sağlamış ve kültürel Türkleşme politikalarını hayata geçirmiştir (Taştan vd., 2021). Bu göçlerde, göçmenlerin yerleşimi sırasında yol güvenliğinin sağlanması ve arazi tahsisi gibi düzenlemeler yapılmış, ancak hukuki ve ekonomik zorluklar ile salgın hastalıklar gibi problemler de ortaya çıkmıştır (Şahin, 2006). Bu süreç, Osmanlı topraklarındaki demografik yapıyı değiştirmiş, Müslüman nüfus yoğunluğunu artırmış ve gayrimüslim nüfusun azalmasına yol açmıştır (Barut, 2018).

3.1.2. Türkiye'de Göç Hareketlerinin Cumhuriyet Dönemi

Coğrafi ve stratejik konumunun etkisiyle pek çok göç hareketine ev sahipliği yapmaya devam eden Türkiye, Cumhuriyet'in ilk yıllarında, gayrimüslim nüfusun dış göçüyle birlikte nüfusu artırıcı politikalarla Osmanlı sınırları içinde kalan soydaşların Türkiye'ye getirilmesini hedeflemiştir (Geray, 1962). Anadolu'ya yönelik en önemli göç

hareketleri, nüfus mübadelelerinin ötesinde zorunluluk veya baskı ile gerçekleşen Balkan göçleriydi. Bu süreçte, bölgeden gelen göçmenler sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan Cumhuriyet'in yeni yapısını etkilemiştir (İpek, 1994).

1923-1980 arasında, ulus-devlet kimliğini oluşturma çabasıyla, etnik homojenlik hedeflenmiş ve çeşitli göçmen hareketleri düzenlenmiştir. 1923'te imzalanan Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ile Türkiye'deki Rumlar ve Yunanistan'daki Müslümanlar karşılıklı olarak yer değiştirmiştir. Bu mübadele, Cumhuriyet'in ulus-devlet yapısının temellerini atmıştır (Şenışık, 2018). 1923-1938 yılları arasında Türkiye'ye önemli ölçüde göç yaşanmış; özellikle Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya'dan gelen göçmenler, Cumhuriyet'in kuruluş döneminde gerçekleşen nüfus hareketlerini oluşturmuştur. Bu dönemde göçmenlerin iskanını düzenlemek üzere çeşitli kurumlar ve yasalar tesis edilmiştir. Cumhuriyet dönemi, soydaş göçü ve iltica hareketleri açısından değerlendirilirken Osmanlı'nın çöküş döneminden itibaren devam eden Müslüman göçleri de dikkat çekici bir nüfus hareketi olarak görülmektedir; farklı etnik ve kültürel geçmişe sahip Müslüman topluluklar bu süreçte "muhacir" olarak Türkiye'ye gelmiştir (Kirişci, 1999; Çapa, 1990; İçduygu ve Sert, 2015; Ünver, 2010). 1925'te imzalanan Türk-Bulgar İkamet Sözleşmesi, Bulgaristan'dan Anadolu'ya göçü teşvik etmiştir. 1923-1979 yılları arasında toplam 1 milyon Bulgaristan Türkü Türkiye'ye göç etmiştir (Eren, 2019).

20.yüzyıl başlarında Bolşevik İhtilali'nin ardından General Vrangel ve beraberindeki yaklaşık 135 bin kişi Osmanlı'ya sığınmış ve bu olay, Osmanlı topraklarının siyasi sığınmacılar için önemini bir kez daha ortaya koymuştur. Tüm bu tarihsel süreçler, Osmanlı'nın çok kültürlü yapısını ve farklı etnik grupları kabul etme kapasitesini gözler önüne sermiştir (İnalcık vd., 1980).

Yugoslavya'dan Türkiye'ye göçler, Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde başlamış ve 1923 ile 1947 yılları arasında devam etmiştir. 1953'te imzalanan Serbest Göç Anlaşması ile göç hareketleri artmış, 1967 yılına kadar 175.392 kişi Türkiye'ye göç etmiştir (Tekin, 2018). 1990'larda ise Bosna-Hersek'teki Sırp zulmünden kaçan Boşnaklar, Türkiye'ye geçici veya kalıcı olarak yerleşmişlerdir (Demirel, 2008).

1923-1939 arasında, Türkiye'ye özellikle Bulgaristan, Romanya ve Yugoslavya'dan gelen göçmenler önemli bir nüfus hareketi oluşturmuştur (Öztürk, 2020). 1930'larda, Nazi rejiminden kaçan Yahudiler de Türkiye'ye sığınmıştır. Ayrıca, 1950'lerde Bulgaristan'dan gelen göçler ve sonrasında imzalanan antlaşmalarla akraba birleşmeleri sağlanmıştır. 1960'larda ise Türkiye, işgücü talebi doğrultusunda Avrupa ülkelerine göç vermeye başlamıştır. Almanya, Avusturya ve Hollanda gibi ülkelerle yapılan işgücü anlaşmaları, nitelikli işgücü ihracını teşvik etmiştir (İnliceliler, 2019).

1934 tarihli İskân Kanunu, Türk kültürüne bağlı bireylerin göçmen olarak kabul edilmesini sağlamış, bu niteliklere sahip olmayanlar dışlanmıştır (Polat, 2021).

Türkiye’de uluslararası göç hareketleri, 1960’lara kadar ağırlıklı olarak etnik ve dini temellere dayalı nüfus hareketleriyle şekillenmiş, bu tarihten sonra ise işgücü göçü ön plana çıkmıştır. Bu değişim, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında ekonomik kalkınma ve yeniden yapılanma sürecine giren Batı Avrupa ülkelerinin artan endüstriyel işgücü ihtiyacını Türkiye gibi ülkelerden temin etmeye yönelmeleriyle ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, 1960-1965 yılları arasında Türkiye’nin ilk büyük ölçekli dış göç deneyimi yaşanmış ve işgücü göçü, Türk toplumunun uluslararası düzeyde ekonomik ve kültürel etkileşim süreçlerini önemli ölçüde etkilemiştir. Bu durum, göçmen işçilerin ekonomik nedenlerle Batı’ya yönelmeleriyle başlayan yeni bir dönemin habercisi olmuş ve Türkiye’nin uluslararası göç süreçlerindeki konumunu dönüştürmüştür (Aksoy, 2012; Abadan Unat, 1973).

İran’dan yapılan göçler, 1970’lerin sonunda Şah rejiminin yıkılmasıyla başlamıştır. Bu dönemde Türkiye’yi bir geçit ülkesi olarak kullanarak 1 milyon İranlı Türkiye’ye geçmiştir (Kirişçi, 1999). Ayrıca, 1980’lerde başlayan Irak’tan yapılan göçler, Türkiye’ye önemli bir kitlesel göç dalgası yaratmıştır. 1990-1991 Körfez Krizi ile 467.489 kişi Türkiye’ye göç etmiştir (goc.gov.tr/goc tarihi).

1980 sonrası dönemde, Türkiye, özellikle komşu ülkelerdeki siyasi ve askeri istikrarsızlıklar nedeniyle düzensiz göçle karşı karşıya kalmıştır. 1988 Halepçe Katliamı, 1990’larda Irak ve Bosna’dan gelen sığınmacılar gibi olaylarla göç hareketleri artmıştır (İnliceliler, 2019). 2011’de Suriye’deki iç savaş, kitlesel bir göç hareketine yol açmış ve Haziran 2022 itibarıyla Türkiye’de 3,6 milyon Suriyeli sığınmacı bulunmuştur (Göç İdaresi Başkanlığı, 2022). 2023 itibarıyla Türkiye’deki geçici koruma altındaki Suriyeli sayısı 3.500.964 kişiye ulaşmıştır (Ceylan ve Uslu, 2019). Bu göç, Türkiye’nin ekonomik ve sosyal altyapısında önemli bir yük oluşturmuş, barınma, eğitim ve sağlık gibi alanlarda büyük harcamalara yol açmıştır (Karabulut ve Açıkan, 2018). Bu dönemde, Türkiye, Avrupa Birliği ile göçmen anlaşmaları yaparak sınır güvenliğini artırmaya çalışmıştır, ancak coğrafi koşullar nedeniyle kaçak göç engellenememiştir. 2014-2022 yılları arasında, Afganistan, Suriye ve Pakistan uyruklu düzensiz göçmenler ön plana çıkmıştır. Yasal olarak Türkiye’ye giriş yapıp izin süreleri dolduğunda ülkede kalmaya devam eden kişiler de düzensiz göç kapsamında değerlendirilmiştir (Şafak, 2013). Türkiye’nin ekonomik ve sosyal gelişimi, ülkeyi göç çeken bir merkez haline getirmiş, istihdam yetersizliği gibi itici faktörler de göz ardı edilmemelidir (Çakı, 2018).

Türkiye'nin göç tarihi, ulus-devlet oluşturma çabaları ve stratejik konumu nedeniyle sürekli değişen bir dinamiğe sahiptir. 1923-1980 döneminde etnik homojenleşme ve işgücü göçleri ön plana çıkarken, 1980 sonrası dönemde düzensiz göçler ve komşu ülkelerdeki istikrarsızlıklar önemli bir rol oynamıştır. Türkiye gerek ulusal politikalar gerekse uluslararası anlaşmalarla göç yönetimi konusundaki çabalarını sürdürmüş ve bu çabalar, tarihsel bir perspektif içinde şekillenmeye devam etmektedir (Bayram, 2023).

Cumhuriyet dönemi göç politikası, Osmanlı İmparatorluğu'nun ümmet temelli yaklaşımından belirgin bir şekilde farklılaşarak, kültürel bağlara dayalı bir ulus anlayışına evrildi. Osmanlı dönemi, göçmenlerin dini ve mezhepsel aidiyetlerini esas alırken; Cumhuriyet dönemi, kültürel ortaklığa vurgu yaparak milli bir kimlik ve ulusal bütünlük oluşturmaya hedefledi. Bu yaklaşım, göç politikalarında daha bütüncül ve tutarlı bir yapı geliştirmeyi mümkün kılarken, modern Türkiye'nin ulus-devlet inşasında belirleyici bir rol oynadı. Böylelikle göçmenlerin toplumsal entegrasyonu, dini aidiyet yerine, ortak değerler ve kültürel bağlar üzerinden sağlanmaya çalışıldı (Çavuşoğlu, 2007).

Türkiye, coğrafi konumu nedeniyle hem göç alan hem de transit geçiş ülkesi rolünü üstlenmektedir. Göçler, iç ve dış göç olarak iki ana kategoriye ayrılabilir. İç göç, genellikle kırsal alanlardan kentlere doğru gerçekleşirken, dış göç, ülkeler arasında gerçekleşir. Göç türleri; emek göçü, beyin göçü, zorunlu göç ve gönüllü göç gibi çeşitli kategorilerde sınıflandırılabilir (İnan, 2016; Koçak ve Terzi, 2012).

Tarihsel olarak, Türkiye farklı dönemlerde kitlesel göç hareketlerine tanık olmuş hem diğer ülkelere göç vermiş hem de iç göçler yaşamıştır. Bu dönemlerdeki ihtiyaçlar ve koşullara bağlı olarak göç politikaları geliştirilmiş ve toplumsal değişimler gözlemlenmiştir (Hüseyinli, 2023).

Türkiye, yoğun bir yabancı hareketliliğine sahiptir ve yalnızca ticaret, seyahat veya öğrenim amacıyla değil, ikamet amacıyla da tercih edilmektedir. 1980'lerden itibaren Türkiye, Ortadoğu ve çevre ülkelerden gelen sığınmacılar için önemli bir hedef haline gelmiştir. İlk kitlesel mülteci grubu, 1979 İran Devrimi sonrasında ülkeden kaçan muhaliflerden oluşmuştur. Bu dönemde Türkiye'yi transit geçiş noktası olarak kullanan yaklaşık 1,5 milyon İranlı, genellikle Kuzey Avrupa'ya göç etmiş ve bu, Türkiye'deki en büyük sığınmacı akınlarından biri olmuştur (Kara & Korkut, 2010). İkinci büyük grup ise 1988-1991 yılları arasında, Saddam Hüseyin'in Halepçe'deki katliamı ve Körfez Savaşı'nın etkisiyle yaklaşık 600 bin Iraklı Kürt'ün Türkiye'ye sığınmasıyla ortaya çıkmıştır. Bu kişiler Türkiye'yi bir geçiş noktası olarak kullanarak Batı'ya yönelmişlerdir. 1980'ler boyunca Türkiye, daha çeşitli sığınmacı gruplarına ev sahipliği yapmıştır

(Mannaert, 2003). 2000’li yıllara kadar Türkiye’ye gelen mültecilerin çoğunluğunu Ortadoğu ülkelerinden gelenler oluştururken, sonraki yıllarda Asya ve Afrika’dan gelenlerin artışıyla birlikte ilticacıların menşe ülkeleri çeşitlenmiştir. Bu dönemde Türkiye’nin göçmen ve mülteci profili, ağırlıklı olarak Ortadoğu kökenli bireylerden farklı kıta ve bölgelerden gelenlerle çeşitlenmeye başlamıştır (British Council, 2009).

3.2.Türkiye’de Göç: Nedenleri ve Sosyo-Ekonomik Etkileri

3.2.1.Göçlerin Nedenleri

Göçler, farklı nedenlere dayanan karmaşık bir olgudur. Ekonomik etkenler, insanların daha iyi yaşam, yüksek gelir ve refah arayışıyla göç etmelerine yol açmaktadır. Kırsaldaki işsizlik, bireyleri kentlere çekerken, kentlerdeki iş ve yaşam olanakları göçü teşvik eder (Ekici ve Tuncel, 2015; Aktaş, 2021). Bu süreçte, göçmenlerin yerleşim tercihleri, özellikle şehir merkezlerinde sunulan sosyal hizmetler ve ekonomik fırsatlar ile belirlenmektedir. Türkiye’deki sanayileşme politikaları, sosyal güvenlik düzenlemeleri ve iş gücü talepleri hem yerli nüfusun hem de yabancı göçmenlerin şehirlerdeki cazibe unsurlarını artırmaktadır (Adil, 2020). Ancak, kentlerdeki altyapı yetersizlikleri, sağlıksız yaşam koşulları ve ekonomik zorluklar, göçmenlerin hayal ettikleri refaha ulaşmalarını engellemektedir. Gecekondulaşma, kentleşme sürecinde sosyal ve ekonomik sorunları derinleştirirken, devletin bu alandaki planlama eksiklikleri ve yasal düzenlemelerin yetersizliği, göçün olumsuz etkilerini artırmaktadır (Çağlak, 2017; Şen, 2014).

Doğal afetler ise depremler, sel, volkanik patlamalar, kuraklık ve iklim değişiklikleri gibi olaylarla insan yaşamını tehdit ederek zorunlu göçlere neden olmaktadır (Ilık, 2017). Türkiye’de göçün sebepleri, ekonomik, sosyal, kültürel, hukuksal ve psikolojik faktörlerin yanı sıra siyasi koşulların da etkisiyle şekillenmektedir. Göçün temel sebepleri arasında ekonomik refah arayışı ve güvenlik endişeleri yer almakla birlikte, özellikle devlet politikaları ve yönetim şekli de büyük bir rol oynamaktadır. Göç, yerleşilen bölgelerde gecekondulaşma, altyapı sorunları ve plansız kentleşme gibi yeni zorluklara yol açarken, şehir içindeki doğal nüfus artışı da yerel yönetimlerin bu nüfusa yetişememesine neden olmaktadır (Özer, 2017; Taşcı, 2009; Ekici ve Tuncel, 2015). Siyasi ve askeri sebepler, savaşlar, ihtilaller, siyasi krizler ve insan hakları ihlalleri gibi olaylarla bireyleri güvenlik arayışıyla göç etmek zorunda bırakmaktadır. Tarih boyunca kitlesel göçler genellikle bu tür sebeplerle gerçekleşmiştir (Saygın, 2021).

Türkiye'nin göç tarihi, farklı sosyal, siyasal ve ekonomik etkenlerin etkisiyle şekillenmiş, her dönemde farklı nedenlerle ivme kazanarak önemli sosyo-politik sonuçlar doğurmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde, özellikle 19. yüzyılın sonlarından itibaren Fransız İhtilali ve ulus devletçilik anlayışının etkisiyle büyük bir göç hareketi başlamıştır. Osmanlı'nın kaybettiği topraklardan, özellikle Balkanlar, Kırım ve Kafkasya'dan gelen Türk-Müslüman nüfus Anadolu'ya göç etmiştir. Bu göçlerin nedenleri Osmanlı'nın toprak kayıpları, uluslaşma süreci ve Rusya'nın sıcak denizlere inme politikasıydı. 1821-1922 yılları arasında 5 milyondan fazla Müslüman, Balkanlar, Kırım ve Kafkasya'dan Anadolu'ya sürülmüştür (Adıgüzel, 2018). Osmanlı Devleti, gelen göçmenleri tarıma elverişli bölgelere yerleştirerek nüfus güvenliğini sağlama ve tarım alanlarında verim artırmayı amaçlamıştır (Saylan, 2017).

1950'lerden sonra Türkiye'de hızla kentleşme süreci başlamış, kırsal alanlarda tarımda makineleşme, toprak mülkiyeti dengesizlikleri ve düşük tarımsal gelir gibi etkenler kırsaldan kente göçü tetiklemiştir. Özellikle İstanbul, Ankara, İzmir ve Adana gibi büyük şehirlere yönelen bu göçler, sanayi yatırımlarının yoğunlaştığı büyük kentlerde yeni iş olanaklarının çekiciliği ile bağlantılıdır. 1950'lerde kent nüfusu 5 milyon 244 bin iken, 1960'ta %69 artışla 8 milyon 860 bine ulaşmıştır (Yılmaz ve Çitçi, 2011). Ancak bu kentleşme süreci, plansız yapılaşma, sosyal uyum sorunları ve altyapı eksiklikleri gibi yeni zorlukları da beraberinde getirmiştir (Karakaya, 2020).

1980'lerde uygulanan liberal ekonomi politikaları ve serbest piyasa ekonomisine geçiş, göç süreçlerini hızlandırmış, büyük kentler sosyal hizmetler bakımından cazibe merkezlerine dönüşmüştür. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yaşanan terör olayları, bu bölgeden 1 milyondan fazla insanın göç etmesine yol açmıştır (Yükseker, 2016). Bu göçlerde liberal ekonomi politikaları, bölgesel eşitsizlikler ve güvenlik kaygıları temel dinamiklerdir (Adıgüzel, 2018). Aynı dönemde küreselleşme, uluslararası sermaye hareketleri ve gelişen ulaşım olanakları da göç süreçlerini etkilemiştir (Bostan, 2017).

Türkiye'de göçün başlıca nedenleri arasında savaşlar, doğal afetler, ekonomik eşitsizlikler ve daha iyi yaşam koşulları arayışı yer alırken, sosyo-ekonomik dengesizlikler ve güvenlik kaygıları göçü karmaşık hale getirmektedir (Kaygalak, 1999; Doğan, 2002'den aktaran Çakı, 2018). Göçler sadece nüfus hareketleri değil, aynı zamanda sosyo-kültürel yapıyı da derinden etkileyen süreçlerdir. (Günay, Atılğan ve Serin, 2017). Hükümet politikaları ve göçmenlerin entegrasyonu, göçün yönünü belirleyen önemli faktörlerdendir. Türkiye, özellikle Suriyeli mülteciler için uyguladığı "açık kapı politikası" ile farklı göç olgularıyla karşılaşmıştır. Ancak bu durum

göçmenlerin uyum sağlama zorlukları, kültürel çatışmalar ve sosyal gerilimler gibi sorunları beraberinde getirmiştir (Adıgüzel, 2018; Çelik ve Murat, 2014).

3.2.2. Türkiye’de Göçlerin Etkileri

Türkiye’nin göç tarihi, Anadolu’nun jeopolitik konumu nedeniyle yüzyıllar boyunca büyük nüfus hareketleriyle şekillenmiştir. 11 ve 13. yüzyıllarda Bizans İmparatorluğu ile Türkler arasındaki mücadele, Türklerin Anadolu’ya yerleşmesini hızlandırmış ve bölgenin demografik yapısını kökten değiştirmiştir (Kayapınar & Ayönü, 2015). Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti dönemlerinde de göç hareketleri devam etmiş, Yunanistan, Balkanlar ve Irak gibi coğrafyalardan gelen nüfus hareketleri yaşanmıştır (GİGM, 2014). Ekonomik nedenlerin yanı sıra savaşlar, iç karışıklıklar ve baskılar, göçleri tetikleyen başlıca unsurlar arasında yer almıştır (Ergüven & Özturanlı, 2013).

3.2.2.1. Göçün Ekonomik Etkileri

Göç olgusu, Türkiye ekonomisi üzerinde çok boyutlu ve kapsamlı etkiler yaratmıştır. Bu etkiler, özellikle konut piyasası, işgücü arz ve talebi ile sosyal hizmetlerin kullanımında kendini göstermektedir. Göç hareketleri, ekonomik dinamiklerdeki değişimlerin hem bir sebebi hem de bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ekonomik, sosyal ve güvenlik alanlarındaki dönüşümler, göçün tetiklediği veya göç tarafından hızlandırılan süreçler olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, göçün etkileri yalnızca ekonomik göstergelerde değil, aynı zamanda toplumsal uyum ve güvenlik politikaları gibi geniş bir yelpazede incelenmelidir (Eraldemir, 2013).

Göçmenlerin işgücü piyasasına katılımı hem olumlu hem de olumsuz etkiler doğurabilmektedir. Olumlu etkiler arasında, göçmenlerin özellikle düşük vasıf gerektiren işlerde istihdam edilerek işgücü açığını kapatmaları ve belirli sektörlerde ekonomik büyümeyi desteklemeleri yer almaktadır. Bunun yanı sıra, göçmen işgücü, üretim maliyetlerini düşürerek bazı sektörlerin rekabet gücünü artırabilir. Ancak, göçmenlerin işgücü piyasasına dahil olması, yerel işgücüne yönelik rekabeti artırarak ücretlerin düşmesine ve kayıt dışı çalışmanın yaygınlaşmasına yol açabilmektedir. Bu durum, özellikle düşük gelirli ve vasıfsız yerel çalışanlar için istihdam olanaklarının azalmasına neden olabilir. Göçmenlerin işgücü piyasasındaki etkileri, sektörel, bölgesel ve sosyo-ekonomik bağlamlara bağlı olarak farklılık göstermekte ve karmaşık bir yapı arz etmektedir (Boylu ve Çal, 2018).

Yoğun göç hareketleri, göç alan bölgelerde konut talebinin belirgin şekilde artmasına neden olmakta ve bu artış, konut piyasasında kiraların yükselmesiyle sonuçlanmaktadır. Artan talep, özellikle dar gelirli yerel halkın konut erişimini zorlaştırmakta ve yaşam maliyetlerini artırmaktadır. Bunun yanı sıra, göçmen nüfusun işgücü piyasasına dahil olması, bazı sektörlerde yerel halkın istihdam olanaklarını sınırlayarak işsizlik oranlarının yükselmesine yol açabilmektedir. Bu etkiler, göç alan illerde ekonomik ve sosyal dengenin korunabilmesi için daha fazla kamu yatırımı ve politikalara ihtiyaç duyulmasını gerektirmektedir. Özellikle altyapı geliştirme, konut arzını artırma ve istihdamı destekleyici önlemler, göçün yarattığı baskının azaltılmasında kritik öneme sahiptir (Şahutoğlu, 2023).

Göçün ekonomik etkileri, özellikle konut, eğitim, sağlık ve işgücü piyasası gibi temel alanlarda kendini belirgin bir şekilde göstermektedir. Göçmen nüfusunun artışı, konut talebinde kayda değer bir yükselişe neden olarak hem kiraların artmasına hem de konut piyasasında arz-talep dengesizliklerinin oluşmasına yol açmaktadır. Eğitim ve sağlık hizmetlerine olan talep de göçle birlikte artmakta, bu durum kamu kaynakları üzerinde ek bir baskı oluştururken hizmet sunumunun etkinliğini ve erişilebilirliğini etkileyebilmektedir. İşgücü piyasasında ise göçmenler, belirli sektörlerde iş gücü arzını artırmak suretiyle ekonomik faaliyetleri destekleyebilirken, aynı zamanda düşük vasıflı işlerde yerel işçilerin rekabet gücünü azaltarak sosyal ve ekonomik gerilimlere neden olabilmektedir. Bu etkiler, göç alan toplumların sürdürülebilir kalkınma politikalarına olan ihtiyaçlarını daha da artırmaktadır (Assida, 2016; Ekhtiari, 2020).

Göç, ekonomik açıdan hem olumlu hem de olumsuz etkiler yaratabilmektedir. Göçle birlikte ülkede döviz girişinin artması ve belirli sektörlerde ucuz iş gücünün sağlanması, ekonomiye katkı sunan unsurlar olarak değerlendirilmektedir. Döviz girişleri, ödemeler dengesi üzerinde olumlu etkiler oluştururken, ucuz iş gücü özellikle tarım, inşaat ve hizmet sektörlerinde maliyetlerin düşürülmesine katkıda bulunmaktadır. Bununla birlikte, çeşitli sivil toplum kuruluşlarının (STK) raporlarına göre, göçün olumsuz etkileri de dikkat çekmektedir. Özellikle konut piyasasında kira fiyatlarının artması, kayıt dışı işçi çalıştırma uygulamaları ve bu durumun vergi gelirlerinde azalmaya yol açması gibi sorunlar, göçün ekonomik ve sosyal yapıya yönelik olumsuz etkileri arasında yer almaktadır. Bu dinamikler, göç yönetimi ve politikalarının etkin bir şekilde uygulanmasının önemini ortaya koymaktadır (Babacan, 2019; Oytun, 2015).

Özellikle yoğun göç alan bölgelerde, ekonomik göstergelerdeki değişimlerin yerel halk üzerinde çeşitli etkileri olduğu gözlemlenmektedir. Gaziantep gibi göçle karşı karşıya kalan şehirlerde, artan nüfus yoğunluğu nedeniyle talep baskısı oluşmuş ve bu

durum enflasyon oranlarının yükselmesine katkıda bulunmuştur. Özellikle konut piyasasında, göçmen nüfusun barınma ihtiyacının yerel halkın talepleriyle çakışması, kira fiyatlarının hızlı bir şekilde artmasına yol açmaktadır. Bu durum, düşük gelirli kesimler için barınma sorunlarının daha da derinleşmesine neden olurken, yerel ekonomideki eşitsizliklerin ve sosyal gerilimlerin artışına zemin hazırlamaktadır. Bu bağlamda, bölgesel ekonomik ve sosyal politikaların göç etkilerini dengeleyici şekilde tasarlanması büyük önem taşımaktadır (Bahadır, 2014).

Göçün ekonomik etkileri, çeşitli sektörlerde yapısal değişikliklere neden olarak, özellikle istihdam, konut piyasası ve ticaret üzerinde belirgin sonuçlar doğurmaktadır. Göçle artan işgücü arzı hem yerel halk hem de göçmenler için iş piyasasında rekabeti artırırken, kayıt dışı istihdam ve ücret düşüşleri gibi sorunlara yol açabilmektedir. Konut piyasasında ise artan talep, kiraların yükselmesine ve konut erişiminde zorluklara neden olurken, bu durum yerel halk için barınma sorunlarını derinleştirmektedir. Ticaret alanında ise, göçmen girişimcilerin ekonomiye katkıları gözlemlenmekte ancak aynı zamanda yerel işletmelerle rekabeti artıran etkileri de bulunmaktadır. Bu çok boyutlu etkilerin yönetimi, ekonomik ve sosyal dengenin korunması için istihdam, konut ve ticaret politikalarında bütüncül ve uyumlu önlemler almayı gerektirmektedir (Aydın & Özkan, 2024).

3.2.2.2.Göçün Sosyo-Kültürel Etkileri

Göç olgusu, toplumsal değişimin en önemli belirleyicilerinden biri olarak, özellikle sanayi devrimi sonrası küresel boyutta daha belirgin hale gelmiştir. 18. yüzyıldaki sanayi devrimi, kentlere olan göçü hızlandırmış ve bu göç hareketlerinin toplumsal etkilerini daha görünür kılmıştır (Karpas, 1978). Türkiye’deki göçün dinamikleri, yalnızca bireysel yer değiştirme değil, aynı zamanda ülkenin ekonomik, kültürel ve sosyal yapısında köklü değişimlere neden olmuştur. Göçün toplumsal etkileri arasında, ülke genelinde nüfus dengesizlikleri, altyapı yetersizlikleri, gecekondulaşma ve kültürel çatışmalar öne çıkmaktadır. Türkiye’nin geçirdiği tarihsel dönüşümler, bu etkilerin daha da derinleşmesine neden olmuştur (Kaygalak, 2009).

Türkiye’deki göç dalgaları, özellikle Suriye iç savaşının ardından, sosyo-kültürel yapıda belirgin değişimlere neden olmuştur. Göçmenler ile yerel halk arasındaki etkileşim, kültürel öğeler üzerinde somut yansımalar oluşturarak yemek alışkanlıkları, giyim tarzları ve geleneksel uygulamalar gibi unsurlarda çeşitlenmeye yol açmıştır. Bu etkileşim, toplumsal yapıya kültürel çeşitlilik kazandırmakla birlikte, kültürel uyum süreçlerinin zorluklarından kaynaklanan gerilimler ve sosyal huzursuzluklar da ortaya

çıkabilmektedir. Bu durum, göçün sadece ekonomik değil, aynı zamanda kültürel ve toplumsal boyutlarıyla da ele alınması gerektiğini göstermektedir (Şahutoğlu 2023). Göç ve cinsiyet arasındaki ilişki, yalnızca sosyo-kültürel etkilerin yansımalarıyla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda toplumsal uyum süreçlerine duyulan gereksinimi de ortaya koymaktadır. Göçmen kadın ve erkeklerin toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan farklı deneyimleri, uyum politikalarının tasarlanmasında ve uygulanmasında dikkate alınması gereken önemli dinamiklerdir. Bu durum, göç süreçlerinde cinsiyetin yalnızca bireysel değil, toplumsal düzeyde de etkiler yarattığını ve uyum mekanizmalarının bu çeşitliliği göz önünde bulundurması gerektiğini göstermektedir (Türkkan 2018).

Göç, ülkeler arasında ekonomik fırsatlar, eğitim ve yaşam koşullarını iyileştirme gibi fırsatlar sunabilirken, aynı zamanda sosyal ve kültürel çatışmalar, yabancı düşmanlığı gibi olumsuz etkileri de beraberinde getirmiştir (Graham ve Poku, 2000). Türkiye’deki uluslararası göç olgusunun sonuçları, sağlık sorunları, güvenlik tehditleri ve işsizlik gibi toplumsal sorunları derinleştirmiştir (Widgren, 1987). Göçmenlerin yerleşim yerlerinde karşılaştığı zorluklar, Türkiye’nin iç göç ve uluslararası göç politikalarını şekillendiren temel faktörler olmuştur (Katseli, 2006).

Göç, sadece ekonomik değil, aynı zamanda sosyal, kültürel ve psikolojik etkenlerin şekillendirdiği bir süreçtir. Etkin göç politikaları, göçmenlerin uyum süreçlerini kolaylaştırırken, toplumsal yapının sürdürülebilirliğini sağlamada da önemlidir (Şen, 2014; Taşcı, 2009). Göç, kentsel ve sosyal yapıda önemli değişimlere yol açmaktadır. Mecburi göçlerin sosyal yapıda hızlı dönüşümlere yol açtığı, bunun da sağlıklı barınma koşullarına, çevre sorunlarına ve altyapı yetersizliklerine sebep olduğu ifade edilmektedir (Tümtaş & Ergun, 2016). Göçle artan nüfusun yerel yönetimler üzerinde yük oluşturduğu ve belediyelerin artan hizmet taleplerini karşılamakta zorlandığı belirtilmektedir (Kardeş & Akman, 2018). Ayrıca, dil, din ve kültürel farklılıklar nedeniyle uyum sürecinde yaşanan sorunların toplumsal gerilimlere yol açabileceği vurgulanmaktadır (Tunç, 2015; ORSAM, 2015). Bu bağlamda göç, bireylerin yaşam koşullarını iyileştirme, iş gücü, eğitim ve sağlık alanlarında fırsatlar yaratma anlamında önemli bir gelişim aracıdır. Türkiye’nin göç deneyimleri, toplumsal refahın artmasında ve küresel rekabette stratejik bir avantaj elde edilmesinde etkili olabilir Göç, bireyler ve toplumlar için refah artırıcı bir faktör olarak değerlendirilmelidir (Aktel ve Kaygısız, 2018).

3.2.3. Türkiye’de Göçlerin Türleri

Türkiye’deki göçmen hareketliliği üç ana kategoriye ayrılabilir: transit göçmenler, döngüsel ve çalışma amaçlı göçmenler ve düzensiz statüdeki sığınmacılar. Her bir grup,

göç politikaları ve toplumsal yapıyı farklı şekillerde etkiler. Ancak, bu gruplar arasındaki kesin ayrımların istatistiksel olarak net bir şekilde belirlenememesi, göç politikalarının geliştirilmesinde zorluklara yol açmaktadır.

3.2.3.1. Transit Göçmenler

Transit göçmenler, Türkiye’yi daha gelişmiş bir ülkeye, özellikle Avrupa’ya geçiş noktası olarak kullanan kişilerdir. Bu grup, çoğunlukla Doğu ve Güney sınırlarında yoğunlaşan düzensiz göç hareketlerini içermektedir. Transit göçmenler, genellikle insan kaçakçılarının yardımıyla Türkiye’ye yasadışı yollarla girmekte ve daha sonra Batı’ya doğru geçiş yapmayı amaçlamaktadır (IOM, 1995; İçduygu, 2003). Türkiye’deki transit göçmen sayısı, 1990’ların ortalarından itibaren belirgin bir artış göstermiştir. 2023 yılı itibarıyla, Türkiye’de yaklaşık 206 bin düzensiz göçmen yakalanmış ve bunların büyük bir kısmı transit geçiş amacıyla ülkeye girmiştir (İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı). Afganistan ve Pakistan gibi ülkelerden gelen göçmenlerin Türkiye’deki transit geçişlerde yoğunluk oluşturduğu gözlemlenmiştir.

3.2.3.2. Döngüsel ve Çalışma Amaçlı Göç

Döngüsel ve çalışma amaçlı göç, ekonomik fırsatlar arayan göçmenlerin hareketliliğini tanımlar. Bu gruptaki göçmenler, yasal yollarla Türkiye’ye girmelerine rağmen, kalış koşullarını ihlal ederek veya vize sürelerini aşarak düzensiz statüye geçmektedirler. Döngüsel göç, genellikle ticaret, bavul ticareti, turizm gibi ekonomik faaliyetler doğrultusunda gerçekleşirken; çalışma amaçlı göç, düşük ücretli ve genellikle kayıt dışı işlerde istihdam edilen göçmenleri kapsamaktadır (İçduygu ve Aksel, 2012). Türkiye, eski Sovyetler Birliği ülkelerinden (örneğin Moldova, Gürcistan, Ukrayna) ve Balkanlar’dan gelen döngüsel göçmenler için bir uğrak noktası olmuştur. Bu göçmenler çoğunlukla ticaret, hizmet sektörü veya tarım gibi alanlarda çalışmak için Türkiye’ye gelmekte ve genellikle kayıt dışı sektörde istihdam edilmektedirler (İçduygu ve Aksel, 2012). Çoğu, sağlık açısından riskli ve düşük ücretli işlerde çalışmaktadır ve bu durum, ekonomik fırsatlar arayan göçmenlerin karşılaştığı zorlukları yansıtmaktadır (Erder ve Kaşka, 2003).

3.2.3.3. Düzensiz Göçmenler ve Sığınmacılar

Türkiye’deki düzensiz göçmenler, geçerli belgeler olmadan ülkeye giren ve burada yaşamaya ve çalışmaya çalışan kişilerdir. Bu grup hem transit göçmenlerden hem de döngüsel göçmenlerden farklıdır. Ayrıca, mültecilik başvuruları reddedilmiş ve ülkeden ayrılmaları beklenen sığınmacılar da bu kategoriye dâhildir. Bu grup, göç politikalarının

en fazla karşılaştığı zorluklardan biridir, çünkü bu kişilerin durumu, göçmenlik ve mültecilik politikaları açısından belirsizlik taşımaktadır. Türkiye’deki göçmen hareketliliği, farklı grupların varlığı ve birbirinden bağımsız ancak birbirini etkileyen dinamikleri ile oldukça karmaşık bir yapıya sahiptir. Transit göçmenler, döngüsel göçmenler ve düzensiz statüdeki sığınmacılar arasındaki sınırların net olmaması hem ulusal hem de uluslararası göç politikalarının geliştirilmesinde zorluklar yaratmaktadır. Bu karmaşık yapının yönetilmesi için daha kapsamlı bir politika ve izleme mekanizması gereklidir (İçduygu ve Aksel, 2012).

3.2.4. Türkiye’de Göçün Demografik Yapısı

Türkiye, coğrafi konumu, gelişmiş sağlık sistemi ve güvenli yaşam koşulları gibi faktörler nedeniyle her yıl milyonlarca göçmeni kendine çekmektedir. Hem transit hem de yerleşik göçmen barındıran bir ülke olarak Türkiye, göç hareketlerinin sonucunda önemli bir demografik çeşitlilik yaşamaktadır. 2022 verilerine göre, Türkiye’de yaklaşık 3 milyon Suriyeli mülteci bulunmaktadır ve bu grubun büyük bir kısmı genç nüfustan oluşmaktadır. Göçmenlerin çoğunluğu, aileleriyle birlikte ülkeye gelmekte; bu durum Türkiye’nin hem güvenli hem de yaşanılabilir bir ülke olarak tercih edilmesini pekiştirmektedir. 2016 verilerine göre, Türkiye’deki yabancı nüfus içinde Suriyeliler en büyük grubu oluşturmakta olup, onları Azerbaycan kökenli göçmenler takip etmektedir. Bu demografik yapı, Türkiye’nin iş gücüne katılan genç nüfus potansiyelini artırmaktadır. Göçmenlerin farklı yaş gruplarına yayılmaları ise Türkiye’deki toplumsal yapıyı zenginleştirmektedir. Göçmenlerin yaş aralıkları, iş gücüne katılabilir yaş gruplarının yoğunluğunu ve Türkiye’nin ekonomik dinamizmine olan katkılarını ortaya koymaktadır (Tayanç, 2023).

Türkiye, düzensiz göçmenler açısından da etnik çeşitliliğe sahip bir ülkedir. 2022 verilerine göre, düzensiz göçmenlerin en büyük grubu Afganistan, Suriye ve Irak gibi iç çatışmaların yaşandığı ülkelerden gelmektedir. Özellikle Afganistan’dan gelen göçmen sayısının artmasının sebepleri arasında, Taliban rejiminden kaçan bireylerin Türkiye’yi hedef ülke veya transit geçiş noktası olarak kullanmaları yer almaktadır. Düzensiz göçmenlerin büyük çoğunluğu, Türkiye’nin doğu ve güneydoğu sınırlarından geçiş yapmaktadır. Bu bölgelerdeki engebeli arazi yapısı ve zorlu iklim koşulları, kontrolün sağlanmasını zorlaştırarak göçmen akışını artırmaktadır (Göç İdaresi, 2022).

2011 yılından itibaren Suriyeli göçmenler Türkiye’nin göç politikalarında önemli bir etki yaratmıştır. Suriye iç savaşı devam ederken, Suriyeli göçmenlerin ülkelerine dönmeleri halen mümkün görünmemektedir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2024). 2024

itibarıyla, Türkiye’de 3.112.683 Suriyeli geçici koruma altındadır. Geçici koruma dışında, 76.842 Suriyeli ikamet izni sahibidir. Düzensiz göçle mücadele kapsamında, 2023’te 58.621 düzensiz Suriyeli göçmen yakalanmıştır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2024). Bu süreçte, 145 ülkeden gelen 52.075 kişiye giriş yasağı uygulanmış, 99 ülkeden 4.369 kişi sınır dışı edilmiştir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2024). Türkiye, Suriyeli mülteciler için kamu ve sivil toplum desteği ile toplam 40 milyar dolar harcamıştır (AFAD, 2024).

Türkiye’deki göçmenler ülke genelinde yayılmıştır. İstanbul, sanayi, hizmet ve turizm sektörlerinin merkezi olarak en fazla yabancı uyruklu bireye ev sahipliği yapmaktadır. İzmir, Antalya, Mersin, Bursa ve Gaziantep gibi sanayi, tarım ve turizm şehirlerinde de yüksek göçmen yoğunluğu gözlemlenmektedir. Özellikle Suriyeliler, iş olanaklarının fazla olduğu ve kültürel yakınlık nedeniyle Hatay, Gaziantep ve Şanlıurfa gibi illerde yoğunlaşmaktadır. Türkiye’deki her ilde küçük çapta sanayi, tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin bulunması, Suriyelilerin coğrafi dağılımında önemli bir etken olmuştur. Bu yayılma, göçmen sorununu Türkiye’nin her bölgesini etkileyen bir mesele haline getirmektedir (Göç İdaresi, 2022).

3.2.5. Türkiye’de Göçlerin Yönetimi: Politikalar ve Hukuki Düzenlemeler

Türkiye’nin göç tarihi, Osmanlı’nın son döneminden Cumhuriyet’in ulus-devlet inşasına, 1950’lerden itibaren işgücü göçüne ve 1990’lardan sonra artan sığınmacı akımlarına kadar üç aşamada incelenebilir. 2011’deki Suriye iç savaşıyla başlayan Suriyeli göçmen akını ise bazı yazarlar tarafından dördüncü dönem olarak kabul edilmektedir (İçduygu vd., 2014; Güder, 2016).

1923-1950 arasındaki dönemde Türkiye’nin göç politikaları, ulus-devlet inşasına yönelik olarak milli kimlik ve aidiyet oluşturmayı amaçlamıştır (İçduygu vd., 2014). 1926’da kabul edilen 885 Sayılı İskân Kanunu, göçmenlerin yerleşim yerlerinin düzenlenmesi ve devlet desteği sağlanması amacıyla çıkarılmıştır. Bu kanun, özellikle nüfus mübadelesi ve göçlerle ilgili temel düzenlemeleri içermektedir. Yerleşim düzenlemeleri ve göçmenlere yönelik maddi yardımlar konusunda bir çerçeve oluşturmuş, dışarıdan gelen göçmenlerin kabul şartlarını belirlemiş ve yerleşim yerleri ile arazi yardımları gibi unsurları düzenlemiştir (Abacı, 2016). Bu dönemde, Osmanlı’dan miras kalan etnik ve dinsel çeşitlilikten kaynaklanan güvenlik endişeleri doğrultusunda göçmen kabulü, “Türk harsı”na uygunluk şartına dayandırılmıştır (Dündar, 2007). Göçmenlerin yerleştirilecekleri bölgeler kültürel, ekonomik ve coğrafi faktörlere göre belirlenmiştir (Abacı, 2016). 1923’teki Türk-Yunan nüfus mübadelesi, Türk kimliğinin

etnik bir temele dayandırılmasında önemli bir rol oynamıştır (Dündar, 2007; Okutan, 2009). 1932 tarihli “Türkiye’deki Türk Vatandaşlarına Tahsis Edilen Sanat ve Hizmetler Hakkında Kanun” ile belirli meslekler sadece Türk vatandaşlarına verilmiştir (İçduygu vd., 2014).

1934’te kabul edilen 2510 Sayılı İskân Kanunu, 885 Sayılı Kanunun yetersiz kaldığı durumları ele alarak daha kapsamlı bir düzenleme getirmiştir. Bu kanun, kitlesel göçlerin artmasıyla birlikte Türkiye’nin göçmen kabulünde izlediği politikaları daha ayrıntılı hale getirmiştir (Bayram, 2023). Göçmen kabulü, Türk soyu ve kültürüne dayalı olarak düzenlenmiş; göçmenlerin yerleşimi, Türk kimliğiyle uyumlu şekilde gerçekleştirilmiştir (İnan, 2016). Ayrıca, iç göçün denetimi ve göçmenlerin Türk kültürüne bağlılık esasları da bu dönemde önemli bir düzenleme konusu olmuştur. 2510 Sayılı Kanun, yerleşim yerlerinin yanı sıra göçmenlerin tarım, sanayi ve ticaretle ilgili desteğini de güvence altına almıştır (2510 Sayılı İskân Kanunu, 2022).

1950-1980 yılları arasında Türkiye’de ulus-devlet inşası yerel ölçekte güçlenmiştir. Bu dönem, Soğuk Savaş’ın etkisiyle özellikle Bulgaristan’dan 1950-1952 yılları arasında yapılan kitlesel göç hareketlerine sahne olmuştur. Türkiye’nin Batı Bloku’na katılma kararının ardından Bulgaristan’dan gelen göçmenler devlet tarafından iskân edilerek üretici iş gücü haline getirilmiştir. Aynı dönemde Yugoslavya’dan gelen göçmenler de çoğunlukla serbest göçmen statüsünde Türkiye’ye yerleşmiştir (Doğanay, 1997). Bu dönemde göçmenlerin yerleşim ve entegrasyon süreci kırsal alanda yapılan planlamalarla şekillendirilmiş; toplumsal uyum sağlanması hedeflenmiştir (İnan, 2016).

Uluslararası alanda, Türkiye’nin göç politikalarını şekillendiren önemli belgeler arasında 1951 Cenevre Sözleşmesi yer almaktadır. Bu sözleşme, mültecilerin haklarını belirlerken mülteci tanımını ırk, din, milliyet, toplumsal grup üyeliği veya siyasi görüş nedeniyle zulme uğrama riski taşıyan kişiler olarak yapmaktadır. Ancak Türkiye, 1967’de kabul edilen Ek Protokol ile coğrafi çekince koyarak yalnızca Avrupa kökenli mültecileri kabul etmektedir. Bu durum, Türkiye’nin göçmen kabulünde coğrafi sınırlamaları gündeme getiren bir politika olarak dikkat çekmektedir. Diğer bölgelerden gelenler ise yalnızca sığınmacı statüsüne kabul edilmiştir (Bahçeci ve Uzun, 2017).

1960 sonrası dönemde Türkiye’nin sanayileşmesi ve kentleşmesiyle birlikte göç politikaları değişmeye başlamıştır. Bu süreçte, nüfus artışı yerine nüfus kontrolü ve aile planlaması gibi politikalar ön plana çıkmıştır. 1969’da imzalanan Türkiye-Bulgaristan Yakın Akriba Göçü Anlaşması ile daha önceki göçmen ailelerin birleşmesi sağlanmış ve Bulgaristan’dan gelen göçmenler genellikle serbest göçmen statüsünde yerleştirilmiştir (Doğanay, 1997). Bu dönemde Ahıska Türkleri gibi farklı etnik gruplara yönelik özel göç

politikaları da uygulanmıştır. 1992 yılında Ahıska Türkleri'nin kabulü için çıkarılan yasa, göçmen kabulünde etnik ve kültürel bağları ön planda tutan bir yaklaşımın devamını göstermektedir (İnan, 2016).

Kuruluşundan 1980'lere kadar göç alan ve veren bir ülke olan Türkiye, 1980'lerden sonra dünya konjonktüründeki değişikliklerle birlikte transit ülke konumuna gelmiştir. Transit ülke, mültecilerin hedef ülkelerine gitmek için geçiş yaptığı üçüncü ülke olarak tanımlanır (İçduygu ve Yüksek, 2012).

1980'lerin sonu ve 1990'ların başında, küreselleşmenin etkisiyle Türkiye'nin göç politikası önemli değişiklikler yaşamıştır. Çevre ülkelerdeki karışıklıklar, sığınmacıları kitlesel olarak Türkiye'ye yönlendirmiş ve 1990'larda küreselleşme ile göç hareketliliği artmıştır (Bozkaya ve Kıncal, 2018). Türkiye, yalnızca Türk göçmenlerin geldiği bir ülke olmaktan çıkarak Irak, Bulgaristan ve Yugoslavya gibi ülkelere kitlesel göç alan bir ülke haline gelmiştir. Avrupa Birliği üyelik süreciyle birlikte Türkiye'nin göç politikaları ve kurumsal düzenlemeleri belirginleşmiş, Türkiye hem göç veren hem göç alan hem de transit ülke olarak uluslararası göç literatüründe farklı bir konum edinmiştir. Avrupa Birliği uyum süreci çerçevesinde Türkiye, ulus üstü ve hükümetler arası örgütlerle işbirliği yaparak göç politikalarını geliştirmeye başlamıştır. Bu süreçte, sığınma başvuruları, düzensiz göç, insan ve uyuşturucu kaçakçılığı gibi sorunlarla mücadele etmek amacıyla çeşitli çalışmalar yürütülmüştür. 1990'lı yıllardan sonra göç hareketleri Avrupa ve diğer gelişmiş bölgelere yönelmiş olsa da Türkiye, Asya ve Afrika kökenli kaçak göçmenlerin transit geçtiği ve yabancı işgücünün yasal ya da kayıt dışı çalıştırıldığı bir ülke konumuna gelmiştir. Özellikle Filipinler, Bangladeş, Moldova, Romanya, Bulgaristan ve Asya'daki Türk Cumhuriyetleri'nden gelen işçiler Türkiye'ye göç etmiştir. Bu gelişmeler, Türkiye'nin göç politikaları ve yasal düzenlemelerini yeniden gözden geçirmesini zorunlu kılmıştır (İçduygu vd., 2014).

1994 yılında çıkarılan İltica ve Sığınma Yönetmeliği, Türkiye'ye iltica eden yabancılar için yasal düzenlemeler getirmiştir. Yönetmelik, yasal yollardan iltica başvurusu yapan bireylerin başvuru prosedürlerini ve başvuruların kabulü için gerekli şartları belirlemiştir. Bu düzenleme, mültecilerin kabulünde başvuru makamı olarak yerel valilikleri, karar verme yetkisini ise İçişleri Bakanlığı'na bırakmıştır. Aynı zamanda toplu sığınma hareketlerine dair usul ve esasları da kapsamaktadır. Türkiye'nin göç politikasındaki en önemli zorluklardan biri, coğrafi ve jeopolitik konumunun getirdiği yüksek mülteci akışıdır. Orta Doğu ve Asya'daki siyasi çatışmalar, Türkiye'yi büyük göç dalgalarına maruz bırakmıştır. Bu dönemde Türkiye, yalnızca Avrupa kökenli mültecileri

kabul etmiş; diğer bölgelerden gelenleri ise sığınmacı statüsüne dahil etmiştir (Yaman, 2020; Koç vd., 2015; Bozkaya ve Kıncal, 2018).

2000’li yılların “Reformlar Dönemi” ile Türkiye, göç ve iltica alanında köklü değişimler yaşamaya başlamıştır. Bu dönemde Türkiye, transit ülke olarak rolünü sürdürürken göç politikalarını Avrupa Birliği mevzuatına uygun şekilde şekillendirmiştir (İçduygu ve Yüksek, 2012). Göçmenlerin entegrasyonu ve vatandaşlık kazanma süreçleri, Türkiye’nin göç politikalarında önemli bir yer tutmaktadır (Polat, 2021).

Türkiye, Avrupa Birliği’ne üyelik süreciyle birlikte göç politikasını güncelleyerek 2001 yılında Katılım Ortaklığı Belgesi’ni hazırlamıştır (Örselli ve Babahanoğlu, 2016). 2003’te çıkarılan “Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkındaki Kanun” ile yabancıların Türkiye’de herhangi bir meslek edinmesi mümkün kılınmış ve çalışma izinleri kişisel başvurular üzerinden düzenlenmeye başlanmıştır (İçduygu vd., 2014). 2004 yılında Türkiye, Uluslararası Göç Örgütü’ne üye olarak uluslararası göç rejimine katılma yönünde önemli bir adım atmıştır. Bu süreçte, yasadışı göç ve insan ticaretinin önlenmesi amacıyla iş birlikleri geliştirilmiştir. 2000’li yıllardan itibaren, Ulusal Eylem Planı’nın uygulanması, iltica politikasının yenilenmesi, Geri Kabul Antlaşmaları’nın imzalanması, Cenevre Sözleşmesi’nin coğrafi çekincesinin kaldırılması ve yasadışı göçle mücadeleyle yönelik alınan ulusal ve uluslararası önlemler, Türkiye’nin göç politikalarında önemli gelişmeler olarak öne çıkmıştır (Örselli ve Babahanoğlu, 2016; Goularas ve Sunata, 2015).

2006 yılında kabul edilen 5543 Sayılı İskân Kanunu, göçmenlerin yerleştirilmesi, iskânı ve yerleşim düzenlemelerine ilişkin kapsamlı bir yasal çerçeve sunmuştur. Bu kanun, 1934 tarihli 2510 Sayılı İskân Kanunu’nu yürürlükten kaldırarak göçmenlerin haklarını genişletmiş ve iskân edilenlerin yükümlülüklerine dair hükümler getirmiştir. Ayrıca, göçmen kabulü için Türk soyundan olma ve Türk kültürüne bağlılık gibi kriterler belirlenmiş ve göçmenlerin yerleşim yerleri ile iskân tedbirleri konusunda detaylı düzenlemeler yapılmıştır (Polat, 2021).

Türkiye’nin vatandaşlık yasaları da göç politikalarına yön vermektedir. 2009 yılında kabul edilen 5901 Sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu, Türk vatandaşlığının kazanılma ve kaybedilme süreçlerini detaylandırmıştır. Bu kanun, doğumla veya sonradan vatandaşlık kazanma koşullarını belirlerken, sonradan Türk vatandaşı olmak isteyen yabancılar için beş yıl kesintisiz ikamet, Türkiye’yi yerleşim yeri olarak kabul etme ve ekonomik bağımsızlık gibi şartlar öngörmüştür. Türk vatandaşlığı kazanma süreci hem göçmenlerin entegrasyonunu hem de Türkiye’nin iç ve dış güvenliğini gözetten bir çerçevede düzenlenmiştir (İnliceliler, 2019).

2013 yılında ise Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Göç politikaları zamanla değişmiş ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) ile göç ve iltica yönetimi modern normlara uygun hale getirilmiştir (Örselli ve Babahanoğlu, 2016). Bu düzenleme, Türkiye'nin göçü temel bir insan hakkı olarak tanıma ve mülteci ile sığınmacıları bir "kölfe" olarak görmeme eğiliminde olduğunu ortaya koyan önemli bir adımdır. Göç İdaresi Başkanlığı kolaylaştırıcı ve destekleyici bir rol üstlenmektedir. Bu durum, Türkiye'nin insan hakları temelli bir göç yönetimi modeli oluşturma çabasını ve bu yönde önemli ilerlemeler kaydettiğini göstermektedir (Aksoy, Akkanat, Yılmaz ve Özsoy, 2017).

Bu yasa kapsamında Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kurulmuş ve göç hukukunda kullanılan "sığınmacı" terimi yerine "şartlı mülteci" ifadesi getirilmiştir (Ceylan ve Uslu, 2019). Bu gelişme, Türkiye'nin göç ve iltica politikalarının modernize edilmesine yönelik önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir (Yaman ve Kaya, 2023).

Suriye Krizi ile birlikte Türkiye'ye yönelik göç dalgaları daha da artmıştır (Bayram, 2023). Suriye krizinin etkisiyle Türkiye, Suriyelilere geçici koruma statüsü vererek sorunları yönetmeye çalışmıştır. Bu süreçte, siyasilerin tutumu ve dış politikadaki kararlar göç politikalarını önemli ölçüde şekillendirmiştir (Turan, 2023). Bu kriz, Türkiye'nin göç politikalarını derinden etkilemiş ve daha esnek düzenlemeler gereksinimi doğurmuştur. 2013 tarihli Geçici Koruma Yönetmeliği, Suriyelilerin Türkiye'ye kabulünü kolaylaştırmış ve onlara sağlık, eğitim ve barınma gibi temel hizmetlerin sağlanmasını güvence altına almıştır. Bu düzenleme, Türkiye'nin mülteci kabul politikasını esnek hale getirmiş ve Suriyeli sığınmacıların entegrasyonunu sağlamak için adımlar atılmasına olanak tanımıştır. Türkiye, geçici koruma altındaki Suriyelilere yönelik çeşitli yardımlar sağlamış ve onların topluma entegrasyonunu kolaylaştıracak önlemler almıştır (Bayram, 2023).

Sığınma talebinde bulunan kişiler, başvurularının değerlendirilmesi sürecinde Türkiye'deki belirli şehirlere yönlendirilir. Bu süreçte uygulanan "uydu kent" sistemi, göçmenlerin yerleşmesi için özel olarak belirlenen şehirleri kapsar. 2011 yılında Suriye iç savaşının ardından Türkiye'nin açık kapı politikasıyla artan göç akışına paralel olarak uydu kent sayısı 27'den 63'e çıkmıştır. Uydu kentler hem göçmenlerin barınma ihtiyaçlarını karşılamak hem de Türkiye'nin iç ve dış göç politikalarına uygun bir çözüm sunmak için tasarlanmıştır (Kahya ve Sallan Gül, 2013; Taştan, 2013).

16 Aralık 2013'te AB ile imzalanan ve 1 Ekim 2014'te TBMM'de onaylanarak yürürlüğe giren Geri Kabul Antlaşması (GKA), göç konusundaki tartışmalı unsurları içermektedir. Bu antlaşma, AB'ye gelen düzensiz göçmenlerin geldikleri ülkelere geri

gönderilmesini amaçlamaktadır. Ancak Türkiye'ye getirilen göçmenlerin tamamının ülkelerine geri gönderilip gönderilmeyeceği sorusu tartışmalıdır. Türkiye, Suriye, Yunanistan, Kırgızistan, Romanya, Ukrayna, Pakistan, Nijerya, Rusya, Bosna-Hersek, Yemen, Moldova, Belarus, Karadağ ve Avrupa Birliği ile geri kabul antlaşmaları imzalamıştır. Bu ülkeler dışındaki vatandaşlar ise ülkelere geri gönderilemeyecektir (Güder, 2016).

2013 Avrupa Birliği İlerleme Raporu, Türkiye'nin sınır güvenliği sorununu gündeme getirmiştir. Raporda, Sınır Güvenliği Kanunu'nun kabul edilmesi ve profesyonel bir sınır güvenliği birimi kurulması gerektiği vurgulanmış, ayrıca entegre sınır yönetimi araçlarının düzenlenmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu bağlamda, Entegre Sınır Yönetimi Koordinasyon Kurulu'nun rolünün güçlendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir (BBC, 2013).

2015 yılında 1 milyon mültecinin Türkiye'ye gelmesinin ardından, 2016'da 340 bin mülteci Avrupa'ya geçiş yapmıştır. Türkiye, bu büyük göç hareketini yönetme noktasında henüz net bir politika geliştirememiştir. Mülteci krizinin yönetimi, etkin bir göç yönetimi ve kamu politikasının önemini gözler önüne sermektedir. Türkiye, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği ile yaptığı mutabakat çerçevesinde, sözleşme harici mülteci taleplerini kabul etmekte ve onlara geçici koruma statüsü sağlamaktadır. Bu statü ile Türkiye'ye yerleştirilen göçmenlerin barınma, entegrasyon, çalışma ve yaşam maliyetleri ülkenin göç politikalarını derinden etkilemiştir (Güleç, 2015).

Türkiye'de göç yönetimiyle ilgili kurumsal yapılar genellikle merkezi düzeyde örgütlenmekte ve belirlenen politika ve kararları taşra teşkilatları aracılığıyla uygulamaktadır. 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, Göç İdaresi ve Göç Politikaları Kurulu gibi idari yapıların oluşturulmasına olanak sağlamıştır. Kanun, etkin bir iltica sistemi geliştirmek ve mülteci haklarını uluslararası standartlara uyarlamak amacıyla düzenlemeler içermektedir. Göç Politikaları Kurulu; İçişleri Bakanlığı başkanlığında, çeşitli bakanlık müsteşarları, Göç İdaresi Genel Müdürü ve ilgili kurumlardan oluşur. Kurul, Türkiye'nin göç politikalarını belirlemek, uygulamalarını izlemek ve toplu göç durumunda uygulanacak stratejileri geliştirmekle görevlidir (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu).

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 6458 sayılı Kanun'un 103. maddesi ile İçişleri Bakanlığı'na bağlı olarak kurulmuş ve göç politikalarının uygulanması, iş birliklerinin sağlanması ve ilgili işlemlerin yürütülmesinden sorumlu bir yapıdır. 81 il, 148 ilçe ve yurtdışındaki teşkilatlanmaları ile göç yönetimini yürütmektedir. 18 Mayıs 2015 itibariyle taşra teşkilatlanmasını tamamlayarak, Emniyet Genel Müdürlüğü'nden görevleri

devralmıştır. Göç mevzuatının ve idari kapasitenin geliştirilmesi, strateji belirleme ve politika uygulamalarının izlenmesi ve koordine edilmesi Genel Müdürlüğün temel görevleri arasındadır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2015).

Göç yönetiminde, Türkiye’de “Göç Danışma Kurulu”, “Uluslararası Koruma Değerlendirme Komisyonu”, “Düzensiz Göçle Mücadele Koordinasyon Komisyonu” ve “AFAD” gibi yapılar göç politikalarının belirlenmesi ve uygulanmasında merkezi bir rol üstlenmektedir. Bu yapılar, göçmenlerle ilgili düzenlemelerin ve uygulamaların etkinliğini artırmayı hedefler (Demirhan ve Aslan, 2015).

Türkiye’de göç yönetiminde yerel yönetimlerin rolü açıkça tanımlanmamıştır. 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nda bu konuda net düzenlemeler bulunmamakla birlikte, Göç İdaresi’nin kamu kurumları, yerel yönetimler ve diğer paydaşlarla iş birliği yapma yetkisi belirtilmiştir. Bu durum, yerel yönetimlerin dolaylı bir rol üstlendiğini göstermektedir (Göç İdaresi, 2023).

Sonuç olarak, Türkiye’nin göç politikası başlangıçta ulus-devlet anlayışına dayanarak etnik kimlik ve kültürel homojenlik üzerine kurulmuşken, 1960’lardan itibaren ekonomik ve toplumsal gelişmelere paralel olarak daha esnek ve çok kültürlü bir yaklaşımı benimsemiştir. 21. yüzyılda ise, Türkiye’nin göç politikaları uluslararası normlarla uyumlu yasal düzenlemelerle şekillenmeye devam etmiştir (İçduygu, 2010). Göçlerin toplumsal yapıya etkisi, kültürel ve psikolojik gerilimleri beraberinde getirmiştir. Özellikle entegrasyon sorunları, göçmenlerin ve yerleşik halkın uyum sağlama süreçlerini zorlaştırmaktadır (Günay, Atılgan ve Serin, 2017). Türkiye, Suriye Krizi ile birlikte insani nedenlerle “açık kapı” politikasını benimsemiş, ancak bu politika zamanla siyasi bir araç haline gelmiştir. Bu süreç, popülist söylemlerle göçmenlere karşı bir gerilim yaratmış ve siyasi arenada seçim malzemesi olarak kullanılmıştır. Bu bağlamda göç, yalnızca yer değiştirme süreci olmayıp toplumsal yapıyı dönüştüren bir olgu haline gelmiştir (Tepealtı, 2020).

Türkiye’nin göç politikaları, tarihsel olarak hem iç hem de dış göçleri yönetmek amacıyla hukuki çerçeveler oluşturmuş ve bu politikalar özellikle Suriye Krizi ile daha karmaşık bir hale gelmiştir. Türkiye hem mültecilerin kabulü hem de sığınmacıların yerleştirilmesi konusunda ulusal yasalar ve uluslararası sözleşmelere uyumlu bir politika izlemektedir. Bu politikalar, sosyal uyum sağlamayı ve güvenliği gözetmeyi hedeflemektedir. Türkiye’nin coğrafi konumu ve bölgedeki siyasi istikrarsızlıklar göçmen akışını sürekli artırmakta ve bu da Türkiye’nin göç politikalarını sürekli gözden geçirmesine neden olmaktadır (Bayram, 2023).

4. ENTEGRASYON VE VATANDAŞLIK SÜREÇLERİ

4.1. Türkiye’de Göçmenlerin Entegrasyon Süreçleri

Türkiye, özellikle 2011 sonrası Suriyeli göçmen akını ile birlikte, tarihsel olarak farklı dönemlerde değişen göçmen politikalarını yeniden gözden geçirme ihtiyacı duymuştur. Suriyeli göçmenlerin sayısındaki artış, Türkiye’nin entegrasyon politikalarının şekillenmesinde belirleyici bir rol oynamış ve mevcut politikaların sürdürülebilirliğini sorgulatmıştır (Danış ve Dikmen, 2022). Göçmenlerin dil, kültür ve sosyo-ekonomik farklılıkları, entegrasyon süreçlerinin hem göçmenler hem de ev sahibi toplum açısından zorlu olmasına neden olmuştur. Dil yeterliliğinin sağlanamaması, sosyal etkileşimi kısıtlamakta; kültürel farklılıklar ise toplumsal uyumu zorlaştırarak ayrışma riskini artırmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye’nin entegrasyon politikaları geçici çözümler yerine uzun vadeli ve sürdürülebilir stratejiler içermelidir (Duman, 2019). Sosyal bütünleşmenin sağlanması, ev sahibi toplumla göçmenler arasında karşılıklı uyum mekanizmalarının geliştirilmesini ve sürdürülebilir entegrasyon projelerinin uygulanmasını zorunlu kılmaktadır. Bu süreçte toplumsal, ekonomik ve hukuki boyutların bütüncül bir perspektifte ele alınması büyük önem taşımaktadır.

4.1.1. Türkiye’de Göçmenlerin Toplumsal Entegrasyonu

2011 yılında başlayan Suriye iç savaşı, Türkiye’yi yoğun bir göç hareketliliğinin hedefi haline getirmiştir. Suriyeli göçmenlerin Türkiye’ye ilk kabulü, tarihsel ve dini bağlamda “muhacir-ensar” anlayışı üzerinden olumlu bir söylemle karşılanmıştır. Özellikle kültürel ve dini yakınlık, ev sahibi toplumun göçmenlere karşı gösterdiği misafirperverliği artırarak sosyal kabul sürecini başlangıçta kolaylaştıran unsurlar arasında yer almıştır (Mandacı ve Özerim, 2013). Ancak zamanla göçmen sayısının hızlı bir şekilde artması ve göçmenlerin kamusal alanda görünürlüğünün artması, toplumsal algıyı dönüştürmüş ve bazı kesimlerde hoşnutsuzluklara neden olmuştur. Ekonomik kaynakların paylaşımı, sosyal hizmetlere erişim ve kültürel farklılıkların keskinleşmesi, yerel halkın göçmenlere yönelik tutumlarını zamanla olumsuz etkilemiştir. Bu durum, toplumsal entegrasyon süreçlerini zorlaştırmış ve ev sahibi toplum ile göçmenler arasında sosyal mesafenin artmasına yol açmıştır. Toplumsal entegrasyonun sağlanabilmesi için, göçmenlerin sosyal hayata katılımını destekleyen kapsayıcı politikalar geliştirilmesi gerekmektedir. Dil eğitimi, kültürel etkileşim

programları ve toplumlar arası diyalog mekanizmaları, entegrasyon sürecinde önemli araçlar olarak öne çıkmaktadır (Kaya, 2014).

Göçmenlere yönelik toplumsal algı çeşitli suçlamalar ve söylemlerle şekillenmektedir. Göçmenlerin “sağlık tehdidi oluşturma”, “kiraların artışına neden olma” ve “iş imkanlarını ele geçirme” gibi iddialarla suçlanması, toplumda göçmen karşıtı tutumları körüklemiştir. Bu söylemler, Batı Avrupa’daki radikal sağ hareketlerin göçmen karşıtı retoriğiyle benzerlik göstermektedir. Özellikle ekonomik zorluklar ve toplumsal değişim süreçlerinde, “ulusal güvenlik ve ekonomik istikrarın tehdit edildiği” algısı güçlenmektedir. Medya ve siyasi aktörler aracılığıyla yeniden üretilen bu söylemler, göçmenlerin “öteki” olarak kodlanmasına ve sosyal dışlanma riskinin artmasına yol açmaktadır. Bu nedenle, toplumsal algı yönetimi ve doğru bilgilendirme politikaları entegrasyonu sağlamak için kritik bir öneme sahiptir (Mandacı & Özerim, 2013).

Eğitim, toplumsal entegrasyon sürecinin en kritik unsurlarından biridir. Türkiye’de Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Suriyeli çocuklara yönelik uyum programları ve geçici eğitim merkezleri önemli girişimler arasında yer almaktadır. Ancak dil bariyerleri, göçmen çocukların eğitimdeki başarılarını doğrudan etkileyen temel sorunlardan biridir. Dil öğrenimi hem akademik başarı hem de sosyal uyum açısından hayati bir role sahiptir. Türkçe öğreniminin yaygınlaştırılması, göçmen çocukların eğitimde eşit fırsatlara erişimini sağlamak ve toplumsal hayata aktif katılımlarını desteklemek için gereklidir. Dil eğitimi programlarının daha kapsayıcı hale getirilmesi, sürdürülebilir entegrasyonun anahtarıdır (Erdoğan, 2020).

Göçmenlerin belirli bölgelerde yoğunlaşması, sosyal ayrışma riskini artırmaktadır. Bu durum, bir yandan kültürel ve sosyal bağları güçlendirirken, diğer yandan “ötekileşme” algısını pekiştirir. Kent merkezlerinden uzak bölgelerde yaşayan göçmenler, eğitim, sağlık ve temel hizmetlere erişimde ciddi kısıtlamalarla karşılaşmaktadır. Bölgesel hizmet eşitsizlikleri, toplumsal entegrasyonu zorlaştırarak göçmenlerin hayata katılımını sınırlandırmaktadır. Bu nedenle kapsayıcı kentsel planlama politikaları ve hizmet dağılımının iyileştirilmesi gereklidir. Göçmenlerin homojen dağılımını teşvik eden stratejiler, sosyal ayrışmayı azaltabilir (Çakır, 2011; Yaylı ve Ökde, 2019).

Göçmenlerin yoğun olarak yerleştiği bölgelerde, yerel yönetimlerin sınırlı mali kaynakları, artan göçmen nüfusunun yarattığı talepler karşısında yetersiz kalmaktadır. Eğitim, sağlık, barınma ve sosyal hizmetlere olan ihtiyaç, göçmen nüfusunun artışıyla birlikte ciddi ölçüde yükselmiş; bu durum, yerel yönetimlerin hizmet sunumunda kaynak

ve kapasite sorunlarını daha belirgin hale getirmiştir. Yerel yönetimlerin mali yükü, özellikle altyapı ve sosyal hizmetlerin yetersiz kaldığı bölgelerde daha fazla hissedilmektedir. Bu durum hem göçmenler hem de yerel halk açısından hizmetlere erişimde eşitsizliklere yol açmakta ve toplumsal gerilimleri artırmaktadır. Artan hizmet talebi, mevcut mali yapının güçlendirilmesi ihtiyacını ortaya çıkarmakta; yerel yönetimlerin merkezi hükümetten ve uluslararası kuruluşlardan ek finansal destek almasının önemini vurgulamaktadır (Akman, 2018).

Göçmen nüfusunun yoğun yaşadığı İstanbul, Gaziantep, Kilis ve Şanlıurfa gibi şehirlerde, barınma, sağlık ve ulaşım hizmetlerinde ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Göçmen akını, mevcut altyapı üzerinde büyük baskı oluşturmakta; kira fiyatlarının yükselmesi ve sosyal konut eksikliği barınma krizini derinleştirmektedir. Sağlık hizmetleri artan talep nedeniyle kapasite sorunları yaşarken, ulaşım altyapısında da yoğunluk ve erişim problemleri göçmenlerin günlük yaşamını zorlaştırmaktadır. Bu yapısal sorunlar, göçmenlerin sosyal uyum süreçlerini olumsuz etkileyerek toplumsal gerilimlere yol açmaktadır. Yerel yönetimlerin kapasitesinin artırılması, altyapı yatırımlarının genişletilmesi ve kapsayıcı hizmet politikalarının hayata geçirilmesi gereklidir (Türk, 2016).

Göçmenlerin entegrasyon süreçlerinde yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları (STK) kilit aktörler olarak öne çıkmaktadır. STK'lar, özellikle göçmenlerin temel ihtiyaçlarının karşılanmasında aktif bir rol oynarken; barınma, gıda, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimi kolaylaştırmaktadır. Diğer yandan, yerel yönetimler, sosyal uyumu desteklemek amacıyla çeşitli programlar ve projeler geliştirerek, göçmenlerin ev sahibi toplumla etkileşimini artırmayı hedeflemektedir. Ancak bu çabaların etkinliğini sınırlayan bazı faktörler bulunmaktadır. Yerel yönetimlerin mali ve kurumsal kapasitelerinin yetersizliği, hizmet sunumunda aksamalara yol açmaktadır. Göçmen nüfusunun yoğun olduğu bölgelerde artan talep karşısında mevcut kaynakların sınırlı kalması, entegrasyon programlarının sürdürülebilirliğini zorlaştırmaktadır. Ayrıca, STK'ların çalışmalarında finansal bağımlılık, koordinasyon eksikliği ve bürokratik engeller gibi sorunlar, entegrasyon süreçlerinin etkinliğini azaltmaktadır (Kaya, 2022).

Medyada yer alan ayrımcı söylemler, göçmenlerin toplumsal entegrasyonunu olumsuz etkileyen başlıca unsurlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Özellikle medya aracılığıyla yayılan negatif söylemler, göçmenlere yönelik önyargıları pekiştirerek, toplumda ayrımcılık ve dışlayıcı tutumların artmasına neden olmaktadır. Bu önyargı ve ayrımcı tutumların en belirgin etkileri, özellikle eğitim alanında görülmektedir. Göçmen çocukların okullarda dışlanması, akran zorbalığına maruz kalmaları ve sosyal

etkileşimden uzaklaşmaları, eğitimde fırsat eşitsizliğini derinleştirmekte ve toplumsal uyum süreçlerini sekteye uğratmaktadır. Bu tür durumlar, göçmen çocukların akademik başarılarını olumsuz etkilediği gibi, psikolojik ve sosyal uyumlarını da zorlaştırmaktadır (Özerim ve Tolay, 2021).

Toplumsal entegrasyon sürecinde göçmen kadınların özel bir yeri ve önemi bulunmaktadır. Göç, kadınların aile içindeki rollerini yeniden şekillendirmekte ve çoğu zaman kariyerlerinden vazgeçmek zorunda kalmalarına yol açmaktadır. Bu durum, kadınların ekonomik ve sosyal hayata katılımını kısıtlayarak, toplumsal entegrasyon süreçlerini zorlaştırmaktadır. Göçmen kadınların karşılaştığı bu zorluklar hem cinsiyet temelli hem de göçmen kimliklerinden kaynaklanan bir dizi yapısal engel ile daha da derinleşmektedir. Dil bariyerleri, eğitim ve istihdam alanındaki sınırlı fırsatlar, kadınların toplumsal etkileşimlerini azaltmakta; aile içinde geleneksel rollerin pekişmesine neden olmaktadır. Ayrıca, sosyal izolasyon ve toplumsal dışlanma, göçmen kadınların entegrasyon süreçlerinde psikolojik ve sosyal yüklerini artırmaktadır (AIDA, 2021).

Avrupa Mülteciler ve Sürgünler Konseyi (ECRE), entegrasyonu iki yönlü bir süreç olarak tanımlamakta ve bu sürecin hem ev sahibi toplumun hem de mültecilerin karşılıklı uyum sağlama çabalarını içermesi gerektiğini vurgulamaktadır (ECRE, 1999). Ancak Türkiye’de entegrasyon süreci, ev sahibi toplum ve mültecilerin çabalarıyla sınırlı kalmış; bu durum, entegrasyonun sistematik ve sürdürülebilir bir çerçevede ele alınmasını zorlaştırmıştır. Türkiye’de Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM), uyum faaliyetlerini “harmonizasyon” kavramı üzerinden tanımlamış ve bunu gönüllülük esasına dayalı bir çerçevede sunmuştur. Bu yaklaşım, asimilasyon veya entegrasyon yerine göçmenlerin kültürel kimliklerini koruyarak ev sahibi toplumla uyum sağlamalarını hedeflemektedir. Ancak bu çerçeve, özellikle mültecilerin sosyal hayata daha geniş katılımını sağlama konusunda yetersiz kalmıştır. Gönüllülük esasına dayalı harmonizasyon politikası, mültecilerin eğitim, istihdam ve sosyal hizmetler gibi alanlarda etkin katılımını garanti altına alamamış; bu da entegrasyon sürecinin toplumsal düzeyde tam anlamıyla gerçekleşmesini engellemiştir (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu [YUKK], 2013, madde 96).

Sonuç olarak, Türkiye’de göçmenlerin toplumsal entegrasyonu, çok boyutlu ve dinamik bir süreçtir. Eğitim, dil öğrenimi, sosyal etkileşim programları ve önyargıların azaltılmasına yönelik çalışmalar entegrasyonun temel yapı taşlarını oluşturmaktadır (Ok Şehitoğlu, 2021). Ancak entegrasyon, yalnızca göçmenlerin çabasıyla sınırlı değildir. Ev sahibi toplumun da aktif katılımı, karşılıklı anlayışın geliştirilmesi açısından önemlidir. Bu çerçevede yerel yönetimlerin kapasitesinin artırılması, hizmet altyapısının

iyileştirilmesi ve medya aracılığıyla kapsayıcı söylemler oluşturulması kritik adımlardır. Uzun vadeli ve hedef odaklı stratejilerin hayata geçirilmesi, toplumsal uyum sürecinin başarıya ulaşması için hayati bir gerekliliktir.

4.1.2. Türkiye’de Göçmenlerin Ekonomik Entegrasyonu

Suriyeli göçmenlerin ekonomik entegrasyonu, toplumsal uyum sürecinin en önemli unsurlarından biri olarak öne çıkmaktadır. Ancak ekonomik entegrasyon, göçmenlerin çalışma hayatına dahil olmasını kısıtlayan yapısal sorunlar nedeniyle sınırlı kalmaktadır. Çalışma izinlerine yönelik yasal kısıtlamalar ve vasıf eksiklikleri, Suriyeli göçmenlerin büyük çoğunluğunun kayıt dışı istihdam edilmesine yol açmıştır. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün 2020 verilerine göre, Suriyeli göçmenlerin önemli bir kısmı düşük ücretler karşılığında, sigortasız ve güvencesiz işlerde çalışmaktadır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2020). Bu durum, işverenler açısından maliyet avantajı sağlayarak kısa vadede ekonomik kazanç sağlarken, uzun vadede yerel iş gücü üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Özellikle düşük vasıflı işlerde çalışan yerli işçiler, iş piyasasındaki rekabetin artmasından doğrudan etkilenmekte; bu durum, sosyal gerilimleri de tetiklemektedir. Öte yandan, göçmenlerin yoğun olarak yerleştikleri bölgelerde ekonomik taleplerin artması, kira fiyatlarının yükselmesine ve temel tüketim maliyetlerinin artmasına neden olmuştur. Göçmenlerin ekonomik varlığı, yerel ekonomiyi bazı alanlarda canlandırırsa da bu tür olumsuz yan etkiler entegrasyon sürecinde sosyo-ekonomik ayrışmayı derinleştirmektedir (Özhan, 2021).

Türkiye’de Suriyeli göçmenlerin çalışma hayatına katılımı, 2016 yılında yürürlüğe giren “Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik” ile yasal bir çerçeveye kavuşmuştur. Bu düzenleme, geçici koruma altındaki bireylerin çalışma izinleri almasına olanak tanımış olsa da uygulamada sınırlı bir etkisi olmuştur. T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’nın 2019 verilerine göre, yalnızca 62.369 Suriyeli çalışma izni alabilmiştir. (T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2019). 2023 yılına gelindiğinde ise bu rakam 108.250’ye yükselmiş, ancak Suriyeli nüfusun büyüklüğü göz önüne alındığında hala düşük bir oranda kalmıştır (Oksijen Gazetesi, 2023). Çalışma izni prosedürlerindeki bilgilendirme eksiklikleri ve bürokratik engeller, göçmenlerin kayıtlı iş piyasasına dahil olmasını zorlaştırmaktadır. Bu nedenle kayıt dışı istihdam, göçmenler için zorunlu bir seçenek haline gelmiş ve yaygınlaşmıştır. Kayıt dışı çalışma koşulları, özellikle düşük ücretler ve kötü çalışma şartları ile karakterize edilmektedir. Göçmen kadınlar ve çocuklar, bu durumdan en fazla etkilenen gruplar arasında yer almakta; iş gücü istismarı ve sömürü riski artmaktadır (AIDA, 2021). Kayıt

dışı istihdam, göçmenlerin yaşam standartlarını düşürmekte ve ekonomik entegrasyonlarını sekteye uğratmaktadır. Aynı zamanda bu durum, ev sahibi toplumda haksız rekabet algısı oluşturarak sosyal uyumu olumsuz etkilemektedir. Bu sorunların üstesinden gelmek için çalışma izin prosedürlerinin basitleştirilmesi, göçmenlere yönelik bilgilendirme faaliyetlerinin artırılması ve denetim mekanizmalarının güçlendirilmesi gerekmektedir (Erdoğan, 2020).

Ekonomik entegrasyonun sağlanmasında uluslararası fonların etkin kullanımı büyük bir öneme sahiptir. Özellikle Avrupa Birliği fonları tarafından desteklenen projeler, göçmenlerin iş gücü piyasasına erişimini kolaylaştırmakta ve aynı zamanda yerel toplum üzerindeki ekonomik yükü hafifletmektedir. Bu tür projeler, mesleki eğitim programları ve istihdam destekleri aracılığıyla göçmenlerin ekonomik hayata katılımını teşvik etmektedir. Bununla birlikte, mevcut ekonomik entegrasyon politikalarının uzun vadeli bir perspektiften yoksun olması, göçmenlerin kalıcı ve sürdürülebilir şekilde ekonomik sisteme dahil olmasını sınırlamaktadır. Kısa vadeli çözümler, özellikle çalışma izinlerinin sınırlı etkinliği ve bürokratik engeller nedeniyle, kayıt dışı istihdamı azaltmakta yetersiz kalmaktadır. Bu bağlamda, göçmenlerin ekonomik entegrasyonunu güçlendirmek için meslek edindirme faaliyetlerinin yaygınlaştırılması kritik bir gerekliliktir. Mesleki eğitim programları, göçmenlerin nitelikli iş gücüne dönüşmesini sağlarken, yerel iş piyasasında daha rekabetçi bir konum edinmelerine yardımcı olabilir. Ayrıca, çalışma izinlerine ilişkin mevzuatın etkin uygulanması ve süreçlerin kolaylaştırılması, kayıt dışı istihdamın önlenmesine ve göçmenlerin güvence altındaki işlere erişiminin artırılmasına katkı sağlayacaktır. Bu tür uzun vadeli ve yapısal politikaların hayata geçirilmesi, ekonomik entegrasyon sürecini daha sürdürülebilir hale getirecek ve göçmenlerin topluma ekonomik olarak aktif bireyler olarak katılımını destekleyecektir (Aydın, 2022).

Kadın göçmenlerin ekonomik entegrasyonu, toplumsal cinsiyet rolleri ve çocuk bakımı hizmetlerinin yetersizliği nedeniyle önemli zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Göçmen kadınlar, aile içindeki geleneksel rollerin sürdürülmesi ve çocuk bakımındaki sorumlulukların büyük ölçüde üzerlerinde olması nedeniyle iş gücüne katılımı düşük oranlarda kalmaktadır. Bu durum, kadınların ekonomik hayata katılımını sınırlandırmakta ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini derinleştirmektedir. Kadın göçmenlerin iş gücüne katılımı, sadece ekonomik entegrasyonu değil, aynı zamanda toplumsal uyumu da destekleyen kritik bir unsurdur. Ancak mevcut koşullarda, çocuk bakım hizmetlerinin sınırlılığı, kadınların çalışma hayatına adım atmasını zorlaştıran temel engellerden biridir. Özellikle düşük gelirli göçmen kadınlar, uygun fiyatlı ve erişilebilir kreş hizmetlerinden faydalanamadıkları için ekonomik faaliyetlere katılamamaktadır (AIDA, 2021).

Göçmenlerin ekonomik entegrasyonu, iş fırsatlarına erişim ve gelir eşitsizliklerinin azaltılması açısından kritik bir öneme sahiptir. Sosyal ağların, göçmenlerin iş fırsatlarına erişimini kolaylaştırdığı belirtilse de bu süreç, göçmenlerin belirli gruplar içinde yoğunlaşmasına neden olarak toplumsal ayrışmayı da derinleştirebilmektedir (Liu, 2019). Düşük gelir düzeyine sahip göçmenler, barınma, eğitim ve diğer temel hizmetlerden yeterince yararlanamamaktadır. Özellikle ekonomik olanakların sınırlı olduğu bölgelerde bu durum, entegrasyon sürecini daha da zorlaştırmakta ve göçmenlerin sosyal uyumunu sekteye uğratmaktadır (Yücel Batmaz, 2016).

Belediyelerin yasal yetkilerinin sınırlılığı ve merkezi bütçeye bağımlılık, ekonomik entegrasyonu destekleyecek sürdürülebilir politikaların geliştirilmesini zorlaştırmaktadır. Yerel yönetimler, artan talepleri karşılamakta zorlanırken, koordinasyon eksikliği, ekonomik uyumu destekleyecek girişimlerin etkinliğini azaltmaktadır. Kamu kurumları, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları (STK) arasındaki iş birliği mekanizmalarının güçlendirilmesi, göçmenlerin ekonomik hayata daha etkin katılımını sağlayacak önemli bir adımdır (Akman,2018; Saraçoğlu,2023).

Sonuç olarak; ekonomik entegrasyon, göçmenlerin topluma uyumunda kritik bir rol oynarken, kayıt dışı istihdam, düşük ücretler ve iş güvencesizliği gibi sorunlar sürecin önünde temel engeller oluşturmaktadır. Bu sorunların çözümü için kayıtlı istihdamın teşvik edilmesi, bilgilendirme faaliyetlerinin artırılması ve sürdürülebilir politikaların hayata geçirilmesi gerekmektedir. Ekonomik entegrasyonun sağlanması, hem göçmenlerin ekonomik sisteme dahil olmasını hem de ev sahibi toplum için uzun vadeli faydalar elde edilmesini destekleyecektir.

4.1.3. Türkiye’de Göçmenlerin Hukuki Entegrasyonu

Türkiye’de mülteci, göçmen ve geçici sığınmacıların entegrasyon hakları, yasal düzenlemeler çerçevesinde belirlenmiş ve ilgili yönetmeliklerle desteklenmiştir. Bu haklar, 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK), Geçici Koruma Yönetmeliği, Yabancıların Türkiye’de Çalışma İzinleri Hakkında Kanun, Uluslararası Koruma Yönetmeliği, Türk Vatandaşlığı Kanunu ve Yönetmeliği, Göçmen Sağlığı Merkezleri Yönetmeliği ve Milli Eğitim Bakanlığı Yabancı Uyruklu Öğrenci Yönetmeliği gibi yasal çerçeveler kapsamında düzenlenmiştir.

6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK): 2013 yılında yürürlüğe giren YUKK, Türkiye’deki göçmenlerin hukuki statüsünü belirleyen temel düzenlemedir. Bu kanun kapsamında, Madde 91’e göre kitlesel akın veya acil durumlarda ülkeye kabul edilen yabancılara “geçici koruma” statüsü tanınmaktadır. Ancak bu statü,

tam anlamıyla entegrasyon için tüm hakları kapsamaz. Geçici koruma statüsündeki kişilerin temel hizmetlere, özellikle sağlık ve eğitim hizmetlerine erişimi sağlanmaktadır. Madde 96'da ise göçmenlerin uyum süreçlerini desteklemek amacıyla dil kursları, eğitim ve istihdam programları ile kültürel oryantasyon faaliyetlerinin yürütülmesi öngörülmüştür. Bu süreçler, kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşlarının iş birliği ile hayata geçirilmektedir.

Kanun ile göç yönetimi modernize edilmiş, özellikle uluslararası koruma, ikamet izinleri ve sınır dışı işlemleri gibi konularda kapsamlı hukuki düzenlemeler getirilmiştir (Göç İdaresi Başkanlığı, 2023). Ancak, uygulamada kanunun bazı maddelerinin göçmenler tarafından yeterince anlaşılamadığı görülmektedir. Özellikle dil bariyerleri ve hukuki danışmanlık eksiklikleri, göçmenlerin haklarına erişimini sınırlandırmaktadır (Karaca, 2022).

Geçici Koruma Yönetmeliği (2014): Geçici koruma altındaki kişilerin çalışma ve eğitim haklarını düzenler. Madde 26'ya göre geçici koruma altındaki kişiler belirli koşullar altında çalışma izni alabilirler. Ayrıca Madde 29 kapsamında çocukların eğitime erişimi garanti altına alınarak, eğitim hizmetlerinin sağlanması öngörülmüştür. Bu düzenlemeler, geçici koruma statüsündeki bireylerin entegrasyon süreçlerini desteklemektedir.

Geçici koruma statüsü, Suriyeli göçmenlere temel haklara erişim imkânı sağlamakla birlikte, uzun vadeli entegrasyona yönelik düzenlemelerin yetersiz kalması, hukuki entegrasyonun en önemli sorunlarından biri olarak öne çıkmaktadır. Mevcut hukuki yapı, geçici koruma altında bulunan göçmenlerin kalıcı statüye geçişini düzenlemediğinden, geleceğe dair belirsizlikler sürmektedir. 2017 yılında hayata geçirilen istisnai vatandaşlık uygulaması, yüksek vasıflı göçmenlere vatandaşlık verilmesini amaçlamıştır. Ancak bu uygulama, vatandaşlık süreçlerindeki şeffaflık eksikliği nedeniyle kamuoyunda tartışmalara yol açmış ve toplumsal algıyı olumsuz etkilemiştir. Şeffaf olmayan prosedürler, hem ev sahibi toplumda ayrımcılık söylemlerini güçlendirmiş hem de hukuki entegrasyonun sosyal kabul düzeyini zayıflatmıştır. Vatandaşlık hakkı, entegrasyonun kritik bir unsuru olarak öne çıkmakta, ancak mevcut uygulamalar tüm göçmenler için kapsayıcı bir çerçeve sunamamaktadır (Atasü-Topçuoğlu, 2019).

Yabancıların Türkiye'de Çalışma İzinleri Hakkında Kanun: Kanun kapsamında, çalışma izni olmayan yabancıların kayıt dışı çalışmasının yasak olduğu (Madde 5) ve çalışma izni başvurularının geçici veya uzun dönem ikamet izni olan kişiler tarafından

yapılabileceği belirtilmektedir (Madde 6). Böylelikle yasal statüde bulunan göçmenlerin kayıtlı iş gücüne katılımı sağlanarak ekonomik entegrasyonları desteklenmektedir.

Uluslararası Koruma Yönetmeliği (2014): Kanun'un Madde 105'ine göre, koruma altındaki kişilere sağlık hizmetlerine erişim hakkı tanınmıştır. Madde 106 ise eğitim, barınma ve sosyal yardımların sağlanması için ilgili kamu kurumları ile koordinasyon yapılmasını öngörmektedir. Bu düzenlemeler, mültecilerin temel ihtiyaçlarını karşılayarak uyum süreçlerini kolaylaştırmaktadır.

Türk Vatandaşlığı Kanunu ve Yönetmeliği: Yönetmelik çerçevesinde, Madde 11'de şartlı vatandaşlık için başvuru koşulları belirlenmiştir. Buna göre, vatandaşlığa başvuracak kişilerin 5 yıl kesintisiz ikamet, ekonomik bağımsızlık ve kamu güvenliği açısından risk taşıyama şartlarını yerine getirmesi gerekmektedir. Madde 15'e göre ise vatandaşlık başvurularında dil ve kültür bilgisi gibi değerlendirmeler yapılarak entegrasyon süreçleri desteklenmektedir.

Göçmen Sağlığı Merkezleri Yönetmeliği: Yönetmelik kapsamında, Göç İdaresi Başkanlığı ve Sağlık Bakanlığı iş birliğinde göçmenlerin sağlık hizmetlerine erişimini kolaylaştırmak amacıyla sağlık merkezleri oluşturulmuştur. Bu merkezlerde göçmenlere ücretsiz sağlık hizmeti sağlanmakta, aşı programları ve sağlık taramaları yürütülmektedir.

Milli Eğitim Bakanlığı Yabancı Uyruklu Öğrenci Yönetmeliği: Yönetmelik kapsamında yabancı öğrencilerin eğitim sistemine dahil edilmesi için gerekli koşullar düzenlenmiştir. Yabancı uyruklu öğrenciler, geçici kimlik numarasıyla okullara kayıt yaptırabilir ve dil yeterliliği olmayan öğrencilere Türkçe dil eğitimi verilir. Bu düzenleme, göçmen çocuklarının eğitim sürecine entegrasyonunu kolaylaştırmaktadır.

Hukuki entegrasyon sürecinde yerel yönetimlerin rolü, göçmenlerin topluma uyumunda kritik bir boyut oluşturmaktadır. Ancak 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun hemşehri hukuku ve vatandaşlık temelli işleyişi, göçmenlerin belediye hizmetlerine erişiminde hukuki belirsizlikler yaratmaktadır. Bu durum, göçmenlerin yerel hizmetlerden eşit ve sistematik bir şekilde yararlanmasını zorlaştırmaktadır. Yerel yönetimlerin göçle ilgili yetkilerinin yetersizliği ve mali kaynak eksikliği, göçmenlere yönelik hizmetlerin etkinliğini sınırlandıran temel faktörlerdir. Özellikle sağlık, eğitim, sosyal destek ve barınma gibi alanlarda yerel yönetimlerin hizmet sunma kapasitelerinin düşük olması, göçmenlerin temel ihtiyaçlarını karşılamalarını zorlaştırarak toplumsal uyum sürecini olumsuz etkilemektedir (Akman, 2018).

Türkiye'deki mülteci, göçmen ve geçici sığınmacıların entegrasyon hakları; sağlık hizmetleri, eğitim, çalışma izni, sosyal yardımlar ve kültürel uyum programları gibi alanlarda düzenlenmiş ve yürütülen politikalarla desteklenmiştir. Bu hakların hayata

geçirilmesi, Türkiye'nin göç yönetimi ve entegrasyon stratejisinin önemli bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Hukuki entegrasyonu desteklemek adına mevcut düzenlemelerin uzun vadeli entegrasyon planlarıyla güçlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Geçici koruma statüsüyle sağlanan hakların sürdürülebilir çözümlerle desteklenmesi, göçmenlerin topluma daha etkin katılımını kolaylaştırabilir. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün uyum faaliyetleri, uluslararası normlara uygun bir göç yönetimi politikası ile birleştiğinde hukuki entegrasyon süreci hızlanacaktır. Ayrıca, dil eğitimi ve hukuki haklara dair farkındalığın artırılması, göçmenlerin haklarını kullanmalarını kolaylaştırırken; hukuki belirsizliklerin giderilmesi ve yerel yönetimlerin rolünün netleştirilmesi, entegrasyon politikalarının sürdürülebilirliğini destekleyecektir. Göçmenlere uzun vadeli statü kazanımı sağlayacak düzenlemeler hem toplumsal uyumu artıracak hem de Türkiye'nin uluslararası göç yönetimindeki rolünü güçlendirecektir.

4.1.4. Türkiye'de Göçmenlerin Entegrasyonunun Hukuki Süreçlerinin İzlenmesi

Türkiye'de göçmenlerin entegrasyon süreçlerinin izlenmesi, Göç İdaresi Başkanlığı tarafından yürütülmektedir. Ancak mevcut izleme mekanizmalarında şeffaflık ve veri toplama süreçlerindeki eksiklikler dikkat çekmektedir (Ok Şehitoğlu, 2021). Türkiye'deki mevcut düzenlemeler, entegrasyon süreçlerinin hukuki çerçevesini sunmasına rağmen etkin bir izleme mekanizmasının eksikliği belirgindir. 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK), uyum süreçlerinde gönüllülük esasına dayalı bir yaklaşım getirmektedir. Ancak uygulamada, koordinasyon eksiklikleri ve kaynak yetersizlikleri, bu sürecin etkinliğini sınırlamaktadır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2021).

Göçmenlerin hukuki entegrasyon süreçlerinin izlenmesinde, uluslararası normlara uyum büyük önem taşımaktadır. Türkiye, Avrupa Konseyi tarafından belirlenen entegrasyon politikalarına kısmen uyum sağlamakla birlikte, Göçmen Entegrasyon Politikaları Endeksi (MIPEX) verilerine göre entegrasyon politikalarında sınırlılıklar mevcuttur. Özellikle hukuki statü, çalışma izinleri ve vatandaşlık gibi alanlardaki eksiklikler, izleme sürecini aksatmaktadır (MIPEX, 2020).

Göç İdaresi Başkanlığı, veri tabanı oluşturma ve yerel yönetimlerle iş birliği gibi uygulamalarla hukuki süreçlerin izlenmesini desteklemektedir. Ancak bu mekanizmaların etkin olabilmesi için uluslararası iş birliği ve fonların etkin kullanımı kritik önemdedir (Aydın, 2022). Örneğin, AB-Türkiye Mutabakatı kapsamında sağlanan finansal yardımlar entegrasyonu desteklese de, hukuki çerçevenin uygulamada yansıması yetersiz

kalmaktadır. Bu durum, entegrasyon politikalarının sürdürülebilirliği açısından risk oluşturmaktadır (Kaya, 2022).

Geçici koruma altında olan göçmenlerin entegrasyon süreçlerindeki hukuki izleme eksiklikleri, politika etkinliğini olumsuz etkilemektedir. Göç İdaresi, uyum sürecini “*gönüllülük esasına dayalı karşılıklı uyum*” olarak tanımlamış olsa da, uzun vadeli bir yol haritası oluşturulmamıştır. Ayrıca, geçici koruma süresinin vatandaşlık başvurularında ikamet süresine dahil edilmemesi, göçmenlerin toplumsal aidiyet duygusunu zayıflatmaktadır (Danış ve Dikmen, 2022).

Göçmenlerin kentlerdeki hukuki entegrasyonunun izlenmesi, belediye hizmetlerinin kapsamının genişletilmesini ve yetki alanlarının netleştirilmesini gerektirmektedir. Ancak belediyelerin mali kaynaklarının yetersizliği ve ulusal düzeyde koordinasyon eksikliği, bu süreçlerin etkinliğini sınırlamaktadır (Akman, 2018).

Hukuki süreçlerin izlenmesinde ulusal ve yerel yönetimler ile sivil toplum kuruluşları (STK) arasındaki iş birliği mekanizmalarının güçlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. STK’ların entegrasyon süreçlerindeki katkıları bölgesel farklılık gösterse de, bu çalışmalar ulusal düzeyde koordinasyon eksikliğinden dolayı sınırlı kalmaktadır. Bu durum, entegrasyon politikalarının eşit ve kapsayıcı bir şekilde uygulanmasını zorlaştırmaktadır (Şimşek, 2018).

Geçici Koruma Yönetmeliği ve ilgili düzenlemeler, göçmenlerin haklarının korunmasına yönelik bir çerçeve sunmaktadır. Ancak uygulamadaki belirsizlikler, entegrasyon politikalarının sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir. Özellikle göçmenlerin vatandaşlık ve uzun vadeli oturma statüsü gibi haklara erişiminde yaşanan belirsizlikler, entegrasyon sürecini yavaşlatmaktadır (Yaylı ve Ökde, 2019).

Entegrasyon süreçlerinin hukuki olarak izlenmesi, geri bildirim mekanizmalarının geliştirilmesini ve şeffaf veri paylaşım sistemlerinin oluşturulmasını gerektirmektedir. Göçmenlerin sosyal hizmetlere erişim süreçlerinin düzenli değerlendirilmesi ve elde edilen verilerin politika yapımında kullanılması, entegrasyon politikalarının etkinliğini artırabilir. MIPEX verileri, hukuki süreçlerin izlenmesinde şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkelerinin önemine dikkat çekmektedir. Türkiye’de entegrasyonun hukuki izlenmesi, kapsayıcı ve sürdürülebilir bir çerçeveye ihtiyaç duymaktadır. Kamu kurumları, yerel yönetimler ve STK’lar arasında güçlü bir koordinasyon mekanizmasının geliştirilmesi; göçmenlerin haklarına erişimini sürdürülebilir ve uluslararası normlarla uyumlu bir sistem üzerinden izlemek, entegrasyon politikalarının başarısı açısından kritik bir öneme sahiptir.

4.2. Türkiye’de Vatandaşlık Kazanımının Hukuki Durumu

Vatandaşlık, bireyin bir devlete karşı olan hak ve yükümlülüklerini belirleyen hukuki bir statüdür. Türkiye’de vatandaşlık kazanımı, 5901 Sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu ve ilgili yönetmelikler çerçevesinde düzenlenmektedir. Bu kanun, doğumla kazanılan vatandaşlık (jus sanguinis, soy bağı esasına dayalı) ve sonradan kazanılan vatandaşlık olmak üzere iki temel yolu öngörmektedir. Türkiye Cumhuriyeti, vatandaşlık rejimini belirlerken uluslararası hukukun getirdiği yükümlülükler ile ulusal egemenlik hakkı arasında denge kurmayı amaçlamıştır.

Türkiye’nin vatandaşlık kazanımına yönelik politikaları, tarihsel süreçte değişime uğramış ve göç hareketleri ile doğrudan ilişkili olmuştur. Osmanlı döneminden Cumhuriyet’in kuruluşuna kadar geçen süreçte “tebaa” kavramından “ulus-devlet vatandaşı” anlayışına geçilmiş; Cumhuriyet dönemiyle birlikte vatandaşlık, bir ulus inşa aracı olarak kullanılmıştır. 1980’lerden sonra ise göçmen hareketliliği ve küreselleşme süreçleri, Türkiye’nin vatandaşlık rejiminde yeni düzenlemelere gidilmesini zorunlu kılmıştır.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) ve Geçici Koruma Yönetmeliği gibi düzenlemelerle uluslararası koruma ve geçici koruma statüleri tanımlanmış, ancak bu statüler altında geçen sürelerin vatandaşlık kazanımında dikkate alınmayacağı hükme bağlanmıştır. Özellikle Suriye iç savaşı sonrası milyonlarca Suriyelinin Türkiye’ye göç etmesiyle birlikte geçici koruma statüsündeki kişilerin vatandaşlık hakkı tartışmaları gündeme gelmiştir.

21.yüzyılda savaşlar ve doğal afetler gibi zorunlu göçü tetikleyen olaylar, devletlerin güvenlik politikalarını ve hukuki düzenlemelerini değiştirmiştir. Uluslararası düzeyde İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (İHEB), Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ve 1951 Cenevre Sözleşmesi gibi belgeler göç hareketlerini düzenleyen temel hukuki çerçeveyi oluşturmaktadır. Bu düzenlemeler, göçmenlerin haklarının korunmasını hedeflemekte ancak devletlerin güvenlik endişeleri nedeniyle uygulamada sınırlamalara tabi olmaktadır. Türkiye’nin vatandaşlık politikaları da bu uluslararası normlarla uyumlu olarak şekillenmekte ve ulusal hukuk çerçevesinde düzenlenmektedir. Bu bağlamda, Türkiye’de vatandaşlık kazanımının hukuki süreci; çifte vatandaşlık, tarihsel gelişim süreci ve göçmenlerin vatandaşlık edinme süreçleri gibi farklı başlıklar altında detaylandırılacaktır.

4.2.1. Türkiye’de Çifte Vatandaşlık ve Vatandaşlık Hakkı

4.2.1.1. Türkiye’de Göçmen ve Sığınmacıların Vatandaşlık Süreçleri

Türkiye’de göçmenler ve geçici sığınmacıların vatandaşlığa geçiş hakları, çeşitli yasal düzenlemeler çerçevesinde ele alınmaktadır. Bu süreçte 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu, 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) ve uluslararası belgeler belirleyici rol oynamaktadır.

Türk vatandaşlığı 5901 Sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu (TVK)’nda düzenlenmiştir. Türk Vatandaşlığı Kanunu’nun 10. maddesi uyarınca, Türk vatandaşlığını kazanmak isteyen yabancıların belirli şartları taşıması gereklidir. Ancak bu şartları yerine getirmek, kişiye vatandaşlık hakkını mutlak olarak sağlamaz; karar yetkisi devlete aittir (TVK, md.10; Aygün, 2018).

Türk Vatandaşlığı Kanunu’na göre Türk vatandaşlığının kazanılması, doğumla kazanılan vatandaşlık ve sonradan kazanılan vatandaşlık olmak üzere iki temel kategoriye ayrılmaktadır. Doğumla kazanılan vatandaşlık, soy bağı veya doğum yeri esasına dayanır (TVK, md.5-6). Sonradan kazanılan vatandaşlık ise yetkili makam kararı, evlat edinme ve seçme hakkı yoluyla mümkündür (TVK, md.9).

Türk Vatandaşlığı Kanunu’nun 8. maddesi, doğumla herhangi bir ülkenin vatandaşlığını kazanamayan çocukların Türk vatandaşı kabul edileceğini düzenlemektedir. Ancak Suriyeli ebeveynlerden doğan çocuklar, ebeveynlerinin vatandaşlık hakkını otomatik olarak alabilecekleri için, Türkiye’de doğmuş olsalar dahi Türk vatandaşlığına hak kazanamazlar. Bu durum, Türkiye’de doğan 450 binden fazla Suriyeli çocuğun vatansızlık riskiyle karşı karşıya kalmasına yol açmaktadır (T24, 2020). Bu bağlamda, yalnızca Suriye vatandaşlığını kaybetmiş ebeveynlerin çocuklarının Türk vatandaşlığı kazanabileceği belirtilmektedir (Ekşi, 2015:198).

Türk vatandaşlığı, doğum dışında sonradan da kazanılabilmektedir. TVK’ya göre, yetkili makam kararı, evlat edinme veya seçme hakkı yoluyla vatandaşlık kazanımı mümkündür. Yetkili makam kararıyla vatandaşlık kazanımı ise genel, istisnai, yeniden kazanma ve evlenme yollarıyla gerçekleşmektedir. Genel yolla vatandaşlık kazanmak isteyen yabancıların başvuru tarihinden geriye doğru 5 yıl kesintisiz olarak Türkiye’de ikamet etmeleri, Türkçe bilme şartını yerine getirmeleri ve kamu düzenine uygunluk göstermeleri gerekmektedir (TVK, md. 10-12).

Evlilik yoluyla vatandaşlık kazanımı doğrudan bir hak sağlamamakta, belirli şartlara bağlanmaktadır. Türk Vatandaşlığı Kanunu’nun 16. maddesi uyarınca, vatandaşlık başvurusunda bulunabilmek için evliliğin en az 3 yıl sürmüş olması, aile

birliği içinde yaşanması, evlilik birliği ile bağdaşmayan faaliyetlerde bulunulmaması ve milli güvenlik ile kamu düzenine aykırı bir durumun olmaması gerekmektedir (Tvk, md.16). Ancak eşin ölümü nedeniyle evliliğin sona ermesi durumunda aile birliği şartı aranmamakta, evliliğin butlanına karar verilmesi durumunda ise yabancının iyi niyetli olması koşuluyla vatandaşlık hakkı korunmaktadır. Bu yöntem, sınırlı sayıda bireyi kapsamakta ve geniş mülteci nüfusu için kalıcı bir çözüm oluşturmamaktadır (Ekşi, 2015:199).

Evlat edinme yoluyla vatandaşlık ise, Türk vatandaşı tarafından evlat edinilen ergin olmayan çocukların vatandaşlığa hak kazanmasını mümkün kılmaktadır (Tvk, md. 17). Ayrıca anne veya babasına bağlı olarak vatandaşlık hakkını kaybeden çocuklar, ergin olduktan sonra üç yıl içinde seçme hakkını kullanarak vatandaşlıklarını yeniden kazanabilirler (TVK, md. 21).

Türk vatandaşlığının istisnai yollarla kazanımı ise Cumhurbaşkanlığı kararıyla mümkündür. Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun 12. maddesi uyarınca, Türkiye'ye ekonomik, sanatsal, bilimsel veya sosyal katkı sağlayan bireyler, vatandaşlığa alınması zaruri görülen kişiler ve göçmen statüsünde kabul edilenler bu kapsamda değerlendirilmektedir. Turkuaz Kart sahipleri ve onların eşleri ile bağımlı çocukları da istisnai vatandaşlık kazanma hakkına sahiptir. Bu yol, 5 yıllık ikamet şartını ortadan kaldırmakla birlikte, uygulama kapsamı sınırlıdır. İçişleri Bakanlığı verilerine göre, 2019 yılı itibarıyla yalnızca 110 bin Suriyeli, Türk vatandaşlığı elde edebilmiştir (Mülteciler Derneği, 2021). Ancak milli güvenlik ve kamu düzenine aykırılık teşkil eden durumlarda başvurular reddedilmektedir.

6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK), Türkiye'de yabancıların ikamet statüleri ve uluslararası koruma mekanizmalarını düzenleyen temel yasal çerçeveyi oluşturmaktadır. Kanun kapsamında, özellikle uzun dönem ikamet izni alan yabancıların vatandaşlığa geçiş süreçleri belirli koşullar çerçevesinde kolaylaştırılmaktadır.

Uzun dönem ikamet izni, Türkiye'de kesintisiz bir şekilde uzun süre yaşayan ve belirli şartları yerine getiren kişilere tanınmaktadır. Bu kapsamda, bir yabancının uzun dönem ikamet izni alabilmesi için öncelikle 8 yıl boyunca kesintisiz olarak Türkiye'de ikamet etmesi gerekmektedir. Ayrıca, ekonomik bağımsızlık şartını sağlaması ve bu durumu belgelerle ispat etmesi zorunludur. Ekonomik bağımsızlık kriteri, bireyin kendi ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeyde gelir veya mali kaynaklara sahip olmasını ifade etmektedir. Bununla birlikte, söz konusu kişi, sosyal yardımlardan yararlanmamış

olmalıdır; bu durum, kişinin ekonomik bağımsızlığını sürdürdüğüünün bir göstergesi olarak kabul edilmektedir.

Uzun dönem ikamet izni, kişilere diğer yabancılara tanınan haklardan daha geniş kapsamlı olarak faydalanma imkânı sağlamaktadır. Bu statü, bireyin Türkiye’deki hukuki ve sosyal pozisyonunu güçlendirerek vatandaşlık kazanım sürecinde önemli bir avantaj sunmaktadır. Uzun dönem ikamet iznine sahip olan yabancılar, Türk vatandaşlığına geçiş için gerekli olan temel koşulları daha kolay bir şekilde yerine getirebilmekte ve vatandaşlık başvurularında öncelikli bir konum elde edebilmektedirler. Bu düzenleme, Türkiye’nin göçmen politikaları açısından, ekonomik bağımsızlığa sahip ve uzun süreli yasal ikamet koşullarını karşılayan bireylerin toplumsal hayata entegrasyonunu teşvik etmekte ve vatandaşlık sürecini kolaylaştırmaktadır.

1951 Cenevre Sözleşmesi, mültecilerin hukuki statüsünü belirleyen ve taraf devletlere çeşitli yükümlülükler getiren uluslararası bir temel belgedir. Sözleşme, mülteci tanımını yaparak, mültecilere sağlanacak hak ve korumaların çerçevesini çizmektedir. Ancak Türkiye, sözleşmeye koymuş olduğu coğrafi sınırlama nedeniyle yalnızca Avrupa ülkelerinden gelen sığınmacılara mülteci statüsü tanımaktadır. Bu sınırlama doğrultusunda, Avrupa dışından gelen kişiler “mülteci” statüsüne başvuramamakta ve uluslararası koruma statüsünün diğer türlerinden faydalanmaktadırlar.

Cenevre Sözleşmesi’nin Madde 34’ü, mültecilerin entegrasyon süreçlerinin kolaylaştırılmasını ve vatandaşlığa geçişlerinin desteklenmesini taraf devletlerin sorumluluğu olarak düzenlemektedir. Bu maddeye göre, taraf devletler, mültecilerin vatandaşlığa geçişlerini hızlandırmak ve kolaylaştırmak için gerekli hukuki düzenlemeleri yapmakla yükümlüdür. Sözleşme, bu doğrultuda mültecilerin topluma tam anlamıyla entegre olabilmelerini ve uzun vadeli hukuki güvencelere sahip olmalarını amaçlamaktadır.

Türkiye, coğrafi kısıtlama nedeniyle Avrupa dışından gelen mültecilere doğrudan vatandaşlık hakkı tanımamakla birlikte, uzun vadeli ikamet izinleri ve geçici koruma statüleri aracılığıyla sınırlı haklar sağlamaktadır. Bu durum, özellikle kitlesel göç hareketlerinde hukuki statüde bir belirsizlik yaratmakta ve mültecilerin entegrasyon süreçlerini karmaşıklştırmaktadır. Dolayısıyla, Cenevre Sözleşmesi’nin entegrasyon ve vatandaşlığa geçişe ilişkin yükümlülükleri, Türkiye’nin mevcut göç politikası bağlamında sınırlı bir uygulama alanı bulmaktadır. Türk vatandaşlığının doğum, evlilik ve istisnai yollarla kazanımı hukuki çerçevede detaylı şekilde düzenlenmiştir. Ancak özellikle mülteci ve geçici koruma statüsünde olan bireyler için vatandaşlık kazanımı, belirli yasal ve idari sınırlamalara tabidir.

4.2.1.2.Çifte Vatandaşlık

Çifte vatandaşlık, bir bireyin aynı anda iki veya daha fazla devletin vatandaşı olma durumunu ifade eder. Bu statü, bireyin her iki devletin de hak ve yükümlülüklerine tabi olmasını sağlar. Günümüzde artan uluslararası göç ve küreselleşme süreçleri, çifte vatandaşlık olgusunu daha yaygın hale getirmiştir. Türkiye, 1981 yılında 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nda yapılan değişiklikle çifte vatandaşlığı kabul etmiştir. Bu düzenleme, özellikle yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarının bulundukları ülkelerin vatandaşlıklarını kazanmalarını kolaylaştırmayı amaçlamıştır. Ancak, çifte vatandaşlık statüsünün tanınması, her iki devletin de bu durumu kabul etmesine bağlıdır. Dolayısıyla, bir bireyin çifte vatandaş olabilmesi için hem Türkiye'nin hem de diğer ilgili devletin yasalarının bu statüye izin vermesi gerekmektedir (Karademir, 2018)

Çifte vatandaşlık, bireylere her iki ülkenin sosyal, ekonomik ve siyasi haklarından yararlanma imkânı sunmaktadır. Örneğin, çifte vatandaşlar her iki ülkede de çalışma, eğitim ve sağlık hizmetlerinden faydalanabilmektedirler. Ancak, bu durum bazı hukuki ve siyasi sorumlulukları da beraberinde getirebilmektedir. Örneğin, bazı ülkeler çifte vatandaşların oy kullanma veya seçilme haklarını kısıtlayabilmektedir. Ayrıca, farklı ülkelerin yasalarının çakışması durumunda, çifte vatandaşlar hukuki zorluklarla karşılaşabilmektedirler (Aybay,2013).

Türkiye'de çifte vatandaşlık başvurusunda bulunmak isteyen bireylerin, belirli prosedürleri takip etmeleri ve gerekli belgeleri temin etmeleri gerekmektedir. Bu belgeler arasında doğum belgesi, medeni durum belgesi ve mevcut vatandaşlık belgeleri bulunmaktadır. Ayrıca, her iki ülkenin de çifte vatandaşlık statüsünü tanınması gerektiğinden, başvuru sürecinde bu hususun dikkate alınması önemlidir (Karademir, 2018). 1981 yılında yapılan yasal düzenleme, Almanya'ya göç eden Türklerin sorunları göz önünde bulundurularak çifte vatandaşlığa imkân sağlamıştır. Bu uygulama, ulus-devlet ile göçmenler arasındaki bağın korunması amacıyla geliştirilmiştir (Weil, 2011; Soyarik, 2009).

Türkiye'de çifte vatandaşlık, bireylere her iki ülkenin hak ve özgürlüklerinden yararlanma imkânı sunarken, aynı zamanda belirli sorumlulukları da beraberinde getirmektedir. Bu nedenle, çifte vatandaşlık başvurusunda bulunmadan önce, ilgili ülkelerin yasalarının ve prosedürlerinin dikkatlice incelenmesi önem arz etmektedir.

4.2.1.3. Geçici Koruma Statüsü ve Suriyelilerin Türk Vatandaşlığı Hakkı

2011 yılında Suriye’de başlayan iç savaş sonucunda milyonlarca Suriyeli kitlesel olarak Türkiye’ye sığınmıştır. Türkiye’nin yasal mevzuatına göre Suriyelilere mülteci, şartlı mülteci veya ikincil koruma statüsü verilmemekte, bunun yerine Geçici Koruma Statüsü uygulanmaktadır. Geçici koruma, uluslararası korumanın kalıcı çözüm yolları olan yerel entegrasyon ve nihai olarak vatandaşlık hakkı sağlamamaktadır. Geçici koruma altındaki Suriyeliler, statü sona erip uluslararası koruma statüsü kazanmadan Türk vatandaşlığına başvuruda bulunamamaktadır.

Türk Vatandaşlığı Kanunu kapsamında Suriyelilerin Türk vatandaşlığını kazanması, soy bağı üzerinden mümkün değildir. Ayrıca Genel Başvuru Yolu (Tvk, madde 11), geçici koruma statüsündekiler için uygulanamaz. Ancak, silahlı faaliyetlerine son verdiği tespit edilen bazı Suriyeliler, ikincil koruma statüsü kazanmaları halinde vatandaşlığa başvuruda bulunabileceklerdir.

Geçici korumada geçirilen süre, vatandaşlık için gerekli ikamet süresinden sayılmamaktadır. Ancak Türk vatandaşlarıyla yapılan evliliklerde, en az 3 yıl evli kalma ve aile birliği içinde yaşama şartını yerine getiren Suriyeliler vatandaşlığa başvurabilmektedirler.

İstisnai Türk Vatandaşlığı ise belirli yatırım ve ekonomik katkı sağlayan Suriyelilere tanınmaktadır.

- 2 milyon dolar sabit sermaye yatırımı,
- 1 milyon dolar değerinde taşınmaz alımı ve üç yıl elinde tutma,
- En az 100 kişilik istihdam oluşturma,
- 3 milyon dolar mevduatı üç yıl boyunca bankada tutma,
- 3 milyon dolar değerinde devlet borçlanma aracı satın alma,
- 1,5 milyon dolar gayrimenkul veya girişim sermayesi fonu katılım payı edinip üç yıl boyunca elde tutma.

Bu koşulları sağlayan Suriyeliler, Bakanlar Kurulu kararıyla Türk vatandaşlığı kazanma hakkına sahip olabilmektedirler (Nurdoğan ve Öztürk, 2018).

Uluslararası koruma ve geçici koruma altında olan kişilerin uyum ve vatandaşlık hakları farklılık göstermektedir. Yerel entegrasyon, mültecilerin ev sahibi toplumla kalıcı bir uyum süreci yaşamasını ifade ederken, nihayetinde daimi ikamet ve vatandaşlık kazanımını kapsamaktadır. Buna karşın YUKK’un 96. maddesi, yabancıların toplumla uyumunu destekleyerek sosyal hayatta bağımsız hareket etmelerini hedeflemektedir. (Yıldız ve Çakırer Özservet, 2016; Şeker, Sirkeci ve Yüceşahin, 2015).

4.2.2. Türkiye’de Vatandaşlık Edinmenin Tarihsel Süreci

Osmanlı Devleti’nden Cumhuriyet’e uzanan vatandaşlık ve kimlik inşası süreci, modernleşme, millet sistemi, hukukî düzenlemeler ve eğitim politikaları ekseninde süreklilikler ve dönüşümlerle şekillenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti’nin modern bir ulus devlet olarak inşasında, insan, toprak ve egemenlik ilkesi temel alınmıştır (Demirhan,2020).

Modern anlamda vatandaşlık anlayışının gelişimi, Osmanlı’nın son dönemindeki reform hareketleriyle başlamıştır. Batı’dan esinlenerek yapılan bu düzenlemeler, tebaadan vatandaşa geçişi ve merkezi bir bürokrasiyi güçlendirmeyi amaçlamıştır. Gülhane Hatt-ı Hümayunu (1839) ve Islahat Fermanı (1856), vatandaşlar topluluğu oluşturma idealinin hukuki arka planını oluşturmuştur. II. Meşrutiyet döneminde vatandaşlık haklardan çok görevler (kanuna itaat, askerlik, vergi) üzerinden tanımlanmıştır. Bu anlayış, toplulukçu/cemaatçi bir vatandaşlık modelini yansıtmıştır (Üstel, 2004).

Osmanlı’nın son dönemindeki güvenlik sorunları ve farklılıkların yarattığı karmaşaya çözüm olarak tek vatan, tek toplum, tek düşünce yaklaşımı benimsenmiştir. Bu yaklaşım, Cumhuriyet’in kuruluş sürecinde de etkili olmuş, ortak yarar temelinde cumhuriyetçi bir vatandaşlık modeli oluşturulmuştur (Durgun,2010).

Osmanlı Devleti’nde vatandaşlık yerine “tebaa” kavramı kullanılmıştır. Kemal Karpat, Osmanlı millet sisteminin etnik ve dinî gruplara özerklik tanıdığını, ancak Müslümanlar arasında İslamî hukukun kültürel homojenliği sağladığını belirtmektedir. Osmanlı’nın resmî dili Türkçe, etnik bir grubun değil, yönetici sınıfın dili olarak kullanılmış; eğitim ise genellikle cemaatlerin denetiminde yerel düzeyde yürütülmüştür (Karpat, 2014).

Erik Jan Zürcher’e göre, millet sistemi pratikte ülke çapında değil, yerel topluluklar seviyesinde işlerlik kazanmıştır (Zürcher, 2015). Modernleşme ve merkezileşme süreçleriyle Osmanlı Devleti’nde tebaa kavramından vatandaşlığa geçişin ilk adımları atılmıştır. II. Mahmut döneminde başlatılan reformlar, devlet-vatandaş ilişkisini kurmaya yönelik gelişmelerdir. Tanzimat Fermanı (1839), tebaanın can, mal ve namus güvenliği, vergilendirme reformu, zorunlu askerlik ve yasa önünde eşitlik gibi yenilikleri gündeme getirmiştir (Zürcher, 2015; Saybaşı, 2000).

Osmanlı modernleşmesinin önemli bir adımı 1869 Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi’dir. Bu yasa, Osmanlı uyrukluğunun kazanılması ve kaybedilmesi şartlarını belirlemiş ve din-mezhep ayrımı gözetmeksizin tüm tebaanın Osmanlı kimliği altında birleşmesini hedeflemiştir (Üstel, 2006). 1876 Kanun-i Esasi ise Osmanlı egemenliğinde yaşayan herkesi eşit haklara sahip Osmanlı vatandaşı olarak kabul

etmiştir. Türkçe'nin "resmî dil" olarak kabul edilmesi, devlet işlerinde yer almak için dil bilgisinin zorunlu kılınması da bu dönemde gerçekleşmiştir II. Meşrutiyet, siyasal ve sivil hakların genişlemesiyle vatandaşlık bilincini pekiştirmiş, dernek kurma ve seçimler gibi hakların tanınması bu süreci desteklemiştir (Üstel, 2006).

Eğitim, vatandaşlık inşasında kritik bir role sahiptir. II. Mahmut döneminde ilk laik okullar açılmış, II. Abdülhamid döneminde bu okulların sayısı artmıştır. II. Meşrutiyet sonrası müfredatta "vatandaşlık bilinci" ne yönelik dönüşüm başlamıştır. 1915 Mekatip-i Hususiye Talimatnamesi ile Türkçe, Osmanlı Tarihi ve Coğrafya derslerinin zorunlu olması, vatandaşlık topluluğunun inşası açısından önemlidir Cumhuriyet dönemi eğitim politikaları da bu mirası sürdürmüş ve Fransız Üçüncü Cumhuriyeti'nden etkilenmiştir (Üstel, 2006).

Türkiye Cumhuriyeti'nin vatandaşlık anlayışı, kurucu kadroların karşısında bulunan iki temel modelden etkilenmiştir: Fransız ve Alman vatandaşlık modelleri. Fransız modeli, vatandaşlığı toprak esasına (jus soli) dayalı olarak tanımlar ve siyasal aidiyeti esas alır. Eşit yurttaşlık ve devletle birey arasındaki hukuki bağ ön plandadır. Buna karşılık, Alman modeli vatandaşlığı soy bağına (jus sanguinis) dayalı olarak tanımlar ve ulusal kimliği etnik köken ve kültürel birliktelik üzerinden inşa eder. Türkiye'de vatandaşlık, Fransız modeline yakın bir şekilde siyasal aidiyet ve eşit yurttaşlık temellerinde şekillendirilmiştir. Ancak uygulamada, vatandaşlık devlet merkezli ve edilgen bir karakter kazanmıştır. Bu durum, vatandaşlığın bireyin devlete karşı sorumlulukları üzerinden tanımlanmasına yol açmış, zaman zaman Alman modelindeki etnik aidiyet unsurlarını da çağrıştırmıştır. Böylece Türkiye'nin vatandaşlık modeli, Fransız ve Alman modellerinden unsurlar taşıyan karma bir yapı olarak ortaya çıkmıştır (Keyman, 2008).

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlık rejimi, kuruluş sürecinde devletin varlığını koruma kaygısını merkeze almış ve bu durum vatandaşlık anlayışını önemli ölçüde şekillendirmiştir. Devletin sürekliliği ve güvenliği, bireysel hakların önünde tutularak, vatandaşlık daha çok devlete sadakat ve görev temelli bir yapı üzerine inşa edilmiştir. Bu bağlamda, vatandaşlık bireyin devlete karşı sorumluluklarını vurgulayan, devlet merkezli bir karakter kazanmıştır. Cumhuriyet rejimi, vatandaşlık anlayışını cumhuriyetçi vatandaşlık çerçevesinde tanımlamıştır. Bu modelde vatandaşlık, bireyin devlete olan bağlılığı ve kamusal alan içerisinde aktif bir şekilde sorumluluklarını yerine getirmesiyle ilişkilidir. Cumhuriyetçi vatandaşlık anlayışında bireysel haklardan ziyade, devletin bütünlüğünü ve kamu yararını önceleyen ortak sorumluluklar ön plana çıkar. Bu durum, vatandaşlığın haklar kadar görevler üzerinden tanımlanmasına ve bireyin devlete olan

bağlılığının güçlü bir şekilde vurgulanmasına neden olmuştur (Baban, 2009; Kadioğlu, 2009; Keyman, 2009). Cumhuriyetin erken döneminde vatandaşlık anlayışı, bireysel haklardan ziyade ulusal çıkarların önceliğini esas alan bir yapı üzerine inşa edilmiştir. Bu dönemde, devletin varlığını koruma, toplumsal birlik ve ulus-devlet inşası temel kaygılar olarak öne çıkmıştır. Bu bağlamda vatandaşlık, bireyin devlete olan bağlılığı ve görevlerini yerine getirme sorumluluğu üzerinden tanımlanmış, bireysel hak ve özgürlükler ikinci plana itilmiştir. Bu anlayış, Fransız cumhuriyetçi modelinden esinlenmekle birlikte, uygulamada daha devlet merkezli ve edilgen bir vatandaşlık anlayışı ortaya çıkarmıştır. (Keyman ve İçduygu, 2009).

Lozan Konferansı, Türkiye Cumhuriyeti'nin vatandaşlık anlayışını belirleyen temel ilkelerin uluslararası bir zeminde vurgulandığı önemli bir dönüm noktasıdır. Konferans sonucunda kabul edilen vatandaşlık yapısı, üniter ve seküler bir temele dayandırılmıştır. Bu yapı, tüm vatandaşların hak ve sorumluluklar açısından eşitliği ilkesini esas almıştır. Bu bağlamda, vatandaşlık yalnızca hakların tanınmasını değil, aynı zamanda bireylerin devlete karşı sorumluluklarını yerine getirmesini de içeren çift yönlü bir ilişkiyi ifade etmektedir. Lozan görüşmelerinde Türkiye heyetine başkanlık eden İsmet İnönü'nün, "Eşit sorumluluklarını yerine getirmeyenler, eşit haklardan da yararlanamazlar" ifadesi, yeni cumhuriyetin vatandaşlık anlayışını açıkça ortaya koymaktadır. Bu söz, bireylerin devlete karşı sorumluluklarının, vatandaşlık haklarını kullanabilmenin ön koşulu olarak görüldüğünü göstermektedir. Böylece vatandaşlık, bireylerin hem haklarını talep edebildiği hem de yükümlülüklerini yerine getirmekle mükellef olduğu bir anlayış çerçevesinde şekillenmiştir. Bu durum, cumhuriyetin başlangıcında devletin vatandaşlarından beklentisini ve vatandaşlık bilincinin oluşturulmasına yönelik yaklaşımını ortaya koymaktadır (İçduygu ve Kaygusuz, 2004). Bu bağlamda vatandaşların vergi verme sorumluluğu, kamu hizmetlerinin finansmanını sağlamak ve devletin ekonomik bağımsızlığını güçlendirmek amacıyla birincil yükümlülüklerden biri olarak vurgulanmıştır. Seçimlere katılma görevi ise demokratik bir yönetim anlayışının yerleşmesini ve halkın siyasal sisteme katılımını teşvik eden önemli bir vatandaşlık sorumluluğu olarak öne çıkmıştır. Ayrıca, kamu düzenini bozmayarak toplumsal uyum sağlama sorumluluğu, bireylerin devlete karşı itaatini ve toplumda düzenin korunmasını ifade etmektedir. Özellikle erkeklerin askerlik yapma yükümlülüğü, ulusal savunmanın güvence altına alınması ve vatandaşlık bilincinin güçlendirilmesi açısından temel bir unsur olarak kabul edilmiştir (Kadioğlu, 2009).

Cumhuriyetin kuruluş döneminde vatandaşlık anlayışı, militan bir vatandaş kimliği üzerinden şekillenmiştir. Bu dönemde vatandaşlardan, devlete karşı görevlerini eksiksiz

bir şekilde yerine getirmeleri beklenmiştir. Kamusal ve özel alanın düzenlenmesine yönelik devlet müdahalesi kabul görmüş, vatandaşlık haklarından ziyade sorumluluklara vurgu yapan bir profil öne çıkmıştır. Bu yaklaşım, bireylerin devlete bağlılık ve görev odaklı bir vatandaşlık anlayışı içerisinde tanımlanmasına yol açmıştır (Üstel, 2004).

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı, modern ulus devlet inşası çerçevesinde ortaya çıkan, kapsayıcı bir vatandaşlık anlayışıyla tanımlanmıştır. Cumhuriyet, dil, din, ırk ve cinsiyet ayrımı yapmaksızın tüm vatandaşları yasa önünde eşit kabul ederek Batı'daki ulus devletlerden farklı bir yapı geliştirmiştir (Baban, 2009).

1921 Anayasası, Türkiye halkını “etnik köken ayrımı olmaksızın siyasal birlik ve bağımsızlık temelinde bir araya gelmiş kitleler” olarak tanımlamış ve vatandaşlığı coğrafi ve siyasal temele dayandırmıştır (Tanör, 2016; Soyarık, 2009). Bu kapsayıcı anlayış, 1924 Anayasası'nın 88. maddesinde de korunmuş, “Türkiye ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın Türk ıtlak olunur” ifadesiyle siyasal bir vatandaşlık vurgusu yapılmıştır (Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, 1924).

1924-1938 yılları arasında Türkiye Cumhuriyeti'nin vatandaşlık anlayışı ve devlet yapısında önemli dönüşümler yaşanmıştır. Bu süreçte, 1924-1929 yılları arasında laiklik vurgusu ön plana çıkarken, 1929-1938 döneminde ise vatandaşlık tanımında etnik unsurlara yapılan vurgu artış göstermiştir (Kadioğlu, 2009).

Devletin laikleşme süreci, Osmanlı İmparatorluğu döneminde başlayan reform hareketlerinin devamı niteliğinde olmuştur. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte, laikleşme süreci daha sistematik ve köklü adımlarla ilerlemiştir. 1924'te hilafetin kaldırılması, dinî otoritenin devletten tamamen ayrılmasının ilk somut adımını oluşturmuştur. Aynı yıl kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitim sistemi devletin kontrolüne geçirilmiş, dinî eğitim veren kurumlar kapatılarak laik ve modern eğitim sistemi kurulmuştur. 1926 yılında yürürlüğe giren Türk Medeni Kanunu, laikleşme sürecinin bir başka önemli ayağı olmuştur. Bu kanun ile hukuk sisteminde dinî esaslara dayalı düzenlemeler kaldırılarak, kadın-erkek eşitliği başta olmak üzere modern ve seküler bir hukuk sistemi benimsenmiştir. 1928'de ise anayasanın dinî referanslardan arındırılması, özellikle “Devletin dini İslam'dır” ifadesinin anayasadan çıkarılmasıyla laik devlet anlayışı anayasal düzeyde pekiştirilmiştir (Zürcher, 2015). Bu reformlar, Türkiye'nin modernleşme ve ulus-devlet inşa sürecinde laikliğe dayalı bir yönetim anlayışını kurumsallaştırırken, 1929-1938 döneminde etnik unsurlar üzerinden vatandaşlık tanımının giderek vurgulandığı bir dönemi de beraberinde getirmiştir. Böylelikle, Cumhuriyet'in erken döneminde laiklik ve etnik temelli vatandaşlık anlayışları, devletin dönüşümünde birbirini takip eden ve tamamlayan iki önemli yapı taşı olmuştur.

Devletin laikleşme sürecinde atılan adımlar, Türkiye Cumhuriyeti'nin vatandaşlık anlayışını şekillendiren temel unsurlar arasında yer almıştır. Bu süreçte Cumhuriyetçi elitler, etnik ve dini cemaatleri modern ulusal toplum yaratma yolunda bir engel olarak görmüşlerdir. Osmanlı'nın çoklu kimlik yapısından uzaklaşmak isteyen devlet, toplumsal bütünleşmeyi sağlamak adına akılcılık, ilerleme, laiklik ve modern ulus anlayışını benimsemiştir. Bu yaklaşım, bireysel kimlikleri ikinci plana iterek tüm vatandaşların ortak bir ulusal kimlik çatısı altında birleşmesini hedeflemiştir. Etnik ve dini farklılıkların birey üzerinden tanımlanan vatandaşlık anlayışında görünmez kılınması, devletin üniter yapısının ve toplumsal homojenliğin korunmasına yönelik bir strateji olarak uygulanmıştır. Böylece vatandaşlık, bireyin devlete olan bağlılığını esas alan bir formda yeniden tanımlanmış, modern ulus-devlet inşasının temel taşlarından biri haline gelmiştir (Baban, 2009).

Tek parti dönemi, Türkiye Cumhuriyeti'nin ulus-devlet inşa sürecinde dil ve kültürde birlik sağlama hedefiyle şekillenmiştir. Bu dönemde vatandaşlık anlayışı, Alman tipi soya ve kültüre dayalı bir model üzerinden tanımlanmış; vatandaşlık, ortak dil, kültür ve tarih aracılığıyla toplumsal bütünleşmeyi amaçlamıştır. Bu doğrultuda Halkevleri, Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu gibi kurumlar, millî kimlik bilincini pekiştirmek için önemli araçlar olarak kullanılmıştır. Halkevleri kültürel faaliyetlerle devlet ideolojisini yayarken, Türk Tarih Kurumu millî tarih yazımını, Türk Dil Kurumu ise dil birliğini güçlendirmiştir. Cumhuriyet Halk Fırkası'nın 1931 kongresi, milliyetçilik, laiklik, halkçılık, cumhuriyetçilik, devletçilik ve inkılapçılık ilkelerini anayasal düzeyde benimseyerek vatandaşların resmi ideolojiyi içselleştirmesini ve homojen bir ulus kimliği etrafında birleşmesini amaçlamıştır. Böylece vatandaşlık, hukuki bir statünün ötesinde, devletin belirlediği değerler çerçevesinde şekillenen bir kimlik haline gelmiştir (Kadioğlu, 2009).

Tek parti döneminde, başlangıçta siyasal temellere dayalı kapsayıcı bir vatandaşlık anlayışı benimsenmişken, zamanla dil, kültür ve soya dayalı homojenleştirici bir ulus-devlet modeli ön plana çıkmıştır. Bu dönüşüm, Cumhuriyet'in modernleşme ve ulus-devlet inşa sürecinde farklı kimlikleri ortak bir ulusal kimlik altında birleştirme çabasını yansıtmaktadır. Devlet, toplumsal bütünleşmeyi sağlamak adına etnik ve kültürel çeşitliliği geri plana iterek dil ve kültürde birlik hedefini vurgulamış; bu durum vatandaşlık anlayışını kapsayıcı bir modelden daha tekçi bir yapıya dönüştürmüştür. Böylelikle Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı, modernleşme sürecinde ulus inşa ve toplumsal homojenlik sağlama hedefi doğrultusunda şekillenmiştir (Soyarık, 2009).

Çok partili hayata geçişle birlikte Türkiye’de vatandaşlık anlayışında önemli değişimler yaşanmıştır. 1950’li yıllardan itibaren vatandaşlık, haklar ve özgürlükler ekseninde ele alınmaya başlamış, bu dönüşüm 1961 Anayasası ile en üst düzeye ulaşmıştır. 1961 Anayasası, bireysel hak ve özgürlükleri önceleyen bir yapıya sahip olup temel hakların ancak kanunla sınırlandırılabilceğini ve bu sınırlamaların hakların özüne dokunamayacağını vurgulamıştır (Soyarık, 2009; T.C. Resmi Gazete, 1961). Din ve vicdan özgürlüğü, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı, dernek kurma hakkı gibi özgürlükler anayasal güvence altına alınmış; sosyal haklar kapsamında çalışma, dinlenme ve grev hakkı gibi düzenlemeler de yer almıştır (İnce, 2012). Ancak 1970’li yıllardaki toplumsal kutuplaşmalar ve şiddet olayları, 1961 Anayasası’nın özgürlükçü yapısının eleştirilmesine yol açmış; 1971 muhtırası ve 1980 askeri darbesi sonrası hazırlanan 1982 Anayasası ile bireysel haklar daraltılmış, sorumluluklar tekrar ön plana çıkarılmıştır (Soyarık, 2009). Bu dönemde militan vatandaşlık anlayışı yeniden güçlenmiş, devlet güvenliği bireysel özgürlüklerin önüne geçmiştir (Üstel, 2004).

1980’li yıllar, Türkiye’de vatandaşlık anlayışında önemli dönüşümlerin yaşandığı bir dönem olarak öne çıkmaktadır. Bu dönemde, ekonomik liberalleşme politikalarının hayata geçirilmesiyle birlikte, devletin merkezîyetçi ve homojenleştirici yapısına yönelik eleştiriler artmıştır. Devletin siyasal kültürü yukarıdan inşa etme çabalarına karşı gelişen bu eleştiriler, özellikle din, etnisite ve cinsiyet temelli eşitlik ve özgürlük taleplerinin kamusal alanda görünürlük kazanmasıyla ivme kazanmıştır (İçduygu, 2009; Keyman ve İçduygu, 2009). Bu dönüşüm, üç temel dinamik üzerinden şekillenmiştir. Birincisi, İslami talepler, laiklik politikalarına yönelik eleştiriler üzerinden gündeme gelmiş ve dinin kamusal alandaki rolü tartışmaya açılmıştır. İkincisi, Kürt meselesi, etnik farklılıkların tanınması ve anadil hakları bağlamında yoğun bir şekilde tartışılmıştır. Üçüncü olarak, sivil toplumun güçlenmesi, devletin sınırlandırılması yönünde önemli bir gelişme olmuş, vatandaşların hak talepleri için yeni bir zemin oluşturmuştur (Keyman ve İçduygu, 2009). Bu dönemde, kimlik ve tanınma talepleri, kamusal alan ile özel alan arasındaki sınırları tartışmaya açmıştır. Ancak farklılıkların sadece özel alanda kabul edilmesi yönündeki yaklaşım, 1980’ler boyunca devam etmiştir. Tüm bu eleştiriler, toplumsal çeşitliliğin kabul edilmesi ve demokratikleşme yönünde önemli bir dönüşümün altyapısını hazırlamıştır. Devletin merkezîyetçi ve homojenleştirici vatandaşlık anlayışına karşı, çoğulculuk ve farklılıkların tanınması gerektiğine dair söylemler, sivil toplum ve akademik çevrelerde daha fazla yer bulmaya başlamıştır (İnce, 2012). Böylece, vatandaşlık anlayışı giderek daha kapsayıcı ve çoğulcu bir perspektife doğru evrilmeye başlamıştır.

2000’li yıllarda, Türkiye’nin Avrupa Birliği üyelik süreci ve demokratik açılım politikaları çerçevesinde anayasal yurttaşlık kavramı tartışılmaya başlanmıştır. Bu dönemde anayasal yurttaşlık, farklılıkların hak taleplerini karşılayan ve kapsayıcı bir vatandaşlık modeli olarak ele alınmıştır.

Anayasal yurttaşlık, liberal demokratik yurttaşlığa eşdeğer bir model olarak tanımlanmakta ve vatandaşlık hakları bağlamında etnik, kültürel ve dini farklılıkların taleplerini karşılayabileceği savunulmaktadır (İnce, 2012). Bu model, etnik milliyetçilikten uzak durarak kimlik taleplerini uzlaştırmayı ve demokratik bir düzenin inşasını hedeflemektedir (Keyman, 2009). Yeni bir anayasanın ise siyasi katılım, ekonomik yeniden dağıtım ve kültürel tanınma gibi çok kültürcü hedefler doğrultusunda yazılması gerektiği vurgulanmaktadır. Ayrıca, anayasanın Türklük ve milliyetçilik gibi kavramlara referans yapmaktan kaçınmasının önemi ifade edilmektedir (Özkırmı, 2013). Bu tartışmalar, Türkiye’de homojenleştirici vatandaşlık anlayışına alternatif olarak, çoğulculuğu benimseyen ve toplumsal farklılıkları kapsayan yeni bir vatandaşlık modelinin inşasının gerekliliğine işaret etmektedir.

Anayasal yurttaşlık tartışmalarında çoğulculuğu temel alan yaklaşımlar öne çıkmaktadır. Benzer bir görüş, TESEV Anayasa Komisyonu Raporu’nda da yer almıştır. Raporda, devletin herhangi bir etnisite, din veya kültüre referans yapmaması ve vatandaşlığın eşitlikçi bir çerçevede tanımlanması gerektiği savunulmuştur. Bu bağlamda, “Türkiye yurttaşları” ifadesi kullanılarak mevcut tanıma alternatif bir vatandaşlık modeli önerilmiştir (Erdoğan ve Yazıcı, 2011). Buna karşılık, anayasal yurttaşlığa eleştirel yaklaşan bazı görüşler, Türklük kavramının etnik bir referans taşımadığını, aksine ulusal bir kimlik olarak birleştirici bir işlevi olduğunu savunmuştur. Bu çerçevede, “Türkiyelilik” önerilerini eleştirerek, Türk vatandaşlığı ile anayasal yurttaşlık arasında bir çelişkinin bulunmadığını ifade etmişlerdir (Güzel Polat, 2010). Böylelikle, anayasal yurttaşlık tartışmalarında bir yandan çoğulculuğu ve eşitliği temel alan yaklaşımlar öne çıkarken, diğer yandan mevcut vatandaşlık tanımının birleştirici niteliğini koruduğu yönünde görüşler de dile getirilmiştir.

4.2.3. Türkiye’de Göçmenlerin Vatandaşlık Kazanım Sürecinin izlenmesi

Türkiye’de vatandaşlık kazanımı, tarihsel, hukuki ve siyasi süreçlerin bir arada şekillendirdiği çok boyutlu bir yapıya sahiptir. Osmanlı İmparatorluğu’nun son döneminde başlayan reform hareketleriyle “tebaa” kavramından modern anlamda “vatandaşlık” kavramına geçişin temelleri atılmıştır. Cumhuriyet’in kuruluşu ile birlikte vatandaşlık, ulus-devlet inşasının bir unsuru olarak ele alınmış ve merkezi bir hukuk sistemi içerisinde tanımlanmıştır. 5901 sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu, Türkiye’de

vatandaşlık kazanımının yasal çerçevesini oluşturarak doğumla ve sonradan kazanılacak vatandaşlık yollarını düzenlemiştir.

Göç olgusunun artışı ve zorunlu göçler sonucunda Türkiye’de yaşayan göçmenlerin entegrasyonu ve vatandaşlık süreçlerinin izlenmesi, özellikle geçici koruma statüsündeki Suriyeliler bağlamında güncel tartışmaların odak noktasında yer almaktadır. Türkiye’de vatandaşlık kazanımı, hukuki durum, sosyal uyum politikaları ve uluslararası göç modelleri üzerinden incelendiğinde daha kapsamlı bir çerçeve ortaya çıkmaktadır. Bu başlık altında, göçmenlikten vatandaşlığa geçişin teorik temelleri, uluslararası göç ve vatandaşlık modellerinin karşılaştırmalı perspektifi ve Türkiye’de göçmenlerin vatandaşlık kazanım sürecinin izlenmesi ele alınacaktır. Bu analizler, hem Türkiye’nin mevcut hukuki düzenlemelerinin anlaşılmasını hem de uluslararası deneyimlerden elde edilen çıkarımların değerlendirilmesini amaçlamaktadır.

4.2.3.1.Göçmenlikten Vatandaşlığa Geçiş: Teorik Çerçeve

Göçmenlerin vatandaşlığa geçişi, geçicilikten kalıcılığa geçişin yanı sıra yerli halkın sahip olduğu haklardan yararlanma imkânı sağlayan hukuki bir süreçtir. Vatandaşlık, bireyin devlete karşı yükümlülüklerini ve özgürlük alanlarını düzenlerken, sosyolojik olarak bireyin toplumun tam üyesi olmasını ifade etmektedir (Marshall, 2009). Marshall, vatandaşlığı medeni, siyasal ve sosyal haklar olarak üç tarihsel süreçte ele alırken, Bottomore bu kavramı resmi vatandaşlık ve özel vatandaşlık olarak ayırır. Bottomore, bireylerin dil, din, ırk ve cinsiyet gözetmeksizin vatandaşlık hakkına erişimini insan hakları kapsamında değerlendirir ve dünya vatandaşlığı kavramının önemini vurgulamaktadır (Marshall ve Bottomore, 1992).

Demokratik toplumlarda yabancılara yönelik tek kısıtlama oy kullanma hakkı olurken, diğer haklardan faydalanabilmeleri gelişmiş toplumların ilerlemesi olarak kabul edilmektedir. Vatandaşlık, göçmenlerin aidiyet ve kimlik duygularının hem nedeni hem de sonucu olarak önem taşımaktadır. Göçmenler, vatandaşlık kazandıklarında ait oldukları toplumun değerlerini benimseyerek kimliklerini bu çerçevede şekillendirmektedir. Öte yandan, göçmenler vatandaşlığı aidiyet duygusundan bağımsız olarak hukuki haklara erişimin en kolay yolu olarak da değerlendirebilirler (Castles ve Miller, 2008).

Göçmenlerin vatandaşlığa geçişi, bulundukları ülkedeki yasal düzenlemeler tarafından belirlenmektedir. “Yabancı” tanımı, düzenli ve düzensiz göçmenlerin yanı sıra mülteci ve sığınmacıları da kapsayabilmektedir. Göçmenler, yabancı statüsünden ancak vatandaşlık kazanarak kurtulabilmektedir ve yerli halkın sahip olduğu haklara

erişebilmektedirler. Göçmen birey, beraberinde getirdiği kültürel bagajı nedeniyle “yabancı” olarak görülmekte ve Simmel’in yabancıları ya da Bauman’ın ötekisi olarak tanımlanmaktadır. Göçmenlerin vatandaşlık talebi, yerli halkın toplumsal üyelik standartlarına uyum sağlama çabası olarak okunabilmektedir. Vatandaşlık kazanan göçmenler için artık onaylanmış üyelik gerçekleşmekte ve bu süreç göçmenler açısından performatif bir sınav olarak görülebilmektedir. Modern vatandaşlık anlayışında, göçmenlerden milli değerlere bağlılık göstermeleri beklenmektedir; bayrağı taşıma, milli marşı bilme ve milli takımları destekleme gibi davranışlar vatandaşlığın duygusal ve kültürel boyutlarını oluşturmaktadır (Karadeniz ve Çiçek, 2021: 32).

Göçmenlik ve vatandaşlık arasındaki ilişki hukuki, sosyal ve psikolojik bir ikili yapı olarak ele alınmalıdır. Bu ikili yapı, disiplinler arası bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde daha kapsamlı ve bütüncül bir anlam kazanmaktadır.

4.2.3.2.Uluslararası Göç ve Vatandaşlık Modelleri: Karşılaştırmalı Perspektif

Dünya genelinde göç hareketleri, bölgelere göre farklı yaklaşımlarla ele alınmakta ve geçici koruma statüsünden kalıcı statülere geçiş süreçleri farklı dinamiklere bağlı olarak şekillenmektedir. Avrupa, Güney Amerika, Afrika, ABD ve Kanada gibi bölgelerde göçmenlerin kalıcılığa erişim politikaları hem bölgesel ihtiyaçlara hem de ülkelerin hukuki ve politik koşullarına göre çeşitlenmektedir. Bu karşılaştırmalı analiz, Türkiye’nin vatandaşlık kazanım süreçlerini geliştirmesi açısından önemli bir referans sunmaktadır.

Avrupa’da geçici koruma rejimleri, özellikle Bosna Savaşı sonrasında 1990’lı yıllarda uygulanmış ve bu deneyim beklenmedik bir şekilde kalıcı statülerin elde edilmesine yol açmıştır. Avrupa ülkeleri, Bosnalı mültecilere yönelik politikalarında ülkeye varış zamanı, sığınma başvurusunun kabul edilmesi ve entegrasyon gibi kriterleri esas alarak kalıcı çözümler sunmuştur. Örneğin; Avusturya, Hollanda, Finlandiya ve İsveç gibi ülkeler Bosnalı mültecilere kalıcı ikamet imkânı tanımıştır. Fransa ve Danimarka gibi ülkelerde ise mültecilik statüsü verilerek mültecilerin kalıcılığı desteklenmiştir (Koser & Black, 1999). Ancak 2001 yılında Avrupa Birliği’nin geçici koruma rejimlerini standartlaştırmak amacıyla çıkardığı Geçici Koruma Konsey Yönergesi, 2015-2016 mülteci krizi sonrasında uygulanmamış ve ülkeler yeniden geçicilik eksenli politikaları benimsemiştir. Özellikle Almanya ve İskandinav ülkeleri, geçici ikamet süreleriyle sınırlı bir sistem oluşturmuştur. Almanya’da mülteciler için üç yıl, ikincil koruma statüsündekiler için iki yıl süreli ikamet izni verilirken, entegrasyon programını başarıyla tamamlayanlara kalıcı oturma hakkı tanınmaktadır. İsveç’te ise üç yıllık ikamet süresi sonunda gelir şartını karşılayan mülteciler kalıcı statü elde edebilmektedir. Sonuç olarak,

Avrupa’da entegrasyon programları kalıcılığa geçişin temel şartı olsa da son yıllarda kısıtlayıcı politikaların öne çıktığı görülmektedir (AIDA, 2019).

Güney Amerika ise mültecilere yönelik en kapsayıcı yaklaşımlardan birini benimseyen bölgelerden biridir. 1984 tarihli Cartagena Bildirisi, mülteci tanımını genişleterek insan hakkı ihlalleri, yaygın şiddet ve kamu düzenini bozan olaylardan kaçan bireyleri de kapsama almıştır. Brezilya Bildirisi ise 2014 yılında mültecilerin kalıcı statüye geçişinin desteklenmesini vurgulamıştır. Güney Amerika’daki ülkeler, mültecilere kalıcı çözümler sunma konusunda çeşitli uygulamalar geliştirmiştir. Arjantin, Şili, Meksika ve Uruguay gibi ülkelerde mültecilere otomatik olarak kalıcı ikamet hakkı tanınmaktadır. Kolombiya, 2021 yılında Venezuelalı mültecilere on yıllık geçici koruma statüsü sağlamış, ardından kalıcı oturma başvurularının önünü açmıştır. Benzer şekilde Panama, Kolombiyalı mültecilere önce altı yıllık geçici koruma vermiş, sonrasında ise kalıcı statü sağlamıştır. Bu uygulamalar, Güney Amerika’nın mülteci krizlerine kalıcı ve kapsayıcı çözümler üreten bir bölge olarak öne çıkmasını sağlamıştır (Cantor, 2015).

Afrika kıtasında ise mülteci statüsü, kitlesel göç hareketlerine uygun olarak *prima facie* yaklaşımı ile belirlenmektedir. Bu yaklaşım, bireysel değerlendirmeler yerine grup bazlı mülteci statüsünün verilmesini sağlamaktadır. Afrika Birliği Örgütü’nün Mülteci Sözleşmesi, mülteci tanımını 1951 Cenevre Sözleşmesi’ne ek olarak kamu düzenini ciddi biçimde bozan olayları da kapsayacak şekilde genişletmiştir (OAU, Madde 1-2). Uganda, mültecilere çalışma hakkı ve toprak kullanımı gibi imkanlar tanımıştır. Ancak bu haklar, kalıcı statü elde etmeyi garanti altına almamaktadır. Tanzanya ise 2008 yılında önemli bir adım atarak, 1972 yılından bu yana ülkede bulunan 200 bin mülteciye vatandaşlık hakkı tanımış ve mültecilerin büyük çoğunluğu bu hakkı kullanarak vatandaşlığa geçmiştir. Afrika’daki bu uygulamalar, grup bazlı mültecilik statüsünün hızlı ve kapsamlı çözümler ürettiğini göstermektedir (Kuch, 2016).

ABD ve Kanada, mültecilerin yeniden yerleştirilmesi ve kalıcı çözümler sağlanması konusunda önde gelen ülkeler arasında yer almaktadır. ABD’de mülteciler, statü aldıktan bir yıl sonra kalıcı ikamete başvurabilmekte ve beş yıl içinde vatandaşlık kazanabilmektedir. Ancak geçici koruma rejiminde keyfi uygulamalar ve politikalar görülebilmektedir (İneli-Ciğer, 2018). Kanada ise yeniden yerleştirme programları ile dikkat çekmektedir. Hükümet ve özel sponsorluk destekli mültecilik programları ile mültecilerin kalıcı ikameti ve vatandaşlığa geçişi desteklenmektedir. Kanada’da mültecilerin sosyal ve ekonomik entegrasyonunu sağlamak için çeşitli programlar uygulanmakta ve vatandaşlık sürecinde bu entegrasyon büyük önem taşımaktadır (Wilkinson ve Garcea, 2017).

Farklı bölgelerde geçici koruma rejimlerinin kalıcılığa geçiş süreçleri değişkenlik göstermektedir. Avrupa, entegrasyon programları temelinde kalıcı çözümler sunsa da son yıllarda kısıtlayıcı politikalar benimsemiştir. Güney Amerika, mülteci tanımını genişleterek kapsayıcı politikalar üretmiş ve kalıcı statülere geçişi desteklemiştir. Afrika, grup bazlı mültecilik statüsü ile kitlesel göçlere hızlı yanıt vermekte; ABD ve Kanada ise yeniden yerleştirme ve entegrasyon odaklı politikalarla kalıcı çözümler sunmaktadır. Bu örnekler, Türkiye'nin geçici koruma rejiminden kalıcılığa geçişte yasal ve entegrasyon odaklı politikalarını geliştirmesi açısından önemli bir rehber niteliği taşımaktadır.

4.2.3.3. Türkiye’de Göçmenlerin Vatandaşlık Kazanım Sürecinin İzlenmesi

Türkiye’de geçici koruma altındaki Suriyelilerin vatandaşlık kazanım süreci, hukuki ve yapısal sınırlamalar nedeniyle uzun vadeli bir çözüm sunmamaktadır. Geçici koruma politikası, “geçicilik ekseninde” kurgulanmış olup kalıcılık ve entegrasyon tartışmalarına kapalı kalmıştır. Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı (2018-2023), Suriyelilerin topluma “gönüllülük” esasında uyumunu hedeflemekte ve entegrasyon yerine uyumu vurgulamaktadır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2020). Ancak bu politika, Suriyelilerin Türkiye’de kalıcılıklarını düzenlemekte yetersiz kalmaktadır.

Geçici koruma altındaki bireyler, vatandaşlık kazanımı açısından önemli sınırlamalara tabidir. Geçici Koruma Yönetmeliği’nin 25. maddesi, geçici koruma kimlik belgesinin ikamet izni yerine geçmediğini ve vatandaşlık için gerekli ikamet süresine dahil edilmediğini açıkça belirtmektedir. Bu durum, geçici koruma statüsünde bulunan bireylerin hukuki olarak vatandaşlık başvurusunda bulunmasını imkânsız hale getirmektedir.

Geçici koruma statüsünün sona erdirilmesi durumunda ise Geçici Koruma Yönetmeliği’nin 11. maddesi, üç temel seçenek sunmaktadır. Birincisi, ülkelerine geri dönüş olarak belirtilmiştir; ancak Suriye’de devam eden savaş ve siyasi belirsizlikler nedeniyle bu seçeneğin uygulanabilirliği düşük görünmektedir. İkinci seçenek, bireysel koruma başvurularının değerlendirilmesidir. Bu kapsamda şartlı mültecilik ve ikincil koruma statüleri öne çıkmaktadır; ancak bu statüler de kalıcılık açısından yetersiz kalmaktadır ve uzun vadeli çözümler sunmamaktadır. Üçüncü seçenek olarak Türkiye’de kalmalarına izin verilmesi öngörülse de bu seçeneğin koşulları ve hukuki altyapısı net olarak tanımlanmamıştır.

Türkiye’nin 1951 Cenevre Sözleşmesi’ne koyduğu coğrafi sınırlama, Suriyelilerin mülteci statüsü kazanmasını engellemektedir. Türkiye, yalnızca Avrupa kaynaklı olaylardan kaçanlara mülteci statüsü tanımakta ve bu nedenle Suriyelilere geçici koruma

rejimi uygulanmaktadır (Ihlamur, 2014). Bu rejim, bireysel başvuru süreçlerinin yerine kitlesel bir hukuki çerçeve sunmakta; ancak uzun vadeli kalıcılığa yönelik bir çözüm içermemektedir.

Geçici koruma altında olan bireyler, bazı temel haklardan yararlanabilmektedir. Bu haklar arasında kimlik belgesi öne çıkmaktadır. Kimlik belgesi, yasal kalış hakkı sağlamakta; ancak vatandaşlık başvurusunda temel oluşturamamaktadır. Ayrıca, sağlık ve eğitim hizmetleri ücretsiz sunulmakta ve geçici koruma statüsünde olan bireyler için çalışma izni hakkı tanınmaktadır. Yönetmelik, kimlik belgesinin alınmasının ardından 6 aylık sürenin tamamlanması ile birlikte çalışma izni başvurusu yapılabileceğini düzenlemiştir. Ancak bu izin, uzun süreli ikamet iznine ya da vatandaşlığa doğrudan katkı sağlamamaktadır (Geçici Koruma Yönetmeliği, 2014; Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik, 2016; T.C. Sağlık Bakanlığı, 2017).

Türkiye'nin geçici koruma rejimi, Suriyelilerin kısa vadeli ihtiyaçlarını karşılamakla birlikte kalıcılık ve vatandaşlık kazanımı açısından önemli sınırlamalar içermektedir. Türkiye'deki geçici koruma politikaları, entegrasyon yerine uyumu ön planda tutmakta ve kalıcılık tartışmalarına kapalı kalmaktadır. Geçici koruma altındaki bireylerin topluma entegrasyonunu sağlamak ve vatandaşlığa geçiş süreçlerini düzenlemek için daha kapsamlı, uzun vadeli ve sürdürülebilir politikalara ihtiyaç duyulmaktadır. Türkiye'de geçici koruma altındaki Suriyelilerin kalıcı bir hukuki statüye erişimi için yasal düzenlemelere ihtiyaç vardır. Geçici korumanın süresizliği, hukuki belirsizlik, entegrasyon politikalarının yetersizliği ve Suriyelilerin geleceğe dair kaygıları bu sürecin en büyük engelleridir. Kalıcılığı sağlayan yasal düzenlemeler yapılmadan entegrasyonun sağlanması mümkün görünmemektedir.

5.SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye, tarih boyunca jeopolitik konumunun sağladığı avantajlar ve dezavantajlar nedeniyle göç alan ve veren bir ülke olma özelliğini korumuştur. Farklı dönemlerde meydana gelen göç hareketleri, ülkenin toplumsal, ekonomik ve hukuki yapısını doğrudan etkilemiş ve göç yönetimini ulusal politikalarda önemli bir gündem maddesi haline getirmiştir. Özellikle son yıllarda, Ortadoğu’da yaşanan siyasi istikrarsızlıklar ve insani krizler, Türkiye’nin uluslararası göç hareketlerinde hem transit hem de hedef ülke olarak konumlanmasına neden olmuş; bu durum, göçmenlerin entegrasyonu ve vatandaşlık süreçlerini daha kritik bir hale getirmiştir. Bu çalışma, Türkiye’de göçmenlerin vatandaşlık kazanımı ve entegrasyon süreçlerini, teorik yaklaşımlar ve uluslararası uygulamalar çerçevesinde ele alarak, mevcut politikaların değerlendirilmesini ve geliştirilmesine yönelik öneriler sunmayı amaçlamıştır.

Çalışma kapsamında yapılan analizler, göç yönetiminin yalnızca bireylerin yer değiştirme süreciyle sınırlı olmadığı, aynı zamanda göçmenlerin topluma entegrasyonunun da sistematik bir çerçevede ele alınması gerektiğini göstermektedir. Bu bağlamda, göç hareketlerinin ekonomik, sosyal ve politik dinamiklerle nasıl şekillendiğini açıklayan göç teorileri incelenmiş; göçün nedenleri, biçimleri ve sonuçları, bireysel ve kitlesel düzeyde ele alınmıştır. Türkiye gibi göç hareketlerinin yoğun yaşandığı ülkelerde, göç politikalarının sürdürülebilir ve uzun vadeli çözümler üretmeye yönelik olarak tasarlanması gerektiği tespit edilmiştir.

Göçmenlerin entegrasyonu, sosyal, ekonomik ve hukuki olmak üzere üç temel boyutta ele alınmıştır. Toplumsal entegrasyon, göçmenlerin ev sahibi toplumla olan ilişkilerini, kültürel uyumlarını ve sosyal kabul süreçlerini kapsamaktadır. Türkiye’de göçmenlerin topluma entegrasyonunda en önemli faktörlerden biri dil becerileri olup, bu doğrultuda ücretsiz ve yaygın Türkçe kurslarının artırılması gerekliliği vurgulanmıştır. Dil öğrenimi, göçmenlerin hem günlük yaşamlarını kolaylaştırmakta hem de iş gücü piyasasına erişimlerini desteklemektedir. Buna ek olarak, yerel halk ile göçmen topluluklar arasında kültürel etkileşimi artıracak sosyal programların uygulanması, toplumsal uyumu güçlendirecek unsurlar arasında yer almaktadır.

Ekonomik entegrasyon, göçmenlerin iş gücü piyasasına katılımlarını ve ekonomik bağımsızlıklarını kazanmalarını hedefleyen politikaları içermektedir. Türkiye’de geçici koruma statüsündeki bireylerin iş gücü piyasasına dahil olmaları büyük ölçüde yasal

düzenlemeler ve çalışma izni süreçlerine bağlıdır. Çalışma kapsamında yapılan analizlerde, mevcut düzenlemelerin göçmenlerin kayıt dışı istihdamına yol açabilecek eksiklikler içerdiği belirlenmiştir. Göçmenlerin mesleki eğitim programlarına katılımının teşvik edilmesi, iş gücü piyasasında daha etkin rol almalarını sağlayacak ve ekonomik bağımsızlıklarını güçlendirecektir. Ayrıca, girişimciliğin desteklenmesi, göçmenlerin kendi işlerini kurarak ekonomik sisteme daha aktif katılım sağlamalarına olanak tanıyacaktır.

Hukuki entegrasyon, göçmenlerin hukuki statülerinin düzenlenmesi, uzun dönemli ikamet izinleri ve vatandaşlık kazanımı süreçlerini kapsamaktadır. Türkiye’de göçmenlerin vatandaşlık kazanımına ilişkin politikalar, tarihsel süreç içerisinde değişim göstermiş ve günümüzde uluslararası göç dinamikleri doğrultusunda yeniden şekillenmiştir. Çalışmada, vatandaşlık başvuru süreçlerinde karşılaşılan belirsizliklerin ve bürokratik engellerin göçmenlerin hukuki statülerini kazanma süreçlerini zorlaştırdığı tespit edilmiştir. Vatandaşlık sürecinin daha şeffaf, erişilebilir ve uluslararası standartlara uygun hale getirilmesi, entegrasyonun en kritik aşamalarından biri olarak değerlendirilmiştir. Göçmenlerin hukuki statülerinin netleşmesi, onların sosyal ve ekonomik sistemlere dahil olmalarını kolaylaştıracak ve toplumsal aidiyet duygusunu güçlendirecektir.

Türkiye’nin göç politikalarının etkinliğini artırmak ve sürdürülebilir bir göç yönetimi oluşturmak için uluslararası uygulamalardan faydalanması gerekmektedir. Kanada, Almanya ve Avustralya gibi ülkelerin entegrasyon ve vatandaşlık politikaları incelendiğinde, süreçlerin net kriterler doğrultusunda yürütüldüğü ve sosyal uyum programlarının daha sistematik bir şekilde uygulandığı görülmektedir. Türkiye’nin bu tür uluslararası modelleri inceleyerek entegrasyon ve vatandaşlık politikalarını geliştirmesi, göç yönetiminde daha etkin ve kapsayıcı bir yaklaşım benimsemesini sağlayacaktır.

Sonuç olarak, Türkiye’nin göçmenlerin entegrasyonu ve vatandaşlık süreçlerini daha etkin bir şekilde yönetebilmesi, uzun vadede toplumsal uyumu güçlendirecek ve göç politikalarının sürdürülebilirliğini sağlayacaktır. Göç yönetimi politikalarının başarılı olabilmesi için devlet kurumlarının, sivil toplum kuruluşlarının ve uluslararası aktörlerin koordineli bir şekilde çalışması gerekmektedir. Entegrasyon süreçlerinin yalnızca göçmenler için değil, ev sahibi toplum için de olumlu sonuçlar doğuracağı göz önünde bulundurulmalı ve politika geliştirme süreçleri, toplumsal uyumu ve ekonomik kalkınmayı destekleyecek şekilde yapılandırılmalıdır. Türkiye’nin uluslararası standartlara uyumlu, şeffaf, kapsayıcı ve bilimsel temellere dayalı politikalar geliştirmesi,

göçmenlerin topluma entegrasyonunu destekleyerek uzun vadede daha güçlü bir toplumsal yapı inşa edilmesine katkı sağlayacaktır.

Bu çalışma, Türkiye’de göçmenlerin entegrasyon süreçlerinin geliştirilmesine yönelik politika önerileri sunarak hem akademik literatüre katkı sağlamayı hem de göç yönetimine dair daha kapsamlı bir anlayış geliştirilmesine yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Entegrasyon ve vatandaşlık süreçlerinin etkin bir şekilde yönetilmesi, yalnızca bireysel uyumu sağlamakla kalmayacak, aynı zamanda sosyal uyum, ekonomik kalkınma ve toplumsal dayanışmayı güçlendiren bir modelin inşa edilmesine de katkıda bulunacaktır. Türkiye, sürdürülebilir, kapsayıcı ve bilimsel temellere dayalı entegrasyon politikaları ile uluslararası göç yönetimi bağlamında örnek bir ülke konumuna ulaşabilir.

KAYNAKÇA

- Abacı, Z. D. (2009). *Balkan Savaşlarına kadar Kırım ve Kafkasya'dan yapılan göçler, Osmanlı Devleti'nin yaptığı düzenlemelerin kriz yönetimi açısından değerlendirilmesi*. Bursa.
- Adıgüzel, Y. (2018). *Göç sosyolojisi*. Nobel Yayınları, Ankara.
- Adil, B. (2020). *Türkiye'nin göç yönetimi stratejisi ve Türkiye'de yaşayan Suriyelilere yönelik tutumlar: Ankara ili örneği*. (Doktora tezi). Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale.
- Ager, A. ve Strang, A. (2008). Understanding integration: A conceptual framework. *Journal of Refugee Studies*, 21(2), 166–191.
- AIDA. (2019). *Country report: Germany*. Erişim tarihi: 21.03.2021, https://asylumineurope.org/wp-content/uploads/2020/07/report-download_aida_de_2019update.pdf
- Akçam, T. (1997). Hızla Türkleşiyoruz. N. Bilgin (Ed.), *Cumhuriyet, demokrasi ve kimlik* (145-146). Bağlam Yayıncılık.
- Akçora, E. (1996). Türk tarihinde göçler ve önemli sonuçları. *Bilig*, 241-246. <http://bilig.yesevi.edu.tr/yonetim/icerik/makaleler/3657-published.pdf> (Erişim tarihi: 19.05.2022).
- Akman, K. (2018). Göç yönetiminde yerel yönetimler ve STK işbirliği. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 1(3), 452-466.
- Aksoy, M., Akkanat, S., Yılmaz, N. ve Özsoy, S. (2017). Türkiye'de düzensiz göç olgusu: 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu bağlamında Gümüşhane örneği. *Global Journal of Economics and Business Studies*, 6(12), 89-99.
- Aksoy, Z. (2012). Uluslararası göç ve kültürlerarası iletişim “International Migration and Intercultural Communication”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi - The Journal of International Social Research*, 5(20).
- Aktaş, M. E. (2021). *Türkiye'nin göç politikası ve 2011 sonrası Suriyeli kitlesel göçün sosyo-ekonomik etkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.
- Aktüre, S. (1985). Osmanlı Devleti'nde taşra kentlerindeki değişimler. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi* (Cilt 4, 891-904). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Alagöz, M. (2022). Geçici korunan Suriyelilerin nüfus ve ekonomik maliyet profili. *21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, Ekonomik Rapor*. Ankara.

- Algan, Y., Bisin, A. ve Verdier, T. (2012). Introduction: Perspectives on cultural integration of immigrants. Y. Algan, A. Bisin, A. Manning ve T. Verdier (Ed.), *Cultural integration of immigrants in Europe* (ss. 1–48). Oxford: Oxford University Press.
- Ari, O. (1960). *Bulgaristan'lı göçmenlerin intibakı, 1950-51'de Bursa'ya İstanbul'da iskân edilenlerin intibakı ile ilgili sosyolojik araştırma*. Ankara: Rekor Matbaası.
- Assida, O. (2016). Zorunlu göçlerin ekonomik ve sosyal etkileri: Samsun'daki Suriyeli ve Iraklı göçmenler üzerine bir çalışma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Atasü-Topçuoğlu, R. (2019). Media discussion on the naturalization policy for Syrians in Turkey. *International Migration*, 57(2), 283-297
- Aybay, R. (2008). *Vatandaşlık hukuku*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Aybay, R. (2013). *Türk hukukunda çifte vatandaşlık bir hak mıdır?* Türkiye Barolar Birliği Yayınları.
- Aydın, G. (2022). Türkiye'de Suriye göçünün etkilerinin kalkınma ve entegrasyon perspektifinden değerlendirilmesi. *Kamu Politikaları ve Kalkınma*, 93.
- Aydın, N. ve Kaya, H. (2021). Kafkasya'dan Osmanlı Devleti'ne yapılan Çerkez göçleri. *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi*, 9(Yaz), 223-254.
- Aydın, S. ve Özkan, Y. (2024). Göçün sosyo-kültürel etkiler üzerine yazılan yüksek lisans tezlerinin analizi. *International Journal of Eurasia Social Sciences (IJOESS)*, 15(55), 1-16.
- Aygün, M. (2018). Vatandaş veya imtiyazlı yabancı olma yönünde kabul edilen düzenlemelere sığınmacılar açısından eleştirel bir bakış: Uzun dönem ikamet izni, turkuaz kart sahipliği ve vatandaşlık hakkı.
- Babacan, M. (2019). *Göçmenliğin ve mülteciliğin sosyo-ekonomik etkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi.
- Baban, F. (2009). Türkiye'de cemaat, vatandaşlık ve kimlik. E. F. Keyman ve A. İçduygu (Ed.), *Küreselleşme, Avrupalılaşma ve Türkiye'de vatandaşlık* (ss. 59-84). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bağce, E. (2013). Cumhuriyet, meşruiyet ve demokrasinin doruk noktası: Rousseau. A. Öztürk (Ed.), *Res Publica: Platon'dan Skinner'e antik ve modern düşünce* (ss. 166-187). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Bahadır, Ö. (2014). Suriye, Gaziantep'i enflasyonla vurdu. Erişim tarihi: 15.01.2023, <http://www.radikal.com.tr/ekonomi/suriye-gaziantepi-enflasyonla-vurdu-1169099/>

- Bahçeci, H. I. ve Uzun, Ş. (2017). Türkiye’de uluslararası göç ve yerel politika. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(Özel Sayı-4), 192-208.
- Bali, R. N. (1998). Cumhuriyet döneminde azınlıklar politikası. *Birikim*, (115), 81.
- Barut, I. (2018). Osmanlı Dönemi’nde gerçekleşen göçlerin kurumsallaşma ve göç politikaları üzerindeki etkileri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 40(2), 161-190.
- Baştürk, Ş. (2009). Uyum’dan dışlanmaya: Yirmi birinci yüzyılda göçmenler ve sosyal politika. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 57, 515-548.
- Bauman, Z. (1999). *Çalışma, tüketicilik ve yeni yoksullar* (Çev. Ülker Öktem). İstanbul: Sarman Yayınları.
- Bayraklı, C. (2007). Dış göçün sosyo-ekonomik etkileri: Görece göçmen konutları’nda (İzmir) yaşayan Bulgaristan göçmenleri örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Bayram, B. (2023). *Türkiye’de göç olgusu ve geçici koruma statüsündeki Suriyelilerin ekonomik ve sosyal etkileri: Konya ili örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Bhugra, D., Gupta, S., Schouler-Ocak, M., Graeff-Calliess, I., Deakin, N. A., Qureshi, A. ve diğerleri. (2014). European Psychiatric Association (EPA) guidance: Mental health care of migrants. *European Psychiatry*, 107-115.
- Bilgin, N. (2007). *Kimlik inşası*. İzmir: Aşina Kitaplar.
- Birinci G, N. (2016). Çalışma hayatında dezavantajlı bir grup: Göçmenler. *İş ve Hayat Dergisi*, 2(4), 240.
- Birinci, G. vd. (2016). *Geçici korunma altındakiler, sığınmacılar, göçmenler ve mülteciler raporu*. Nevşehir.
- Bloch, A. ve McKay, S. (2015). Employment, social networks and undocumented migrants: The employer perspective. *Sociology*, 49(1), 38-55.
- Bloch, A. ve Schuster, L. (2005). At the extremes of exclusion: Deportation, detention and dispersal. *Ethnic and Racial Studies*, 28(3), 491-512.
- Boineau, J. (1998). Fransa’da devrim döneminde yurttaşlar ve yurttaşlık. T. Ilgaz (Ed.), *Dersimiz: Yurttaşlık* (Y. Küey, Çev.) (s. 109). Kesit Yayıncılık.
- Bostan, H. (2017). Türkiye’de iç göçlerin toplumsal yapıda neden olduğu değişimler, meydana getirdiği sorunlar ve çözüm önerileri. *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Dergisi*, 35, 1-16.
- Boylu, E. ve Pınar, Ç. I. (2018). Suriyeli mültecilerin Türkçe kursuna başlamadan önceki söz varlığı durumları. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 6(1), 68-94.
<https://doi.org/10.161916/aded.344339>

- Bozkaya, Ö. ve Kıncal, A. (2018). Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri ve Suriyeli yerinden edilmiş kişiler bağlamında Türkiye'nin göç politikasındaki gelişimin değerlendirilmesi. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 90-126.
- Bozkurt, U. (2021). *II. Abdülhamid dönemi (1876-1909) göç hareketlerinin iktisadî hayata yansımaları*. (Doktora tezi). Van.
- Can, A. (2019). *Toplulukçu vatandaşlık teorisinin grup farklılıklarına yönelik tutumu*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Cantor, D. J. (2015). Law, policy and practice concerning the humanitarian protection of aliens on a temporary basis in the context of disasters. *The Nansen Initiative*.
- Castles, S. (2003). Towards a sociology of forced migration and social transformation. *Sociology*, 37(1), 13-34.
- Castles, S. ve Miller, M. (2003). *The age of migration: International population movements in the modern world*. Basingstoke: Palgrave-Macmillan.
- Castles, S. ve Miller, M. J. (2008). *Göçler çağı: Modern dünyada uluslararası göç hareketleri* (U. Bal ve diğerleri, Çev.). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castles, S., Korac, M., Vasta, E. ve Vertovec, S. (2002). Integration: Mapping the field. *Home Office Online Report* (29/03). London: Home Office.
- Caymaz, B. (2007). *Türkiye 'de vatandaşlık: Resmi ideoloji ve yansımaları*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ceylan, A. ve Uslu, I. (2019). Türkiye Cumhuriyeti'ne yönelen kitlesel göç hareketleri ve kabul mekanizmasındaki yaklaşımlara ilişkin bir inceleme: 1989 Bulgaristan, 1991 Irak ve 2011 Suriye göçleri. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 36, 199-221.
- Çağaptay, S. (2003). Kim Türk, kim vatandaş? Erken Cumhuriyet dönemi vatandaşlık rejimi üzerine bir çalışma. *Toplum ve Bilim*, (98), 168.
- Çağlak, E. (2017). *Göç olgusunun sosyo-ekonomik boyutları: Sivas ili örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- Çağlart. (2018). Göç çalışmaları için bir çerçeve. *Toros Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(8), 31.
- Çağlayan, S. (2006). Göç kuramları, göç ve göçmen ilişkisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, 17, 67-91.
- Çakı, A. (2018). *Geçmişten bugüne Türkiye'nin göç politikası ve Suriyeli göçmenler bağlamında göç yönetişimi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman.

- Çakır, S. (2011). Türkiye’de göç, kentleşme/gecekondu sorunu ve üretilen politikalar. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (23), 209-222
- Çapa, M. (1990). Yunanistan’dan gelen göçmenlerin iskânı. *Atatürk Yolu, A.Ü. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi*, 5(Mayıs), 49-69.
- Çavuşoğlu, H. (2007). Yugoslavya-Makedonya topraklarından Türkiye’ye göçler ve nedenleri. *Bilig Dergisi*, 41, 123-154.
- Çeçen, A. (2007). *Türkiye Cumhuriyeti ulus devleti* (Ulusal Türkiye Dizisi: 5, 1. basım). Fark Yayınları.
- Çelik, F. (2013). Modern dönemde cumhuriyetçi ‘özgürlük’ anlayışı. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(1), 125-163.
- Çelik, N. ve Murat, G. (2014). Türkiye’de iç göç sorununa yeni bir yaklaşım: Stratejik iç göç yönetimi. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadı Enstitüsü Yönetim Dergisi*, 25(76), 0-0.
- Dağasan, E. ve Aydın, S. (2017). Göçün sosyal hayata yansımaları: 93 Harbi döneminde Oltu’dan Tokat’a bir göç hikayesi. *Türkiye’nin Gözbebeği, Samsun*, 739.
- Danış, D. ve Dikmen, H. (2022). Türkiye’de göçmen ve mülteci entegrasyonu: Politikalar, uygulamalar ve zorluklar. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Türkiye’nin Göç Siyaseti Özel Sayısı*, 21(Özel Sayı), 24-45. doi:10.46928/iticusbe.1106715
- De Genova, N. (2002). Migrant “illegality” and deportability in everyday life. *Annual Review of Anthropology*, 31.
- Delanty, G. (2002). Communitarianism and citizenship. E. F. Işın ve B. S. Turner (Ed.), *Handbook of citizenship studies* (ss. 159-175). London: Sage Publications.
- Demirağ, H. ve Kakışım, C. (2018, Aralık). Almanya’daki Türklerin göç ve entegrasyon süreci: Birinci ve üçüncü kuşak karşılaştırması. *Journal of Social Policy Conferences*, 75, 123-152.
- Demirel, M. (2010). Türkiye’de Bosna göçmenleri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(2), 285-306.
- Demirhan İnceliler, N. (2019). *1923 yılından bugüne Türkiye’nin uluslararası göç politikaları ve sosyoekonomik etkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Maltepe Üniversitesi.
- Demirhan, Y. ve Aslan, S. (2015). Türkiye’nin sınır ötesi göç politikaları ve yönetimi. *Birey ve Toplum Dergisi*, 5(9), Bahar.

- Demirtaş, M. (2009). Kırım Savaşı ve 93 Harbi sürecinde Osmanlı memleketine gelen göçmenlerin sevk ve iskânları. *TAED, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*, 41, 215-238.
- Doğanay, F. (1997). Türkiye'ye göçmen olarak gelenlerin yerleşimi. *Toplum ve Göç II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiriler Kitabı* (ss. 194-205). Sosyoloji Derneği-Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları.
- Duman, D. (2019). Türkiye'de göçmenlere yönelik entegrasyon politikalarının eksikliğinin değerlendirilmesi. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 44-67.
- Dumancı, V. ve Gür, C. (2022). Türkiye'de göç, entegrasyon ve eğitim hakkına erişim üzerine bir değerlendirme. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 10(1), 29-44.
- Durgun, Ş. (2010). Cumhuriyetçi ve liberal anlayış çerçevesinde Türkiye'de vatandaşlık sorunsalı. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1, 65-92
- Dündar, F. (2007). *İttihat ve Terakki'nin Müslümanları iskân politikası 1913-1918*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Düştur. (Üçüncü baskı, Cilt 9, s. 527).
- Ekhtiari, M. (2020). *Modern Türkiye'de İranlı göçmenlerin sosyo-ekonomik uyumu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi.
- Ekici, S. ve Tuncel, G. (2016). Göç ve insan. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 9-22. <https://doi.org/10.20493/bt.71783>
- Ekşi, N. (2015). Suriyelilere toplu olarak Türk vatandaşlığı verilebilir mi?. *İstanbul Barosu Dergisi*, 89(2), 196-201.
- Eraldemir, Z. (2013). *Türkiye'de göç sorunu, göçlerin sosyo ekonomik yansımaları: İskenderun-Dörtyol örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mustafa Kemal Üniversitesi.
- Erdem, F. H. ve Bağlı, M. (2005). Modernleşme ve ulus devlet olgusu kışkırtıcı azınlıklar sorunu: Süryaniler. A. Taşgın ve diğerleri (Ed.), *Süryaniler ve Süryanilik III* (s. 143).
- Erder, S. ve Kaşka, S. (2003). *Irregular migration and trafficking in women: The case of Turkey*. Geneva: International Organization for Migration.
- Erdoğan, M. (2000). *Demokrasi, laiklik, resmi ideoloji* (Genişletilmiş 2. baskı). Ankara: Liberte Yayınları.

- Erdoğan, M. M. (2020). *Syrians barometer 2019: A framework for achieving social cohesion with Syrians in Turkey*. Ankara: Orion Kitabevi.
- Erdoğan, M. ve Kaya, A. (2015). *Türkiye'nin göç tarihi 14. yüzyıldan 21. yüzyıla Türkiye'ye göçler*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erdoğan, M. ve Yazıcı, S. (2011). *TESEV Anayasa Komisyonu Raporu: Türkiye'nin yeni anayasasına doğru*. İstanbul: TESEV Yayınları.
- Eren, A. (1966). *Türkiye'de göç ve göçmen meseleleri Tanzimat devri ilk kurulan göçmen komisyonu, çıkarılan tüzükler*. İstanbul: Nurgök Matbaası.
- Ergil, D. (1980). *Türkiye'de terör ve şiddet: Yapısal ve kültürel kaynakları*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Ergüven, N. S. ve Özturanlı, B. (2013). Uluslararası mülteci hukuku ve Türkiye. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 62(4), 1007-1062.
- Erol, M. ve Ersever, O. G. (2014). Göç krizi ve göç krizine müdahale. *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 24(1), 47-68.
- Erözden, O. (1997). *Ulus devlet*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Esen, E. ve Yazıcı, Z. (2012). Temel AB, çokkültürlülük ve kültürlerarası iletişimin sağlıklı hizmetlerinin sunumuna etkileri. *Onlar bizim hemşehrimiz: Uluslararası göç ve hizmetlerin kültürlerarası açılımı*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- European Council on Refugees and Exiles (ECRE). (2021). *Country report: Turkey*. Asylum Information Database (AIDA). <https://asylumineurope.org/reports/country/turkey/>
- European Council on Refugees and Exiles. (1999). *Position on the integration of refugees in Europe*.
- Foggo, H. ve Vural Tarlan, K. (2016). Yoksulluk ve ayrımcılık arasında göç yollarında. *Rapor* (1. basım). Ankara: Kalkınma Atölyesi.
- Geçici Koruma Yönetmeliği Karar No. 2014/6883. (13.10.2014). *Resmi Gazete No. 29153* (22.10.2014).
- Geleri, Z. (2021). *Türkiye'de göç yönetimi ve Göç İdaresi Genel Müdürlüğü örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi.
- Geray, C. (1962). *Türkiye'den ve Türkiye'ye göçler ve göçmenlerin iskânı*. Ankara.
- Giddens, A. (2000). *Sosyoloji* (H. Özel ve C. Güzel, Çev.). Ankara: Ayraç Yayınları.
- Giddens, A. (2004). *Modernliğin sonuçları* (E. Kuşdil, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Glossary on Migration. (2004). *International Migration Law*, 14.

- Goularas, G. B. ve Sunata, U. (2015). Türk dış politikasında göç ve mülteci rejimi. *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 2(1), 12-40. <https://doi.org/10.17572/mj2015.1.124>
- Göç İdaresi Başkanlığı. (2022). [Rapor başlığı burada yer alacak]. Ankara: Göç İdaresi Başkanlığı.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2020). *Ulusal strateji belgesi ve ulusal eylem planı 2018-2023*.
- Göçek, F. M. (2005). Türkiye’de çoğunluk, azınlık ve kimlik anlayışı. A. Kaya ve T. Tarhanlı (Ed.), *Türkiye’de çoğunluk ve azınlık politikaları: AB sürecinde yurttaşlık tartışmaları* (ss. 61-62). İstanbul: TESEV Yayınları.
- Gökçe, B. (1996). *Türkiye’nin toplumsal yapısı ve toplumsal kurumlar*. Ankara: Savaş Yayınları.
- Göze, A. (1995). *Siyasal düşünceler ve yönetimler*. İstanbul: Beta.
- Graham, D. T. ve Poku, N. K. (2000). *Migration, globalisation and human security*. Taylor & Francis e-Library.
- Gunsteren, H. R. (1998). *A theory of citizenship: Organizing plurality in contemporary democracies*. Colorado: Westview Press.
- Güder, M. (2016). Türkiye’deki dış göç olgusuna sosyo ekonomik bir yaklaşım ve Avrupa Birliği ile geri kabul antlaşmasının olası etkileri. *Sosyo Ekonomi*, 24(30), 129-137
- Güleç, C. (2015). Avrupa Birliği’nin göç politikaları ve Türkiye’ye yansımaları. *TESAM Akademi Dergisi – Turkish Journal of TESAM Academy*, 2(2), 81-100.
- Güllüpcinar, F. (2012). Göç olgusunu ekonomi-politiği ve uluslararası göç kuramları üzerine bir değerlendirme. *Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü*, 4, 56.
- Günay, E., Atılgan, D. ve Serin, E. (2017). Dünya’da ve Türkiye’de göç yönetimi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(2), 37-60.
- Günel-Yılmaz, S. ve Ertürk, D. (2017). Zorunlu göç bağlamında Iraklı Ezidiler ve uyum süreci: Mardin örneği. *Mukaddime*, 201-202.
- Gürkan, M. (2006). *Sosyolojik açıdan göç ve yasadışı göç hareketleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale Üniversitesi, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Kırıkkale.
- Haksever, A. (2014). *Federal Almanya’da göç ve entegrasyon politikaları*. Ankara: Yurtdışı İşçi Hizmetleri Uzmanlık Tezi.
- Heater, D. (2013). *What is citizenship?* Cambridge: Polity Press. [https://doi.org/\[DOI veya mevcut URL\]](https://doi.org/[DOI veya mevcut URL])

- Hüseyinli, R. (2023). *İnsan hakları odağında Türkiye’de göç, toplumsal kabul ve uyum*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Ihlamur-Öner, S. G. (2014). Türkiye’nin Suriyeli mültecilere yönelik politikası. *Ortadoğu Analiz*, 6(61), 42-45.
- Ilık, M. S. (2017). *Yeni bir küresel problem, eski bir başa çıkma mekanizması: Antropojenik iklim değişikliği kaynaklı göç ve Türkiye*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi.
- IOM (International Organization for Migration). (1995). *Transit migration in Turkey*. Budapest: IOM Migration Information Programme.
- Işın, E. ve İşyar, B. (2005). Türkiye’de ulus-devlet ve vatandaşlığın doğuşu. A. Kaya ve T. Tarhanlı (Ed.), *Türkiye’de çoğunluk ve azınlık politikaları: AB sürecinde yurttaşlık tartışmaları* (s. 79). İstanbul: TESEV Yayınları.
- İçduygu, A. (2003). *Irregular migration in Turkey*. IOM Migration Research Series. Cenevre: IOM Publication.
- İçduygu, A. (2010). Türkiye’de uluslararası göçün siyasal arka planı: Küreselleşen dünyada ulus-devlet inşa etmek ve korumak. B. Pusch ve T. Wilkoszewski (Ed.), *Türkiye’ye uluslararası göç: Toplumsal koşullar – bireysel yaşamlar*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- İçduygu, A. ve Aksel, D. B. (2012). *Türkiye’de düzensiz göç*. Ankara: Uluslararası Göç Örgütü.
- İçduygu, A. ve Kaygusuz, Ö. (2004). The politics of citizenship by drawing borders: Foreign policy and the construction of national citizenship identity in Turkey. *Middle Eastern Studies*, 40(6), 26-50.
- İçduygu, A. ve Sert, D. (2015). The changing waves of migration from the Balkans to Turkey: A historical account. H. Vermeulen ve diğerleri (Ed.), *Migration in the Southern Balkans* (ss. 85-104). IMISCOE Research Series. Springer Open.
- İçduygu, A. ve Yüksek, D. (2012). Rethinking transit migration in Turkey: Reality and re-presentation in the creation of a migratory phenomenon. *Population, Space and Place*, 18, 441-456.
- İçduygu, A., Erder, S. ve Gençkaya, Ö. F. (2014). *Türkiye’nin uluslararası göç politikaları, 1923-2023: Ulus-devlet oluşumundan ulus-ötesi dönüşümlere*. İstanbul: Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi.
- İnalçık, H., Göyönc, N. ve Lowry, H. W. (Ed.). (1980). *Osmanlı araştırmaları I*. İstanbul.
- İnan, A. (1998). *Atatürk’ün yazdığı yurttaşlık bilgileri*. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.

- İnan, C. E. (2016). Türkiye’de göç politikaları: İskân kanunları üzerinden bir inceleme. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 10-33.
- İnce, B. (2012). *Citizenship and identity in Turkey: From Atatürk’s republic to the present day*. New York: I.B. Tauris & Co Ltd.
- İneli-Ciger, M. (2018). *Temporary protection in law and practice*. Leiden: Brill.
- İpek, N. (1994). *Rumeli’den Anadolu’ya Türk göçleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İstanbul’daki Göçmenler. (2009). *2000’lerden bir görünüm*. British Council, İstanbul.
- Jones, E. ve Gaventa, J. (2012). *Concepts of citizenship: A review*. Brighton: Institute of Development Studies.
- Kadioğlu, A. (2009). Türkiye’de vatandaşlığın anatomisi. E. F. Keyman ve A. İçduygu (Ed.), *Küreselleşme, Avrupalılaşma ve Türkiye’de vatandaşlık* (ss. 109-132). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kahya, Ö. ve Sallan Gül, S. (2013). Bir uydu kent örneği olarak Isparta’dan sığınmacılık sorununun görünümleri. M. Tuna (Ed.), *VII. Sosyoloji Kongresi Bildiri Kitabı II* (ss. 141-158). Muğla.
- Kakışım, C. (2018). Turkey’s current position in the way of multiculturalism: Legacy of past and today’s dead-end. *European Journal of Multidisciplinary Studies*, 7(1), 62-72.
- Kara, P. ve Korkut, R. (2010). Türkiye’de göç, iltica ve mülteciler. *Türk İdare Dergisi*, 467(1), 153-162.
- Karabulut, R. ve Açak, M. (2018). Suriyeli sığınmacıların Türkiye’ye ekonomik maliyeti (2011-2017). *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 131-144.
- Karaca, A. (2022). Göçmenlerin uyumu ve sosyal entegrasyon süreçlerinde hukukun rolü. Erişim: <https://www.ahmetcagrikaraca.av.tr>
- Karademir, E. (2018). Türk hukukunda çifte/çok vatandaşlıktan kaynaklanan sorunlar. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 20(1).
- Karadeniz, S. ve Çiçek, N. (2021). *Mültecilik ve vatandaşlık: Göç çağında aidiyet, haklar ve gelecek sorunu* (S. Karadeniz ve N. Çiçek, Ed.). Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları.
- Karakaya, H. (2020). Türkiye’de göç süreci ve Suriye göçünün etkileri. *Fırat Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(2), 93-110.

- Karasu, M. A. (2016). Şanlıurfa’da yaşayan Suriyeli sığınmacıların kente uyum sorunu. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(3), 995-1014.
- Kardeş, S. ve Akman, B. (2018). Suriyeli mültecilerin eğitime yönelik öğretmen görüşleri. *İlköğretim Online*, 17(3), 450-475.
- Karpat, K. H. (2014). *Osmanlı’dan günümüze kimlik ve ideoloji*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kartal, F. (2001). Liberal and republican conceptualizations of citizenship: A theoretical inquiry. *Turkish Public Administration Annual*, 27-28, 101-130.
- Kartari, A. (2006). *Farklılıklarla yaşamak: Kültürlerarası iletişim*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Katseli, T. L. ve Others. (2006). *Effects of migration on sending countries: What do we know?* Paris: OECD Development Centre Working Paper No: 250.
- Kaya, A. (2014). Türkiye’de göç ve uyum tartışmaları: Geçmişe dönük bir bakış. *İdeal Kent*, 14, 11-28.
- Kaya, A. (2022). AB-Türkiye mülteci mutabakatı: Tampon ülke?. *TÜSİAD Küresel Siyaset Forumu Makale Dizisi*, 2, 5-18.
- Kaya, A. (2022). Türkiye’de entegrasyon tartışmaları: Aktörler ve rolleri. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Türkiye’nin Göç Siyaseti Özel Sayısı*, 21(Özel Sayı), 335-359. <https://doi.org/10.46928/iticusbe.1194893>
- Kayapınar, L. ve Ayönü, Y. (2015). Türkiye’nin göç tarihi: 14. yüzyıldan 21. yüzyıla göçler. M. M. Erdoğan ve A. Kaya (Ed.), *Türkiye’nin göç tarihi* (ss. 1-48). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kaygalak, S. (2009). *Kentin mültecileri: Neoliberalizm koşullarında zorunlu göç ve kentleşme*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Keyman, E. F. (2008). Türkiye’de çokkültürlü anayasal vatandaşlık ve demokratikleşme. A. Kadioğlu (Ed.), *Vatandaşlığın dönüşümü: Üyelikten haklara* (ss. 218-244). İstanbul: Metis Yayınları.
- Keyman, E. F. (2009). Vatandaşlık ve kimliği eklemlemek: Türkiye’de “Kürt Sorunu”. E. F. Keyman ve A. İçduygu (Ed.), *Küreselleşme, Avrupalılaşma ve Türkiye’de vatandaşlık* (ss. 329-358). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kılınç, Z. A. (2010). Yurttaşlık ahlakı olarak sosyal sermaye. *Bilgi*, 21, 1-37.
- Kimya, O. (2021). *Osmanlı Devleti’nde göç, iskân ve sürgün (XVII. yüzyıl örneği)*. (Doktora tezi). Erişim: <https://tez.yok.gov.tr>

- Kiral, H. (2006). Yabancıların Türkiye’de çalışma esasları. *Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu*, 14(Nisan).
- Kirişci, K. (1999). Türkiye’ye yönelik göç hareketlerinin değerlendirilmesi. *Bilanço 1923-1938*, 1, 85-120. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Koç, M., Görücü, İ. ve Akbıyık, N. (2015). Suriyeli sığınmacılar ve istihdam problemleri. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(9), 63-93.
- Koçak, Y. ve Terzi, E. (2012). Türkiye’de göç olgusu, göç edenlere kentlere olan etkileri ve çözüm önerileri. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(3), 163-184.
- Koser, K. ve Black, R. (1999). Limits to harmonization: The ‘temporary protection’ of refugees in the European Union. *International Migration*, 37(3), 521-54.
- Köker, L. (2004). Demokratik meşruluk, kamusal alan ve çokkültürlülük sorunu. M. Özbek (Ed.), *Kamusal alan* (ss. 309-321). İstanbul: Hil Yayın.
- Köprülü, M. F. (1981). *Osmanlı imparatorluğunun kuruluşu*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Kuch, A. (2016). Naturalization of Burundian refugees in Tanzania: The debates on local integration and the meaning of citizenship revisited. *Journal of Refugee Studies*, 30(3), 468-487.
- Kymlicka, W. (1998). *Çokkültürlü yurttaşlık: Azınlık haklarının liberal teorisi* (A. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kymlicka, W. ve Norman, W. (1994). Return of the citizen: A survey of recent work on citizenship theory. *Ethics*, 104(2), 352-381.
- Liu, Z. (2019). Supporting or dragging? Effects of neighbourhood social ties on social integration of rural-to-urban migrants in China. *Housing Studies*, 34(9), 1404-1421.
- Mandacı, N. ve Özerim, G. (2013). Uluslararası göçlerin bir güvenlik konusuna dönüşümü: Avrupa’da radikal sağ partiler ve göçün güvenlikleştirilmesi. *Uluslararası İlişkiler*, 10(39), 105-130.
- Mandaloğlu, M. (2011). *Doğu-Batı kültürel etkileşiminde Orta Asya’dan göçler*. (Doktora tezi). Erişim: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> (Erişim: 17.01.2022).
- Mannaert, C. (2003). *Irregular migration and asylum in Turkey*. Working Paper No: 89. UNHCR. <http://www.unhcr.org/3ebf5c054.htm>
- Marshall, G. (2009). *Sosyoloji sözlüğü* (O. Akınhay ve D. Kömürcü, Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

- Marshall, T. H. ve Bottomore, T. (1992). *Citizenship and social class*. Pluto Press.
<https://doi.org/10.2307/j.ctt18mvns1>
- Meral, E. (2016). *Göçün ekonomik analizi: Niğde uygulaması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Niğde Üniversitesi, Niğde.
- Mülteciler Derneği. (2021). Türkiye’deki Suriyeli sayısı Mart 2021. Erişim: 20.04.2021, <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/>
- OAU. (1969). *Convention governing the specific aspects of refugee problems in Africa*.
<http://www.unhcr.org/45dc1a682.html>
- OECD. (2009). *International migration: The human face of globalization*. Paris.
- Ok Şehitoğlu, B. (2021). *Türkiye’de göçmenlerin entegrasyonu: Mevcut durum ve öneriler*. (Politika Notu: 2021/35). İstanbul: İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı.
- Oksijen Gazetesi. (2023, 10 Mayıs). Son 10 yılda Türkiye’de çalışma izni alan Suriyeli sayısı 118’den 108 bine yükseldi. Erişim: <https://gazeteoksijen.com/turkiye/son-10-yilda-turkiyede-calisma-izni-alan-suriyeli-sayisi-118den-108-bine-yukseldi-219539>
- Okutan, M. Ç. (2009). *Tek parti döneminde azınlık politikaları*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Oran, B. (2004). *Türkiye’de azınlıklar: Kavramlar, Lozan, iç mevzuat, içtihat, uygulama*. İstanbul: Tesev Yayınları.
- Oytun, O. ve Gündoğar, S. S. (2015). *Suriyeli sığınmacıların Türkiye’ye etkileri raporu*. ORSAM-TESEV Rapor No: 195.
- Ökçün, A. G. (1998). *Yabancıların Türkiye’de çalışma hürriyeti* (2. Baskı). Ankara.
- Örnek, S. (2011). *Göç ve din*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Örselli, E. ve Babahanoğlu, V. (2016). Türkiye’nin göç yönetimi ve göç politikalarının gelişimi: Bir kamu politikası analizi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(43), 2063-2072.
- Özdemir, M. (2017). 14-17. yüzyıllar arasında Anadolu’ya gelen Türk göçleri ve Anadolu’nun doğusunda meydana gelen demografik değişimler. *Akra Uluslararası Kültür Sanat Edebiyat ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(12), 51-76.
- Özer, İ. (2017). Türkiye’de kent, kentleşme ve kentsel değişim. M. Zencirkıran (Ed.), *Türkiye’nin toplumsal yapısı* (ss. 249-278). Dora Yayınları.
- Özerim, M. G. ve Tolay, J. (2021). Discussing the populist features of anti-refugee discourses on social media: An anti-Syrian hashtag in Turkish Twitter. *Journal of Refugee Studies*, 34(1), 204-218. <https://doi.org/10.1093/jrs/feaa022>

- Öztunç, E. T. (2022). *2013-2019 yılları arasında Suriye'den Türkiye'ye göçün yaratacağı güvenlik sorunları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Öztürk, A. (2013a). Karma anayacı antik cumhuriyet geleneği üzerine eleştirel bir değerlendirme. A. Öztürk (Ed.), *Res Publica: Platon'dan Skinner'e antik ve modern düşünce* (ss. 229). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Öztürk, A. (2013b). Karma anayacı antik cumhuriyet geleneği üzerine eleştirel bir değerlendirme. Machiavelli düşüncesinde cumhuriyetçi özgürlük ve kurucu lider imgesi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 68(2), 181-204.
- Öztürk, A. (2020). *Türkiye'de göç yönetiminin kurumsallaşması: Suriyeli göçü üzerinden bir analiz*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Park, R. E. ve Burgess, E. (1969). *Introduction to science of sociology*. Chicago: University of Chicago Press.
- Pettit, P. (1998). *Cumhuriyetçilik: Bir özgürlük ve yönetim teorisi* (A. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Polat, A. E. G. (2011). Osmanlıdan günümüze vatandaşlık anlayışı. *Ankara Barosu Dergisi*, (3).
- Polat, Y. (2021). Türkiye'nin uluslararası göç politikasına tarihsel bir bakış. *Journal of Awareness*, 6(2), 145-160.
- Reisenberg, P. (1992). *Citizenship in the Western tradition: Plato to Rousseau*. The University of North Carolina Press.
- Robinson, V. (1998). Defining and measuring successful refugee integration. *Proceedings of ECRE International Conference on Integration of Refugees in Europe*. Brussels: ECRE.
- Saraçoğlu, H. (2023). Göç yönetimi politikalarının şekillenmesinde yerel yönetimler ve STK'lar arasındaki işbirliğinin etkisi: Van ili özelinde analiz. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(16), 170-185. <https://doi.org/10.54831/vanyyuiibfd.1277224>
- Saybaşı, K. (2000). History, politics and historical formations. G. G. Özdoğan ve G. Tokay (Ed.), *Redefining the nation state and the citizen*. İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Saygın, E. Z. (2021). *1923-1938 Atatürk dönemi göç ve iskân politikaları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep Üniversitesi.
- Saygın, S. ve Hasta, D. (2018). Göç, kültürleşme ve uyum. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 10(3), 302-323.

- Sayın, Y. (2016). Uluslararası göç olgusu ve yol açtığı etkiler: Suriye göçü örneği. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 18(31), 1-13.
- Saylan, K. (2017). Suriye vilayetine göç eden Kafkas muhacirlerinin iskân ve iâşe meselesi. O. Köse (Ed.), *Geçmişten günümüze göç* (ss. 433-442). Canik Belediyesi Kültür Yayınları.
- Schuster, L. (2003). Common sense or racism? The treatment of asylum-seekers in Europe. *Patterns of Prejudice*, 37(3), 233-256.
- Sirkeci, İ. ve Erdoğan, M. (2012). Göç ve Türkiye. *Migration Letters*, 9(Aralık), 298.
- Somersan, S. (2004). *Sosyal bilimlerde etnisite ve ırk*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Soyarık-ŞenTürk, N. (2009). Türk vatandaşlığının yasal ve anayasal esasları: Değişimler ve devamlılıklar. E. F. Keyman ve A. İçduygu (Ed.), *Küreselleşme, Avrupalılaşma ve Türkiye’de vatandaşlık* (ss. 133-158). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Sunata, U. (2013). Göçmen işçinin sıra hasreti: Bir yabancılaşma hikâyesi. *Sosyoloji Dergisi*, 27(2013/2), 197-218.
- Şafak, M. (2013). *Yasadışı göç olgusunda Türkiye: Bir geçiş bölgesi olarak Trakya’nın analizi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Şahin, B. (2010). Almanya’daki Türk göçmenlerin sosyal entegrasyonunun kuşaklar arası karşılaştırılması: Kültürleşme. *Bilig*, 55, 103–134.
- Şahin, G. (2013). Ağları çerçevesinde Irak Türkmen göçünün İstanbul’a yansması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Şahin, N. (2006). XIX. yüzyıl sonrasında Anadolu’ya yapılan göç hareketleri ve Anadolu coğrafyasındaki sosyo-kültürel etkileri. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 64-82.
- Şahutoğlu, A. (2023). *Suriyeli göçmenlerin Harran’ın sosyo-ekonomik yapısına etkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kilis 7 Aralık Üniversitesi.
- Şeker, B. D. (2015). Göç ve uyum süreci: Psikolojik bir değerlendirme. B. D. Şeker, İ. Sirkeci ve M. M. Yüceşahin (Ed.), *Göç ve uyum* (ss. 9-21). Londra: Transnational Press.
- Şen, M. (2014). Türkiye’de iç göçlerin neden ve sonuç kapsamında incelenmesi. *Çalışma ve Toplum*, 1(40), 231-256.
- Şenışık, P. (2016). 1923 Türk-Yunan nüfus mübadelesi: Erken Cumhuriyet döneminde modern devlet pratikleri ve dönüşen kimlikler. *Studies of the Ottoman Domain*, 6(10), 84-120.

- Şimşek, D. (2018). Mülteci entegrasyonu, göç politikaları ve sosyal sınıf: Türkiye'deki Suriyeli mülteciler örneği. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 40(2), 367-392.
- T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. (2019). Yabancıların çalışma izinleri 2011-2019. <https://www.csgb.gov.tr/media/63117/yabanciizin2019.pdf>
- T.C. Resmi Gazete. (1961, 20 Temmuz). Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. Erişim: <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10859.pdf>
- T24. (2020, 26 Şubat). Sekiz yılda 450 bin Suriyeli çocuk Türkiye'de doğdu, 57 bini vatandaş oldu. Erişim: <https://t24.com.tr/haber/sekiz-yilda-450-bin-suriyeli-cocuk-turkiye-de-dogdu-57-bini-vatandas-oldu,863392>
- Tanör, B. (2016). *Osmanlı Türk anayasal değişimleri: 1789-1980*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Taşcı, F. (2009). Bir sosyal politika sorunu olarak göç. *Kamu-İş*, 10(4), 177-204.
- Taştan, N. (2013). Suriye'den gelen sığınmacılar bakımından Türkiye'de durum. Erişim: <http://www.tr.boell.org/web/110-1570.html> (Erişim: 12.04.2014).
- Taştan, Z., Tütak, B. ve Tütak, M. (2021). *Göç bibliyografyası: Göç konusunda başvurulabilecek kaynaklar ve bu kaynaklara ilişkin genel bir değerlendirme II*. Hiperlink Yayınları.
- Tayanç, M. (2023). Current migrant structure and geographical distribution of Turkey. *Vankulu Journal of Social Studies*, 11, 12-23.
- Tekin, C. (2018). Yugoslavya'dan Türkiye'ye göçlerin nedenleri 1950-1958. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 39, 249-261.
- Tepealtı, F. (2019). Avrupa Birliği'ne yönelik Türkiye geçişli (transit) göç hareketleri ve Türkiye'nin düzensiz göçle mücadelesi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 41, 125-140.
- Tepekaya, M. (2006). 19. yüzyılın ikinci yarısında Kırım ve Kafkasya'dan göç hareketleri ve Saruhan (Manisa) sancağına göçler. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 6(2), 463-480.
- Teşkilatı Esasiye Kanunu. (1924). Erişim: <https://anayasa.tbmm.gov.tr/docs/1924/1924-ilkhali/1924-ilkhali.pdf> (Erişim: 19.09.2019).
- Toksöz, G. (2006). *Uluslararası emek göçü*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Tunç, A. Ş. (2015). Mülteci davranışı ve toplumsal etkileri: Türkiye'deki Suriyelilere ilişkin bir değerlendirme. *Tesam Akademi Dergisi*, 2(2), 29-63.
- Tunç, İ. (2013). Uluslararası göç ve göçmenlerin sosyo-kültürel uyum sorunları. Erişim: https://www.academia.edu/5875594/Uluslararası_göç_ve_göçmenlerin_sosyo-kültürel_uyum_sorunları (Erişim: 04.09.2015).

- Turan, A. (2023). Migration and its political dimensions in Türkiye. *Journal of Economics and Administrative Sciences*, 24(3), 331-347.
- Tuzcu, A. ve Bademli, K. (2014). Göçün psiko-sosyal boyutu. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 6(1), 56-66.
- Tümtaş, M. S. ve Ergun, C. (2016). Göçün toplumsal ve mekânsal yapı üzerindeki etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(4), 1347-1359.
- Türk Dil Kurumu. (1988). *Türkçe sözlük*. Ankara: TDK.
- Türk Vatandaşlığı Kanunu. (2009). *Kanun No. 5901*, 29.05.2009. T.C. Resmî Gazete, 27256, 12.06.2009.
- Türk, G. D. (2016). Türkiye’de Suriyeli mültecilere yönelik sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerine ilişkin bir değerlendirme. *Marmara İletişim Dergisi*, 25, 145-157.
- Türkiye Cumhuriyeti. (2013). 6458 sayılı *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu*. T.C. Resmî Gazete, 28615, 11.04.2013. Erişim: <https://www.mevzuat.gov.tr/>
- Türkkan, B. (2019). *Uluslararası göç olgusu: Suriyeli göçmenlerin Türkiye’deki ekonomik ve sosyal yapı üzerine etkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi.
- United Nations Department of Economic and Social Affairs. (1998). *Recommendations on Statistics of International Migration, Revision I*. New York: United Nations.
- UNRISD. (1994). *Social integration: Approaches and issues*. UNRISD Briefing Paper No. 1, World Summit for Social Development.
- Üçkardeş, E., Işık, E. ve Aker, T. (2015). Göç, yerinden edilme ve ruh sağlığı. A. D. Başterzi ve T. Aker (Ed.), *Barış kitabı: Bireyden topluma barışın ve savaşın ruh hali* (ss. 183-194). Ankara.
- Ünsal, A. (Ed.). (1998). *75 yılda tebaa’dan yurttaş’a doğru*. Tarih Vakfı.
- Unver, C. (2010). Türkiye’nin göç siyasetinin temel ilkelerine ilişkin yeni yaklaşımlar. *TÜRKSAM Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Analizler Merkezi*, Mayıs.
- Üstel, F. (2006). II. Meşrutiyet ve vatandaşın icadı. T. Bora ve M. Gültekin (Ed.), *Cumhuriyete devreden düşünce mirası: Tanzimat ve Meşrutiyet’in birikimi* (ss. 166-177). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Waever, O., Buzan, B., Kelstrup, M. ve Lemaitre, P. (1993). *Identity, migration and the new security agenda in Europe*. London: Pinter.
- Weil, P. (2011). From conditional to secured and sovereign: The new strategic link between citizen and the nation–state in a globalized world. *International Journal of Constitutional Law*, 9(3-4), 615-635.

- Widgren, J. (1987). International migration: New challenges to Europe. *Migration News*, 2, 3-35.
- Wilkinson, L. ve Garcea, J. (2017). The economic integration of refugees in Canada: A mixed record? *Migration Policy Institute*. Erişim: https://www.migrationpolicy.org/sites/default/files/publications/TCM-Asylum_Canada-FINAL.pdf (Erişim: 22.03.2021).
- Yalçın, C. (2004). *Göç sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yaman, K. ve Kaya, M. (2023). Göç kavramı ve Türkiye’de göç tarihi üzerine bir araştırma. *Balkan & Near Eastern Journal of Social Sciences*, 9(1).
- Yaman, Ş. (2020). *Suriyeli göçmenler bağlamında Türkiye’nin göç politikalarının değerlendirilmesi: Batman örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erişim: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Yavuz, S. (2013). Göç, entegrasyon ve din: Avrupa’da yaşayan Türkler bağlamında bir değerlendirme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(26), 610-623.
- Yaylı, H. ve Ökde, F. (2019). Türkiye’de kentsel yaşam kalitesi ile uluslararası göç ilişkisi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 43, 299-320.
- Yıldız, S. ve Çakırer-Özservet, Y. (2016). Türkiye göç politikalarının entegrasyon ve yerel yönetimler açısından incelenmesi. *Ortadoğu’daki çatışmalar bağlamında göç sorunu* (ss. 121-137). Ankara: Efil Yayınevi.
- Yılmaz, E. A. (2019). *Türkiye’deki Suriyelilerin sorunları ve toplumsal uyum süreçleri: Aydın ili örneği*. Ankara: Ekin Yayınevi.
- Yükseker, D. (2017). Kürtlerin yerinden edilmesi ve sosyal dışlanma: 1990’lardaki zorla göçün sonuçları. S. G. Ihlamur-Öner ve N. A. Şirin Öner (Ed.), *Küreselleşme çağında göç* (ss. 233-262). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Zürcher, E. J. (2015). *Modernleşen Türkiye’nin tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- 2510 sayılı İskân Kanunu. (1934). *T.C. Resmî Gazete*, 2510, 14.04.1934.
- 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu. (2009). *T.C. Resmî Gazete*, 27256, 12.06.2009.
- 5543 sayılı İskân Kanunu. (2006). *T.C. Resmî Gazete*, 26301, 19.09.2006.
- 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu. (2013). *T.C. Resmî Gazete*, 28615, 11.04.2013

ÖZGEÇMİŞ

Muhammed Fatih GERGİN, lise eğitimini 2012 yılında Ali Fuat Kadirbeyoğlu Anadolu Lisesi'nde tamamladı. Lisans eğitimini 2019 yılında Okan Üniversitesi Hukuk Fakültesi bölümünde tamamladı. 2022 yılında Gümüşhane Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans eğitimine başladı.2020 yılı itibariyle Gümüşhane Barosuna kayıtlı olarak avukatlık yapmaktadır.

Yayınlar:

Gergin, E. D. ve Gergin, M. F. (2022). Tarihsel süreçte göçün mevzuata etkisi üzerine bir değerlendirme. *Göç politikaları ve uyum* (ss. 183-199). İstanbul: Pınar Yayınları.